

esporàdics d'USO, de la CNT i, dins de l'àmbit de la dreta, uns únics exemples de Falange Autèntica i de CDC.

Tot plegat, doncs, en aquella ocasió, en la primera convocatòria electoral posterior al Franquisme, varen ser els partits d'esquerra els qui feren un ús gairebé exclusiu de la pintura mural urbana com a mitjà de propaganda.⁽⁸⁾ I ens interessa especialment aquest factor per contraposar-lo a dades posteriors, que indiquen que un sector d'aquests partits polítics abandonen majoritàriament la pràctica muralista en accedir a situacions més privilegiades políticament parlant. Així, a partir d'aquelles eleccions es produeix l'accés al Parlament de Madrid de dues forces polítiques que, com hem vist, havien emprat el mural amb profusió: el PSC i el PSUC. I si la majoria de missatges ideològics dels murals evidenciaven el caràcter "socialista", anticapitalista, per tant, de sengles partits, arran del "triomf" electoral, la nova esquerra parlamentària mesurarà molt més les seves manifestacions ideològiques. I també les formes en què aquestes manifestacions han de ser vehiculades.

En aquest sentit, ambdós partits (i el PSUC molt més després de les primeres eleccions municipals de l'any 1979) bandegen progressivament amb més intensitat l'ús del mural i aprofiten els mitjans publicitaris comercials que, tradicionalment, eren patrimoni dels partits de la burgesia. No solament del cartell enganxat a la paret, mètode més o menys comú a tots els partits amb una suficiència econòmica, sinó de la tanca publicitària que, igual que anuncia productes de consum de la societat capitalista, també pot recomanar vots per partits "teòricament" anticapitalistes.

I és que aquest procés té un paral·lelisme molt evident amb les actuacions ideològiques de partits que, en assumir parcel·les de poder, sigui municipal, parlamentari o fins de govern, accedeixen ni que sigui mínimament als grans mitjans de comunicació de masses (premsa, ràdio, TV), i prefereixen concentrar la vehiculació dels seus discursos, ideològics o

(8) Defujo ara, com ja he apuntat, un estudi iconogràfic dels murals citats i reproduïts fotogràficament en el llibre d'Alexandre Cirici. Malgrat que un aprofundiment en aquesta matèria ens podria ajudar a comprendre els missatges ideològics últims dels partits polítics "usuaris" del mural urbà, així com les similituds i diferències entre ells, aquí vull centrar-me en l'estudi del muralisme a Barcelona i la seva perifèria pel que fa al quart apartat dels que he assenyalat com a trets específics de la pintura mural urbana, és a dir, la seva condició de transmissora d'ideologies crítiques respecte al sistema imperant.

electoralistes, en aquests grans canals, abans que en la pràctica pictòrica/política del mural urbà. (Potser perquè, a la vista de les noves posicions adquirides en la societat per partits anteriorment il·legals o semiclandestins, es prefereix utilitzar, com a mesura conciliadora, canals d'informació i de propaganda més "naturals", per dir-ho així, que no aquells sistemes que tenen connotacions d'"excessiva insurgència". No cal dir que aquestes actituds venen determinades per la claudicació de moltes postures polítiques, entre elles el combat frontal de la societat capitalista.)

Efectivament, a partir d'aleshores les parets de les grans concentracions urbanes són aprofitades per noves forces d'esquerra extraparlamentària o, encara més, per entitats associatives més o menys marginals: col·lectius ecologistes, associacions de veïns, etcètera. I els seus discursos perllonguen la tradició muralista de plantejar serioses --i fins virulentes-- crítiques contra el sistema capitalista.

A tall d'exemple, ens centrarem en un estudi realitzat a una ciutat, Cornellà de Llobregat, caracteritzada durant el Franquisme pel seu lideratge en la lluita política i sindical, i per la tradicional hegemonia en el seu si de partits presumptament anticapitalistes. La tradició muralista fou utilitzada per aquelles forces en bona mesura fins a la victòria del PSUC en les eleccions municipals de 1979. A partir d'aleshores, es produeix en les ciutats de l'anomenat "cinturón rojo" de Barcelona una progressiva desmobilització popular, a instàncies de partits (PSUC, PSC) que obtenen triomfs abassegadors a les urnes. Paral·lelament, s'observa un descens en l'ús dels murals com a via de comunicació per part d'aquests partits, tal vegada perquè es pensa que l'accés al poder municipal ja atorga prou vies d'informació i de diàleg amb els ciutadans.

Això pot comprovar-se en un mostreig realitzat la tardor de l'any 1985 de tots els murals existents a Cornellà de Llobregat. (Es a dir, després de cinc anys de govern de partits de l'esquerra parlamentària a la ciutat.) (9) Allà pot observar-se que dels partits de l'esquerra parlamentària, i més concretament del PSUC, només queden murals antics (dels anys setanta), i que la resta --els més actuals-- són obra de partits d'esquerra extraparlamentària, i amb un fort contingut anticapitalista. Per exemple, trobem, per ordre

(9) Montserrat SANCHEZ i TRULLOLS/ Joan M. MINGUET i BATLLORI, "Murals a Cornellà", Revolt Negre (Revista independent de Cornellà de LL.), núm. 9, octubre 1985.

quantitatiu: PCC, PCOC, CNT, MCC, JBR, i d'altres. A part d'aquest capítol, però, un fort nombre de murals no té origen en les forces polítiques o sindicals, sinó que, contràriament, són entitats cíviques o socials les que pinten les parets, en la majoria d'ocasions per reivindicar millores urbanes, o solucions polítiques (en aquest sentit, destaca la proliferació de murals contraris a l'OTAN).

A hores d'ara, la pràctica del mural urbà s'està consolidant com a una forma d'expressió de col·lectius, polítics o socials, que no tenen accés als mitjans de comunicació de masses. A més a més, es comprova que, si bé la quantitat de murals ha descendit, s'ha millorat molt en l'aspecte estrictament pictòric. Per altra banda, els continguts són, generalment, fortament corrosius i contraris a la societat actual, sigui des de concepcions polítiques profundes (contràries al Capitalisme), sigui des de protestes puntuals per l'actuació de partits burgesos o partits d'esquerra que abans també usaven del mural urbà com a mitjà de comunicació, però que ara ostenten el poder i controlen (fins a un cert punt, és clar) els mitjans de comunicació oficials.

A TALL DE CONCLUSIO

Reconec massa mecanicisme en els plantejaments que he fet, però el cert és que, si prenem el mural urbà com a una manifestació artística fonamentalment reivindicativa (malgrat que, com apuntava abans, cada vegada més estan proliferant tendències políticament asèptiques i simplement decorativistes de les parets de les grans ciutats), des de l'any 1977 fins a l'actualitat s'observa uns giravolts absoluts en matèria d'usuaris d'aquest mode d'expressió, i aquests canvis coincideixen de manera que: 1) els primers en utilitzar, com a informació o propaganda, les pintures murals urbanes, abandonen la seva pràctica quan accedeixen a parcel·les de poder polític que els atorguen la possibilitat d'aparèixer amb assiduïtat als canals d'informació de masses. 2) Alhora, es pot intuir un cert paral·lelisme entre aquest abandó i un cert procés d'acomodació política al sistema imperant. I 3) els nous usuaris de la pintura mural urbana recuperen els missatges contraris al Capitalisme o a la societat democràtico-burguesa actual, i es torna a donar la coincidència que, aquestes formacions polítiques, socials o cíviques, no tenen accés actualment als "mass-media".

Tot plegat, confirma que, a Catalunya, les pintures murals urbanes han estat i són una manifestació artística que, més enllà de categories estètiques (en les quals no hem pogut entrar, ara i aquí), es caracteritzen per la seva

elevada càrrega de crítica ideològica. Això mentre no arribin fenòmens que s'estan produint a les grans concentracions urbanes dels Estats Units de Nord-Amèrica, on els "graffiti" comencen a incorporar-se al món mercantil de l'art burgès, i, consegüentment, perden el seu to combatiu per esdevenir simples objectes de contemplació estètica.

CAPITALISMO Y CONCIENCIA OBRERA. BARCELONA 1825-1900

Josep Montiel
Montserrat Pantaleón

Cuando analizamos los movimientos de resistencia al capitalismo, durante el siglo XIX en Cataluña, destaca por encima de todos ellos, el proceso de formación histórica de la clase obrera catalana. En el caso que nos ocupa, este proceso formativo es bastante largo, dadas las características propias de la industrialización catalana, como asimismo, de la prolongada pugna contra el Antiguo Régimen que mantuvo, por un largo período de tiempo, la solidaridad política interclasista entre patronos y obreros, (1) lo que dificultó y retrasó la toma de una conciencia propia del proletariado catalán.

Como ya hemos indicado más arriba, la aparición de la clase obrera, se ha de entender como un proceso histórico prolongado en el tiempo, ésta no aparece súbitamente y por generación espontánea, sino que la clase obrera se va haciendo a sí misma, compartiendo unas determinadas condiciones materiales de existencia y experiencias, generando su propia conciencia y asimilando aportaciones ideológicas de otros segmentos de la sociedad que le son afines. Pero al estudiar este proceso formativo, hemos de evitar caer en la tradicional concepción de identificar, la historia de la clase obrera, con la historia del movimiento obrero, y esto, cuando no se la identifica con la historia de la ideología del movimiento obrero (2).

En la presente comunicación, intentaremos abordar el análisis de las nuevas condiciones de vida que impuso la industrialización a los trabajadores barceloneses, entendiéndolas, no desde un punto de vista exclusivamente material, sino analizando cómo éstas afectaron la total existencia de la clase trabajadora: cultural, moral y socialmente,

y sus relaciones con los demás sectores de la sociedad. Una nueva realidad que se impuso, no sobre el vacío, sino sobre una concreta y compleja situación pre-existente, tanto desde el punto de vista material, como de los sistemas de valores, tradiciones, ideas y formas de la lucha propias de los trabajadores preindustriales, conjunto que se ha venido a definir como la "economía moral" del pasado (3), que chocaría irremisiblemente con la nueva racionalidad económica capitalista que se estaba imponiendo, haciendo necesaria la elaboración de una ideología propiamente obrera.

La nueva sociedad industrial trajo consigo muchos cambios, pero donde estos fueron más acusados fue en la esfera del trabajo, especialmente en la propia naturaleza y concepto del trabajador, que se transformó en "proletario" cuya única riqueza consistía en su propio trabajo. Un concepto nuevo, el de obrero, que fue perfectamente definido por I. Cerdá en su Monografía Estadística de la Clase Obrera: "Bajo la denominación general de obreros he comprendido a todos los oficiales, aprendices, peones y ayudantes cualesquiera que sean su sexo, edad y demás circunstancias, a todas las personas que, viviendo de su trabajo, no lo ejercen en establecimiento o taller propio, sino que prestan sus servicios, ora a jornal, ora a destajo, ya sea en los talleres, fábricas o locales ajenos, ya en su propia casa" (4).

Una naturaleza muy diferente a la del trabajo preindustrial, donde en algunos casos el trabajo lo desempeñaban, fundamentalmente, familias o individuos aislados, en sus propias casas, como complemento al trabajo de la tierra y disponiendo de sus propios medios de producción (5). O en todo caso, el trabajador preindustrial, mantenía una relación social y humana con su patrón mucho más compleja, que implicaba, si bien muy desiguales, obligaciones por ambas partes, de las que se impondrían con el capitalismo, que

estableció un único vínculo entre trabajador y patrono: el salario.

Así mismo, el trabajo industrial y especialmente el trabajo mecanizado en las fábricas, impuso a los trabajadores unas nuevas reglas completamente distintas a las del trabajo preindustrial. En primer lugar, la jornada laboral fue establecida y reglamentada rígidamente, como era necesario a la regularidad del trabajo fabril, lo que se ha definido como tiranía del reloj (6). En Barcelona el protagonismo de este control lo tenían las campanas de las numerosas iglesias, que como los contemporáneos escribieron: "Llaman a las cinco de la mañana a los jornaleros a sus tareas" (7), señalándoles la hora de la comida y la hora de volver a sus casas (8).

En segundo lugar, la duración de la jornada laboral, se prolongó hasta límites insospechados, las jornadas de más de 10 horas eran normales, llegando incluso hasta las 16 (9), durante seis días a la semana. Para imponer estos draconianos horarios, fue necesario romper con las tradiciones preindustriales y las resistencias de los trabajadores. Este es el caso de los tejedores que todavía en la década de 1830, se oponían a trabajar los lunes, una tradición profundamente enraizada en el pasado y que provocaba la ira de los patronos (10). O simplemente el deseo de los trabajadores, de holgar, cuando creían cubiertas sus necesidades. Pero estas tradiciones se enfrentaban radicalmente a los intereses de los empresarios, que pusieron en práctica toda suerte de medidas para imponer la disciplina (11), siendo, la definitiva, la reducción de los salarios al mínimo absoluto, donde sólo el trabajo ininterrumpido y constante podían garantizar la subsistencia. El Domingo fue consagrado al descanso y sobre todo, el adoctrinamiento por parte de la Iglesia.

Así mismo, la industrialización conllevó la separación entre el lugar de trabajo y la vivienda. En Barcelona, ya durante la primera mitad del siglo XIX, el trabajo se realiza preferentemente en la fábrica o taller, o como lo solían denominar muy acertadamente los contemporáneos, la cuadra (12).

El trabajo a domicilio, en esta época, no había desaparecido prácticamente y el que subsistía revestía un carácter marginal y en rápido proceso de extinción. En Barcelona predominaban las fábricas y talleres de pequeño y mediano tamaño, las grandes como la fábrica de Bonaplata y Cía. que empleaban de seis a setecientas personas, eran una excepción a la regla (13). Pero el rasgo característico a todas ellas, era su insalubridad y sus deplorables condiciones higiénicas, que afectaban directamente a los trabajadores y a los habitantes de las zonas vecinas.

La mayoría de las fábricas aprovechaban edificios antiguos y por lo tanto no contruidos para tal fin con la falta de servicios que ello comportaba (14), la mayoría de las veces se aprovecharon conventos, cuarteles o casas de vecinos, o en el peor de los casos se habilitaron para tal fin los sótanos de los edificios (15).

En su interior, la actividad se desarrollaba en una atmósfera viciada y sofocante, que junto al hacinamiento de máquinas y personas, propiciaban un sinnúmero de accidentes y dolencias (16), como las que periódicamente aparecían en la prensa médica: "he tenido ocasión de curar un número considerable de jóvenes, la mayor parte de edad de 10 a 16 años atacados de necrosis de los huesos maxilares (...) todos estos enfermos eran trabajadores en las fábricas de mechas, y como tales expuestos continuamente a los vapores de ácido fosfórico y de aquí resulta que la causa de las cosas a que me refiero, es el dicho ácido" (17). O sin ser tan evidentes, atacaban de tal manera a la salud que deja-

ban al organismo a merced de cualquier enfermedad: "No es extraño, pues que la estadística, en su inexorable lenguaje, nos diga que se encuentra doble número de tísicos entre los obreros que trabajan en fábricas o talleres confinados, que entre los que trabajan al aire libre" (18).

Era en estos "ruidosos sepulcros" (19) como los definió Ramón de la Sagra, donde la familia obrera pasaba la mayor parte del día. Porque otra de las pautas que impuso la industria fue, la utilización a gran escala del trabajo femenino e infantil. El aumento de la mecanización, al simplificar el trabajo, permitió aumentar la proporción de mujeres y de niños, que lógicamente cobraban salarios inferiores a los hombres, y además eran una mano de obra más dócil y menos conflictiva (20).

Los intentos de limitar la explotación infantil fueron numerosos (21), pero el concepto de beneficio prevaleció sobre todas las demás consideraciones, y no fue hasta el siglo XX, cuando se impusieron, las primeras limitaciones, y a pesar de la fuerte oposición de sectores empresariales (22).

Sin lugar a dudas para los trabajadores, la industrialización conllevó un descenso general en su calidad de vida. La existencia del trabajador pobre discurría, fuera del trabajo, entre calles sucias y viviendas en un estado físico e higiénico lamentable, por calificarlo de alguna manera, en barrios donde el humo y la mugre les impregnaba (23). Por otra parte la ausencia casi total de cualquier cosa parecida a unos servicios públicos, suministro de agua, limpieza de calles, asistencia sanitaria, etc., -y los que existían fueron desbordados tanto por la nueva naturaleza de los problemas planteados, como por la inmigración masiva a Barcelona (24)- convirtieron a determinados barrios, y a la ciudad en general, en el reino de la enfermedad: fiebre amarilla, cólera, tifus, y sobre todo,

los dos grandes grupos de aniquiladores urbanos del siglo XIX: las enfermedades respiratorias y las intestinales (25).

La consecuencia de todas estas adversidades fue claramente expuesta por Ildefonso Cerdá en unas pocas cifras, mientras la vida media de la "clase rica" era de 38,83 años, la de la "clase pobre o jornalera" era de 19,68. Las diferencias de clase entre ricos y pobres, no sólo se reflejaba en la provabilidad de obtener más goces de la vida, sino en la posibilidad de vivir el doble.

El problema llegó a ser tan evidente y "peligroso" que explica en buena parte, la campaña burguesa para el derribo de las murallas y la urbanización del Ensanche (26).

Frente a este nuevo mundo, "la experiencia, tradición, sabiduría y moralidad preindustriales, no proporcionaban una guía adecuada para el tipo de comportamiento idóneo a una economía capitalista" (27). Por lo tanto fue necesario que primero, los trabajadores sintieran que entre ellos existía una identidad de intereses, y después, que estos intereses, se oponían a los de sus patrones y gobernantes. Esta toma de conciencia en el caso que nos ocupa, fue lenta y se prolongó durante bastante tiempo, como consecuencia de que, la clase dirigente en la España del siglo XIX, estaba profundamente dividida, y en ciertos momentos podían coincidir los intereses políticos de patronos y trabajadores. Pero una vez que la clase dirigente se unificó y cohesionó -fundamentalmente para hacer frente a la lucha obrera y campesina- el enfrentamiento entre capital y trabajo fue el factor más significativo de la vida política y social de Cataluña.

La primera reacción de los trabajadores, fue la idealización del pasado a todos los niveles. La añoranza de un pasado de dignidad, donde, un trabajo bien hecho (28),

era tenido en consideración, y remunerado correctamente para disfrutar de lo que le correspondía al nivel social que "Dios había querido otorgarle" (29); un nivel social, que además, de respeto y estima, significaba muchas otras cosas. Significaba, por ejemplo, un determinado nivel de consumo, para los artesanos y trabajadores del siglo XVIII, la carne y el trigo, además de su valor alimenticio, eran un signo de un cierto status y categoría (30). El capitalismo impuso una dieta de baja calidad a base de patatas, salazones y pan moreno -la mayoría de las veces, alimentos adulterados (31)-. Para la mayoría de los trabajadores fabriles este cambio, además del carácter alimenticio, representó un deterioro en su status social.

La familia tradicional, fue el otro gran tema objeto de idealización: "Ah! bienhadado aquel tiempo en que toda la industria, estaba instalada en el domicilio de cada familia; otras serían las costumbres y la dicha social, si así fuere en nuestros tiempos" (32). En efecto, la familia tradicional fue totalmente dislocada por la nueva economía capitalista, conceptos como moral, obediencia, amor filial, respetabilidad, papel de la mujer, etc., sufrieron una profunda transformación (33).

La burguesía, también añoraba aquella familia, pero sólo como elemento de estabilidad y de control social.

El paso decisivo fue cuando los trabajadores dejaron de buscar solamente el retorno a la tradición idealizada, y comprendieron que el origen de su situación estaba en la naturaleza de la nueva sociedad industrial, donde el producto de su trabajo, pasaba directamente a las manos de su patrono, mientras que su participación en los beneficios del progreso económico fueron ínfimos y no compensaron todos sus sufrimientos. Esta toma de conciencia comenzó cuando los trabajadores sintieron que sobre ellos existía, como resultado de experiencias comunes, una identidad de

intereses que se oponía a los de sus patronos y gobernantes.

El primer paso en esta dirección fue el darse cuenta que el rango que les unía a todos ellos, era, que eran pobres, cada día más pobres, mientras los hombres para quienes trabajaban, eran cada día más ricos: "Ah! la sociedad actual está montada en falso. Pordquiera las riquezas, y la posesión de todo, está limitado y va concentrándose más, en manos de unos pocos, que es fácil se tengan pronto por de una raza superior, porque van aumentando en prosperidad y poder, en la misma proporción que las masas de la clase obrera, están más y más sumidas en el pauperismo" (34).

Este proceso de concienciación y elaboración de programas políticos fue largo, dado que en un primer momento, el proletariado industrial catalán fue a remolque de la burguesía en el combate contra el Antiguo Régimen y en la lucha entre las distintas facciones burguesas. Esta utilización de los trabajadores para la satisfacción de sus intereses económicos y políticos, fue muy bien expresado por Narcís Monturiol en unas pocas líneas: " Así es que para saciar debidamente el hambre su sed de oro, para satisfacer su egoismo, único sello de nuestra organización social, se ha lanzado -la burguesía- sacrificando mil brazos, a la industria, a las artes, a las conspiraciones, a las revueltas, haciendo en nuestra ciudad edificio sobre edificio" (35).

El conflicto de clases en la Barcelona del siglo XIX encontró su expresión característica en el problema de los salarios, a diferencia de lo que había ocurrido anteriormente y especialmente en el siglo XVIII, donde el principal resorte que provocaba la acción de la gente trabajadora, era el alza de los precios; por lo tanto las formas de protesta y de lucha transmitían más una conciencia de

consumidor, que una verdadera conciencia de clase. Esta pauta preindustrial tiene su ejemplo más claro en los "Rebomboris del Pà" de 1789, en que la multitud se limitó a clamar por la reducción de los precios y al escarmiento de los acaparadores (36).

Este conflicto tendrá dos expresiones fundamentales, la huelga y la creación y posterior desarrollo, de las sociedades obreras. A parte de algunos estallidos violentos de carácter ludita, propias de una mentalidad precapitalista -como son los casos de la quema de la manufactura de Miquela Lacot en Camprodón o de la fábrica de Bonaplata y Cía. en 1835- una estrategia rápidamente desechada por los obreros más concienciados: "Hagámosles ver que mienten estos que nos titulan enemigos de los utensilios" (37).

En un primer momento se intentó plantear una negociación de carácter no conflictivo: "Aspirad a que sin coacción ni violencia, y en todas las circunstancias propicias o adversas de nuestra industria se establezca el natural equilibrio entre el salario de los obreros y las ganancias de los fabricantes, y a favorecerse mutuamente en los casos de escasez y penuria" (38). Pero esta vía reveló muy pronto, su total imoperancia. Frente a esta situación, la huelga, fue la principal arma de las reivindicaciones obreras, siendo utilizada reiteradamente desde 1835, y tuvo su primer momento culminante, en 1854 durante el conflicto de las selfactinas, en que se extendió por casi todos los sectores laborales de Barcelona (39).

La huelga, implicaba la unidad de acción de los trabajadores y por lo tanto contribuyó a fomentar el proceso asociacionista obrero. En él, jugaron el papel más destacado, los artesanos, lo que se ha venido a definir como "aristocracia obrera", actuando com líderes en la ideología y organización del resto de los trabajadores pobres. Este proceso asociativo, comenzó tempranamente con la creación

de sociedades de ayuda mútua (40), en la década de 1830, pero se puede considerar a la Sociedad de Tejedores legalizada en 1840, como la primera genuinamente obrera. El movimiento se extendió rápidamente a todos los sectores de la industria y culminó con la creación de los grandes sindicatos nacionales de finales de siglo.

Paradójicamente, este importante movimiento, no pudo o no supo generar un corpus ideológico propio, dependiendo primero, de grupos radicales pequeño-burgueses u más tarde asimilando las ideas socialistas que venían del exterior (41).

El principal objetivo de nuestra comunicación, ha sido el de estudiar en qué condiciones materiales, sociales e ideológicas surgió la clase obrera catalana, y dentro de la limitación propia de toda comunicación, cómo la nueva sociedad capitalista destruyó un importante entramado de ideas, tradiciones y usos preindustriales, fundamentales a la hora de comprender las características propias de la clase obrera catalana.

EL COOPERATIVISME CATALÀ: DOS CASCS DE COOPERATIVA DE CONSUM (PAU I JUSTÍCIA; LA FORMIGA MARTINENCA) DURANT EL PERIODE 1898-1923

Cristina Navarro i Sànchez

A) - INTRODUCCIO AL MOVIMENT COOPERATIU CATALA.

Un dels moments mes importants de la historia social d'Espanya durant el segle XIX i principis del XX és el moviment cooperativista, que sorgeix endegat pels efectes de la mateixa Revolució Industrial, un cop les estructures econòmiques i socials es transformaren definitivament.

A Catalunya, les cooperatives comencen a sorgir a mitjans del segle XIX com una manifestació més de l'esperit d'associació de la classe obrera. Tanmateix, dins el moviment obrer representen la tendència més conservadora i es diu que s'aprofiten del mateix sistema capitalista que rebutgen; el sector anarco-sindicalista acusa la cooperativa de tallar l'esperit reivindicatiu o revolucionari de la classe obrera i els socialistes l'anominaven 'adormidera' (1).

Malgrat que a Catalunya el moviment cooperatiu es desenvolupà en el tercer terç del segle passat, de manera més prolífica que a la resta de l'Estat, el tema del cooperativisme no ha estat tractat específicament per cap autor català; les obres més antigues sobre cooperatives pertanyen a d'altres autors n-catalans.

En els primers moments del floreixement cooperatiu, predominaven les cooperatives de producció, però foren les de consum les que aconseguiren sobreviure a tot el procés. Durant el segle passat, tanmateix, el moviment cooperativis

ta destacà pel desenvolupament aïllat i la dispersió, cada cooperativa es mantenia força tancada en si mateixa potser com a reflexe d'un antic gremialisme encara no desaparegut.

No serà fins a les darreries del segle XIX quan algunes cooperatives estableixen entre elles llaços organics, quan la importància del moviment cooperatiu creix amb la creació de la Cambra Regional de Cooperatives Catalano-Balear (1898), que gràcies a l'impuls dels que motivaren aquest agrupament s'aconseguí trencar en certa mesura l'antic aïllament de les cooperatives. Al Novembre d'aquell mateix any, delegats de trenta-set cooperatives es reuneixen a Badalona on s'acorda la publicació de la "Revista Cooperativa Catalana", orgue de difusió de l'ideari de la Càmera Regional. Al juny de 1899 té lloc el Primer Congrés Cooperatiu Català a Barcelona, amb assistència de delegats de quaranta vuit cooperatives; encara que aquest congrés significà un gran pas en el desenvolupament del cooperativisme a Catalunya, les cooperatives continuaren la seva vida sense lligalls entre elles.

Ja en el segle XX, al maig de 1902, es celebrà el segon Congrés Catalano-Balear, on s'elaborà el primer cos col·lectiu de doctrina cooperativista; allí 178 delegats representaven 81 cooperatives y s'envià una delegació al Congrés que aquell mateix any celebrà l'Aliança Cooperativa Internacional a Manchester (fou la primera vegada que la cooperació Catalana es donava a conèixer més enllà de les seves fronteres).

La delegació es composava de Salas Antón, Jaume Anglès i el doctor Raudà.

Una altra data important en la historia del Cooperativisme Català: 1913, Primer Congrés Nacional de Cooperatives d'Espanya, celebrat a la Universitat de Barcelona, organitzat per la Cambra Regional, lloc on foren representades mes

de 250 cooperatives. Participaren intel·lectuals espanyols a més de les representacions cooperatistes; tanmateix, malgrat el ressó d'aquest Congrés, no s'establí un lligam permanent de caràcter nacional entre totes les cooperatives de les diverses classes en una entitat que representés un esperit de continuïtat.

Una nova etapa del moviment cooperatiu començà quan la Cambra Regional canvià de nom (1920) i d'equip dirigent, es convertia així en la Federació Regional de Cooperatives de Catalunya. S'inicià la producció cooperativa de segon grau, es a dir, de fàbriques propietat de les cooperatives de consum. La primera d'aquestes indústries fou la fàbrica de pastas de sopa.

Un cop arribà al poder el General Primo de Rivera, el treball cooperatiu no decaigué, malgrat la repressió i control; la Federació Catalana s'adherí a l'Aliança Cooperativa Internacional. Serà a partir de 1923 quan s'estableix que el primer dissabte de juliol serà celebrat a Catalunya com el dia de la Cooperació. (2)

B) - INTRODUCCIO A LA HISTORIA DE PAU I JUSTICIA I A LA FORMIGA MARTINENCA. CARACTERISTIQUES GENERALS DE LES COOPERATIVES DE CONSUM.

Predominantment, l'origen del cooperativisme era un moviment de la classe treballadora però, a la pràctica, aquest apel·la a totes les classes. (3)

L'ideal cooperatiu és una república en la qual producció és controlada per productors i consumidors, en s'eliminarà l'utilitat i l'explotació de l'home per l'home. No es recolcen sobre l'acció revolucionària ni sobre la intervenció de l'Estat, i la seva unió es fa sobre la base d'igualtat de drets y obligacions.

Les quatre regles fonamentals sobre les quals es crea tota cooperativa de consum, són las següents :

- a) l'adhesió a la cooperativa ha de ser lliure.
- b) la cooperativa s'ha de governar amb un poder democràtic: un home, un vot.
- c) el repartiment de l'excedent entre els membres serà a proporció fixa segons les seves operacions amb la societat (o sigui, la cooperativa).
- d) Porcentatge limitat de l'interés al capital.

Tota cooperativa de consum és creada pels mateixos consumidors pel seu propi interès i tenint per objectiu proporcionar el màxim nombre de serveis, sobretot perquè el producte tingui bona qualitat i resulti més barat.

Una de les característiques principals del cooperativisme català són els petits nuclis, la dispersió. Fins ben entrat el segle XX (vers 1930), la majoria de les cooperatives limitaven el seu nombre d'afiliats i no es pensava en la creació d'un capital col·lectiu de reserva.

Algunes cooperatives tenien un nombre fixe mínim i determinat de socis i si es sobrepassava aquest mínim es restringian els drets dels nous afiliats.

Per introduir les dues cooperatives a tractar en el marc del període de temps en el qual em centro, cal dir, fonamentalment, que PAU I JUSTICIA fou creada el 1897, mentre LA FORMIGA MARTINENCA ho serà a principis de segle, totes dues a l'antic poble de Sant Martí de Provençals.

C) - ACTUACIÓ D'AQUESTES DUES COOPERATIVES DURANT EL PERÍODE QUE ARriba FINS AL 1923 EN EL MARC DEL COOPERATIVISME CATALÀ.

Si començo per la més antiga de les dues cooperatives, Pau i Justicia, cal esmentar que no agafà aquest nom fins a

la seva legalització, el 19 de Juny de 1905, quan es va formar la primera junta, etapa en la qual s'amplià el ventall de productes alimentaris fins aleshores restringit al vi. Entre 1900 i 1910 experimentà un gran creixement, quan es comprà un nou local al carrer Batista; el local definitiu s'instal·là l'any 1922 al carrer Pere IV, el qual estava dotat de botiga, vendes, cafè i sala d'espectacles.

Durant la Dictadura d'en Primo de Rivera i el període republicà, s'obren noves seccions culturals recreatives, com les de Teatre, Cultura, la Biblioteca i també les diverses seccions d'esports.

Seguint els llibres d'actes conservats a l'Arxiu Municipal de Sant Martí de Provençals, trobem importants referències respecte a les activitats portades a terme per la cooperativa: es conserva el testimoni de les juntes celebrades des del març de 1911 i, a partir d'ara, citaré allò que he considerat més rellevant i que reflecteix el tipus d'activitat que es seguia.

El 7 de Maig de 1911, a la sessió de junta, el president (Rafael Palà) exposa la qüestió d'establir un forn; al desembre del mateix any, la Societat es trobava en la necessitat d'adquirir més terrenys per poder desenvolupar millor les seves activitats. Al gener de 1912 es convoca una reunió extraordinària per tractar de la compra d'un solar contigu al terreny on és construït l'edifici social i de la conveniència de prendre en préstec la quantitat de 15.000,- pts. (pel plaç de cinc anys i a l'interès del 6% anual) hipotecant l'anomenat edifici social; així, aquest solar donarà més impuls a la societat.

Al juny de 1912 queda aprovada la proposta d'un dels socis de crear un fons d'invalidesa destinant el 50% dels beneficis líquids corresponents a la secció del forn de coure pa. Al desembre d'aquest mateix any, s'acordà per unanimitat

tat donar el nom d'"OBRERA" a la societat, quedant denominada així : Sociedad Cooperativa Obrera de Consumo "Paz y Justicia".

A la junta general ordinària de setembre de 1913, el President exposa que aquesta societat està adherida a la Fusió de Cooperatives.

Març de 1915: el president exposà l'acord pres en junta de tancar el nombre de socis en 150; anys més tard, març 1917, els estatuts es modificaren per crear un fons d'invalidesa i es creà un nou càrrec d'administrador per efectuar totes les compres de materials directament a mercats i magatzems.

Con a conclusió del progressiu creixement de l'entitat una altra de les dades capdals dins aquest període: setembre de 1918, la cooperativa Pau i Justicia fou elegida per representar un dels càrrecs a la Junta de Govern de la Quinta de Salut l'Laliança.

Per altra banda, la Hormiga Martinense també és regida per la política determinada de vendre sistemàticament més barat que el comerç privat, comprimint els marges beneficiaris tant com es pugui; les bonificacions llavors són baixes i si vend als no socis, també participen de l'aventatja cooperativista. És també una cooperativa " al por menor ", és a dir, que agrupa consumidors individuals, o més exactament a les famílies.

He consultat els llibres d'Actes que abarcaven aproximadament el mateix període cronològic que Pau i Justicia, i començant pel gener de 1911 fins 1928, aniré contant aquells fets més rellevants que serveixin millor per reflectir l'estat de l'economia de l'entitat, les diferents activi - tats culturals i socials o el mateix funcionament intern.

Des del gener de l'any 1911 fins aproximadament tot l'any següent, els afers tractats a cadascuna de les sessions de junta són predominantment domèstics: vendes, socis..., tanmateix, es cita amb veritable importància tot allò que es refereix a la venda de bacallà (producte alimentari quasi exclusivament reduït a la classe menys afavorida econòmicament). Gener 1913: s'acorda concorre a l'homenatge que les Cooperatives Federals celebren al "Mundial Palace" en honor del senyor Salas Antón.

Fins l'any següent els afers a tractar seran molt restringits al que era l'organització interna de l'entitat, com per exemple, els diferents nomenaments de juntes directives de la cooperativa: al gener de 1914 s'aprova realitzar obres de reforme del local (signe del progressiu engrandiment de la societat); més reformes interiors seran fetes al juliol de 1915, data en la qual també es proposa crear una comissió permanent per "Festejos".

A l'Abril de 1916 es parla de la conveniència o no de la compra de dues finques al carrer Núria (actualment c/Mallorca) compra que serà aprovada en sessió de junta. Al maig del mateix any ja tenim referències on es concerta el lloguer i compra de les finques, amb el senyor Cot.

Al juliol també de 1916, s'aprova l'entrada de nous socis (signe d'una major "obertura" de la cooperativa), entrada que estarà condicionada per un element important: "siempre que el nuevo socio sea un buen cabeza de familia" segon està escrit a la sessió de junta del 16 de Juliol de 1916.

28 de gener de 1917: el president proposa construir un magatzem per despatxar el via: temps més tard, Juny 1919, s'acorda millorar l'interior del local de l'entitat per seguretat dels socis.

La cooperativa passà per algunas dificultats econòmiques vers juliol de 1919, doncs a les juntes el tema del balanç econòmic passarà a ser el centre d'atenció i principal problema a tractar.

Les circumstàncies tampoc eren gaire propícies durant el primer semestre de 1920, dons es proposà que no entrés cap soci més al llarg del mateix per considerar que la situació no era la més apropiada; fins i tot es parla a les actes de manca d'articles de primera necessitat.

El 26 de maig de 1920 es convocà una reunió extraordinària amb motiu de l'ingrés de la cooperativa a la Federació de Cooperatives Catalanes: la votació posterior fou afirmativa respecte a l'entrada de l'entitat. Al juliol de l'any següent tingueren lloc reformes a l'interior per tal d'engrandir les instal·lacions; aquell mateix més, hi hagué una reunió extraordinària per parlar del pressupostos d'altres obres.

A partir de 1921 i, sobretot, un cop arribam a 1922, la Cooperativa superà els entrebancs anteriors i aconseguí desenvolupar els seus objectius: s'aprova l'entrada de nous socis, s'aproven nous projectes d'obres, s'aproven els balanços econòmics ... i a l'octubre de 1922, s'envià una representació de la cooperativa a la Federació Nacional de Cooperatives.

Totes aquestes dates concretes configuren, encara que parcialment, quin era el tipus de funcionament d'algunes de les cooperatives catalanes i quins eren els problemes principals que afectaren el seu desenvolupament. Els llibres d'actas de les seves sessions de juntes només reflexen alguns aspectes capdals en aquest curt període de temps però donen una imatge prou definida de la infraestructura elemental que regia la vida cooperativa catalana a principis del nostre segle.

LA CRITICA DEL LIBERALISMO RADICAL VALENCIANO AL MODELO DE REVOLUCION BURGUESA EN ESPAÑA: EL "GRUPO DE LOS CUATRO HERMANOS"

Eduardo Ortega de la Torre

En el año 1870, el periodista valenciano José María Bonilla escribía: "Puede decirse en verdad que nosotros hemos vivido en dos mundos distintos: el antiguo y el moderno, que marcan la línea divisoria o de transición desde el año 1837 hasta el 43. El mundo antiguo proclamaba honor, integridad, decencia, abnegación, patriotismo, moralidad. El mundo moderno proclama dinero, fortuna, ambición, cinismo, goces, placeres, usurpación. (...) Hoy la ambición y la codicia, ocultando su rostro repugnante con el antifaz de la hipocresía, de la mala fe, han penetrado en todas las clases, llevando a todas ellas el lujo y la corrupción, ofreciendo al buen criterio de los hombres honrados y modestos el cuadro de la disolución social que con la desconfianza entre todos, comunica a la vida un aspecto sombrío, escéptico, misantrópico, impropio de lo que, irónicamente sin duda, llaman cultura, civilización." (1)

Podría pensarse, a la vista de las palabras de Bonilla, que nos encontramos ante un alegato reaccionario, de los muchos que circulaban en aquellas agitadas fechas del Sexenio revolucionario, en favor del retorno al antiguo régimen, el absolutismo. Nada más lejos de la realidad, porque el autor de esta amarga crítica del presente, de una sociedad burguesa y capitalista, era un republicano, un demócrata que había defendido desde 1834, incluso con las armas en la mano, al liberalismo más avanzado, tanto contra los carlistas como frente a los moderados.

La revolución burguesa, de 1834 a 1843, fue un proceso plagado de contradicciones y alternativas, hasta que los más moderados, tras su victoria sobre el general Espartero, fueron capaces de estabilizar la situación, dándole un

carácter marcadamente conservador y monopolizando el poder durante más de diez años. Esta salida del largo período de guerra y revolución no era la esperada ni deseada para muchos de los hombres que habían contribuido al triunfo del liberalismo. Los intentos de profundizar en los aspectos democráticos de la revolución, en 1854-56 y 1868-74, son una muestra de esa insatisfacción; también la amargura de escritos como los de Bonilla es un ejemplo de cómo muchas de esas expectativas se vieron parcialmente frustradas.

Durante los decisivos años que transcurrieron entre 1834 y 1843, Pascual Pérez y Rodríguez, Vicente Boix, Juan Arolas y el propio José María Bonilla formaron un grupo homogéneo, que en cierto momento llegó a autodenominarse de los cuatro hermanos, que sólo se rompió del todo con la muerte de sus miembros (2). Poetas, novelistas, periodistas románticos, el comportamiento de todos ellos se caracterizó, mientras duró la primera guerra carlista, por un compromiso nunca desmentido con la causa liberal, sin despreciar en ocasiones el afrontar riesgos para su propia vida. Su trayectoria, tanto personal como en grupo, está indisolublemente unida a la de la propia revolución en Valencia; ya hemos dicho que la salida que el proceso revolucionario tuvo les afectó grandemente.

Durante el conflicto carlista, la vida en la retaguardia liberal se caracterizó por una inestabilidad permanente, y Valencia no fue una excepción a este respecto, sino todo lo contrario. Una simple mirada a la prensa de la época nos dice mucho del ambiente que se respiraba. El temor a los frecuentes ataques carlistas desde el exterior tenía su contrapartida en el clima de sospecha y de conspiración vivido en el interior de los muros, acompañado de asesinatos por motivos políticos, algaradas y "sacas" de prisioneros carlistas. Cada paso adelante del proceso revolucionario (con las reacciones parciales que provocaban), pago su tributo de violencia y sangre. Desde que la Reina

Gobernadora María Cristina llamó al ministerio al moderado Martínez de la Rosa, en Enero de 1834, el protagonismo de la revolución estuvo en manos de los sectores más radicales del liberalismo, apoyados en buena medida en la Milicia. Cada uno de sus movimientos estuvo encaminado a arrancar medidas que favorecieran el triunfo de un nuevo modelo de sociedad. Pero la unanimidad en cuanto al contenido y a los límites de aquello que se pretendía alcanzar distó mucho de ser una realidad. Precisamente, la labor de Bonilla, Boix, Arolas y Pérez y de muchos otros se inscribe en la crítica que, desde puntos de vista muy diferentes, se llevó a cabo del modelo de revolución burguesa que se estaba imponiendo.

Es bien sabido que, en el período de la guerra carlista, los moderados, apoyados desde el Trono, se mantuvieron en el poder casi ininterrumpidamente, con los breves intervalos de gobiernos progresistas propiciados por sublevaciones armadas y organizadas en juntas; fue precisamente en esos escasos períodos donde se promulgaron las medidas revolucionarias más importantes. Fuera de esos momentos, el liberalismo radical, sin dejar de lado la lucha principal contra los defensores del Antiguo régimen, se empeñó en un combate paralelo con el moderantismo, mediante un fustigamiento permanente de la actuación de los sucesivos gobiernos, unido a una labor de agitación política, cuando no de conspiración, y una participación activa en la Milicia nacional. Entre otras cosas, se acusaba a los moderados de tener abiertas connivencias con los carlistas, lo que eternizaba la guerra; de mantener un monopolio del poder, reservando todas sus parcelas para una minoría cerrada; de practicar, en suma, un doctrinamismo que significaba la imposibilidad y la represión de los aspectos democráticos que toda revolución burguesa triunfante lleva aparejados. El trasfondo económico de esta pugna política es evidente, pero su realidad fue tan compleja que renunciamos a entrar

en su consideración en estas breves páginas, siquiera superficialmente.

Hombres como los cuatro hermanos defendieron, desde sus tribunas de prensa, la necesidad de una aplicación real del principio de soberanía popular. Desde su punto de vista, esto sólo sería posible merced a la generalización de la ilustración entre el pueblo, de la liberación de conciencias de una tutela impuesta durante generaciones sometidas a la tiranía del altar y el trono, suplantada ahora por la burguesía moderada. Había que caminar hacia una verdadera revolución social, como diría Pascual Pérez en 1840, basada en la libertad, la igualdad y la fraternidad, imprescindibles para la felicidad del género humano (3).

Pascual Pérez y Rodríguez era el mayor del grupo. Había nacido en Valencia en 1804. Su padre había sido relator de la Audiencia territorial hasta la invasión francesa; precisamente combatiendo contra las tropas napoleónicas encontró la muerte, en 1810, condenando a su viuda e hijos a la miseria. Como tantos otros, el joven Pascual Pérez halló una salida a esa situación ingresando en la Iglesia, en la orden Escolapia. Al amparo de ésta se educó y convirtió en un brillante profesor, al decir de sus propios alumnos, caracterizado por un talante abierto y liberal. Durante los últimos años del reinado de Fernando VII, su producción literaria, principalmente representada por una interesante serie de novelas históricas de signo netamente romántico, vino a prefigurar el que había de ser su comportamiento durante la revolución. Así, en noviembre de 1834, fundó el Diario Mercantil de Valencia, del que había de ser director y principal redactor hasta la significativa fecha de 1844 (el año del afianzamiento de los moderados en el poder).

Prácticamente desde sus comienzos, el Diario Mercantil se convirtió en una especie de núcleo organizador, de punto de referencia obligado en la vida política valenciana. Para la juventud liberal, significó la posibilidad de expresarse en un terreno hasta cierto punto neutral, fuera de las enconadas disputas de partido. Quizá el talante de Pérez propició ese clima de tolerancia y diálogo, ausente en otras publicaciones, tanto progresistas como moderadas. Pero esto no significa que, en las ocasiones más críticas, el periódico no tomara partido, como sucedió en 1835 o en septiembre de 1840, en contra del poder establecido, de los gobiernos moderados. De un modo u otro, y a despecho de que Pascual Pérez participase al mismo tiempo en otras empresas periodísticas de más breve duración, el Mercantil mantuvo día a día una línea coherente, hasta que en 1844, el viraje político (ejemplificado por la subida de Narváez a la presidencia del Consejo) lo apartó de su redacción y lo redujo, como a tantos otros progresistas, al ostracismo.

El caso de Juan Arolas, aunque unido siempre a Pérez, Bonilla y Boix por estrechos lazos, es sensiblemente distinto. Nació en Barcelona en 1805, y allí permaneció hasta 1814, en que se trasladó a Valencia. Al igual que Boix y Pérez, ingresó tempranamente en las Escuelas Pías, de las que, a diferencia de sus amigos, jamás salió (Pérez se exclaustró en 1835 y Boix en el 37). Es posiblemente el mejor poeta lírico del romanticismo español, y tan bueno como poco conocido. (4)

A comienzos de los años 30, el claustro de los Escolapios de Valencia, era, al decir de algunos contemporáneos, una especie de "Academia", en la que Arolas destacaba por la brillantez de su poesía. Pero era también un herbidero de liberalismo, ansioso de manifestarse. Desde el principio, Juan Arolas estuvo junto a Pérez en la redacción del Diario Mercantil, alternando los artículos de fondo, de carácter invariablemente político, con los himnos patrióti-

cos, de un liberalismo ingenuo pero lleno de capacidad movilizadora. También junto a Pérez, llevó adelante, en 1840, un proyecto insólito: la redacción de un periódico dedicado exclusivamente a la mujer, con el título de La Psiquis, que indudablemente requiere un estudio monográfico (que nos proponemos realizar) (5).

Al igual que sucede con sus amigos, 1843-44 marca una frontera en la vida de Arolas, si bien es cierto que fue el menos inmerso en la política de los cuatro. Su existencia terminó trágicamente; después de una grave enfermedad mental, falleció internado en un manicomio, en 1849.

En lo que respecta a José María Bonilla, nos encontramos ante un ejemplo consumado de rebeldía romántica, contra todo y contra todos. Su vida política fue con mucho la más larga y prolífica del grupo, pues tuvo una actuación nada desdeñable, principalmente a través de la prensa, tanto en el Bienio progresista como durante la revolución "Gloriosa" (aunque siempre terminara en un relativo fracaso) (6). Además, durante la guerra carlista de 1833 a 1840 fue el único de los cuatro que combatió activamente a los rebeldes, incluso con las armas en la mano. El dilettantismo que caracterizaba a la mayoría de los intelectuales y políticos contemporáneos alcanzó en él un grado aún mayor que la generalidad. Poeta, dramaturgo de cierto éxito, ostentó durante un tiempo cargos públicos de cierta relevancia, hasta que, desengañado del rumbo que estaba tomando la revolución burguesa, se dedicó casi exclusivamente a aquello para lo que estaba mejor dotado: el periodismo. Después de colaborar en la redacción del Diario Mercantil y otras empresas de menor empaque, fundó El Môle en 1837, ayudado por Pascual Pérez y José Bernat y Baldoví, el periódico más antiguo (y probablemente el de mayor mérito) escrito íntegramente en valenciano. Volvería a la carga con esta misma publicación en 1840, 1855, 1863, 1864 y 1870. Desde sus páginas dirigió furibundos ataques a los sucesivos gobier-

nos, al mismo tiempo que llamaba sin descanso a la movilización contra los carlistas. Su sinceridad le valió sufrir varias denuncias, de las que no siempre salió bien librado. Era un liberal radical y republicano, si bien a su propia y peculiar manera, lo que le levó a enfrentarse con los propios progresistas cuando sus opiniones y actuación no le parecían correctas. Así, en 1841 tuvo que marcharse de Valencia, acosado por las autoridades esparteristas, y refugiarse en Barcelona. Allí trabajó en dos periódicos más, La Ley y El Popular. En 1843 se batió contra las tropas del gobierno, implicado en el movimiento de "la Jamancia"; probablemente fue su amistad con Prim lo que le salvó en última instancia.

Lógicamente, el triunfo moderado de 1843-44 le dolió de una manera especial. Siempre recordaría con enorme amargura aquella fecha, a su modo de ver funesta para todos los que habían luchado durante años por una sociedad auténticamente liberal. Bonilla había nacido en 1808 en Liria. Murió en Valencia, el año 1880, rodeado por un mundo muy distinto del que había soñado, y que no dejó de criticar un solo instante. Había rechazado tantos cargos y prebendas que terminó en la mayor de las pobrezaas.

Vicente Boix y Ricarte presenta una trayectoria sensiblemente distinta de la de sus compañeros. Era el más joven del grupo y, escolapio en sus inicios, como Pérez y Arolas, fue a la vez amigo y discípulo de ambos. Nacido en Xàtiva, su infancia estuvo marcada por una miseria mucho más dolorosa que el resto. Como tantos otros, encontró en la Iglesia la única salida a ese estado, junto a la posibilidad de recibir una educación superior. Se exclaustró en 1837, e inició una fulgurante carrera como periodista político, paralela a una obra literaria poco brillante pero prolífica (7). Su vieja amistad con Arolas y Pérez le llevó a iniciarse en el Diario Mercantil de Valencia. Pero la figura de Boix presenta unos contrastes mucho más acusados que sus

amigos, y pronto inicia un acercamiento a los sectores más exaltados del progresismo, trabaja en 1840 con Juan Crisóstomo Petit en la redacción de La Tribuna de Valencia, el órgano de prensa más característico de esa tendencia política.

Ese mismo año de 1840, sacó a la luz, junto a Bonilla, un periódico fundamental en la historia del romanticismo valenciano: El Cisne. (8)

Boix desempeñó una labor conspirativa difícil de calibrar en el movimiento progresista del 1 de septiembre de 1840, que condujo a la Reina Gobernadora María Cristina a la abdicación y preparó la subida de Espartero al poder. Sin embargo, pronto quedó, como Bonilla, Arolas y Pérez, desengañado del derrotero que tomó el nuevo régimen. Pasó a la oposición republicana, aunque, a diferencia de Bonilla, adscrito cada vez más a la tendencia favorable a una (suicida) coalición con los moderados en contra de Espartero. Esto le llevó a formar parte, en 1843, de la Junta de Salvación que, desde Valencia, organizó la lucha que, finalmente, condujo al Regente al Exilio. Sabemos lo que sucedió a continuación; los moderados no tardaron en deshacerse de sus molestos aliados después de la victoria. Boix fue exonerado de sus cargos políticos, pero recibió, probablemente gracias a sus amistades con personajes del partido vencedor, el cargo de Cronista de Valencia, tras escribir su obra fundamental: la Historia de la Ciudad y Reyno de Valencia. Fue el que salió mejor librado, hasta cierto punto, del grupo. Pero no por eso dejó de manifestar - cuando las circunstancias políticas lo permitieron - su profunda insatisfacción por los resultados de la revolución y un pesimismo radical, que le acompañó hasta el final.

Resulta imposible dar cuenta detalladamente de la actuación y del pensamiento de cada uno de estos hombres en contra del orden capitalista impuesto definitivamente desde

1843; no obstante, si observamos en todos ellos algunos rasgos comunes, y que, más ampliamente, enlazan con la ideología radical y pequeñoburguesa de la segunda mitad del XIX.

1- Su origen social se encontraba en las capas medias, con frecuencia desencantadas con el signo excesivamente restrictivo y doctrinario de la revolución. Pérez, ya lo dijimos, era hijo de un relator de la Audiencia territorial; Arolas provenía de una acomodada familia de comerciantes barceloneses, mientras que Bonilla era hijo de un notario de Llíria. Únicamente Boix tenía una ascendencia proletaria, su padre fue un conductor de diligencias y soldado mercenario ocasional.

2- Ninguno de los cuatro tuvo una fortuna personal. Hemos visto como ciertos reveses de la suerte redujeron a Pérez y Boix a ingresar en una orden, mientras que Arolas hacía lo propio, aunque por razones muy distintas. En cuanto a Bonilla, siempre fue un gran despreciador de cargos. Todos ellos buscaron en los azares de la literatura y del periodismo un sustento nunca muy seguro. Sólo Boix, en su madurez (y a costa de transigir con ideas que no eran las suyas), logró una cierta estabilidad.

3- Formaron parte, junto a muchos otros intelectuales, de la fuerza de choque que se impuso al Antiguo Régimen tras una guerra de siete años. Desde la prensa galvanizaron a los combatientes y, al menos dos de ellos, Bonilla y Boix, formaron parte de la Milicia nacional, alcanzando los grados de comandante y teniente respectivamente. En 1843 quedaron desbordados y relegados por una situación que habían contribuido a crear.

4- Tras ese fracaso de las aspiraciones democráticas de la revolución, adoptaron soluciones personales divergentes. Bonilla y Pérez siguieron en la brecha, desafiando cuando

podían la férrea censura impuesta por los moderados. Arollas, totalmente desesperado, acabó, como vimos, perdiendo la razón. Boix se refugió en la ambigüedad y transigió con el nuevo orden, pero aprovechando las ocasiones propicias - sobre todo durante el Bienio progresista-, para mostrar su profundo descontento.

5- En el pensamiento de todos ellos tenía un lugar determinante el tema de la Moralidad, imprescindible a todas luces para el afianzamiento de una sociedad más justa. Esa defensa de la moral les llevó a criticar en todo momento el capitalismo "salvaje" que se estaba imponiendo y, en estrecha relación con éste, la política partidista y caciquil.

6- De acuerdo con lo anterior, siempre manifestaron una profunda simpatía por los sectores populares, con frecuencia víctimas de las nuevas realidades sociales que se imponían y segregados por un sistema político oligárquico. Consideraron que el verdadero partido liberal, el artífice de la revolución, había sido el pueblo español en su conjunto. Los logros de su esfuerzo les habían sido arrebatados.

7- La única forma de cambiar el estado de las cosas pasaba, a su modo de ver, por la ilustración popular. Cualquier mejoramiento técnico caería en saco roto si no iba acompañado de una educación. Esos había sido el principal problema de la revolución, el que las masas populares, carentes de ilustración, habían podido ser manipuladas al antojo de un puñado de políticos sin escrúpulos.

8- Por último, observamos una ausencia de alternativas globales al modelo de sociedad impuesto por la revolución. Más bien se trataba de moralizar el sistema y dar cabida en el mismo a los sectores marginados. Hombres unidos al proceso de la revolución burguesa antifeudal, siempre rechazaron cualquier tipo de opción que significase una mar-

cha hacia el socialismo; un socialismo que, por otra parte, nunca se preocupaba de estudiar, pues quedaba muy alejado de sus centros de interés. No cuestionaron en ningún momento la idea de una propiedad privada sagrada, pero defendieron la accesibilidad a la misma y a una vida digna para todos los hombres.

De cualquier modo, y para terminar, la actuación de grupos como el de los cuatro hermanos, con su multiforme resistencia frente a un sistema social y político fundamentalmente injusto, fue minando gradualmente el orden establecido. Su actuación, fuera cual fuese su importancia, estuvo siempre en relación con una realidad conflictiva, llena de alternativas -estuviesen o no formuladas de manera homogénea-. La lucha más o menos encubierta de estos intelectuales, con su crítica constante, tiene una gran importancia, puesto que incluso en las etapas de mayor representación mantuvo encendida la mecha del inconformismo, enlazando los momentos en que la conflictividad siempre latente pudo manifestarse de manera abierta, principalmente en los períodos 1854-56 y 1868-74. Si, finalmente, los resultados aparentes de esa lucha pueden hacer que comprendamos el pesimismo y la profunda amargura de Pérez, Arolas, Boix y Bonilla, no creemos que justifiquen el que, de nuevo, sus figuras caigan en el olvido.

NOTAS

- (1) José María Bonilla: "Examen de las obras de D. Pascual Pérez y Rodríguez", en Obras de prosa y verso de D. Pascual Pérez y Rodríguez, Valencia, Imprenta de los Dos Reinos, 1870, p. 22.
- (2) Bonilla fue el encargado de dejarnos la más acabada definición del grupo (cit. supra., p. 27):

"... De los cuatro hermanos que formábamos un completo acorde en ideas, sentimientos y aspiraciones, Pérez y Arolas murieron lamentando inutilmente los vicios de ese cuadro repugnante: Boix y yo moriremos lo mismo. Mientras nos quede aliento para fulminar anatemas a la corrupción universal, los fulminaremos sin cesar de todos modos, con la palabra, con la pluma; porque no hemos transigido ni transigiremos nunca con los culpables de nuestra degeneración, ni consentimos que se nos cuente en el número infinito de sus cómplices y encubridores: no: jamás..."
- (3) Pascual PEREZ Y RODRIGUEZ: Libro de oro del pueblo ó Catecismo de la Libertad, en Obras en prosa y verso ..., p.38.
- (4) Sobre Arolas, entre otras publicaciones, Rafael de CARVAJAL: "Noticia biográfica y exámen de las poesías del Presbítero Don Juan Aroals", en Corona fúnebre, Valencia, 1850, pp 7-28.
- (5) La Psiquis. Periódico del bello sexo. Valencia, Imprenta de Manuel López, 1840.
- (6) En preparación: A. LAGUNA y E. ORTEGA: José Maria Bonilla.
- (7) Eduardo ORTEGA: Vicent Boix. Aproximació biográfica al romanticisme valencià. Valencia, Edicions Alfons el Magnànim, 1987.
- (8) E. ORTEGA: "El Cisne. Un periódico valenciano entre el reformismo ilustrado y la conspiración romántica", en De la Ilustración al Romanticismo. III Encuentro: Ideas y Movimientos Clandestinos; Cádiz, abril de 1987, en prensa.

LEGALITAT O ILLEGALITAT DE LA FEDERACIÓ DE TREBALLADORS DE LA REGIÓ ESPANYOLA (1884-1885) (*)

Jordi Piqué i Padró

Entre 1881-1882, quan la FTRE assoleix la seva màxima expansió, l'oposició interna del moviment és quasi bé insignificant. Però quan la repressió estatal de l'any 1883, arrel de l'afer de "La Mano Negra", origina el desgavellament de la FTRE andalusa i la lenta, però progressiva, desintegració de l'organització, sorgeixen les crítiques.

L'ala radical dels collectivistes catalans, representada pel nucli de Gràcia, intenta alliberar a la FTRE de les seves estructures rígides, burocràtiques i centralistes. Durant dos anys, des de dins de l'organització, pretenen dur a terme la transformació. Però, la impotència per a desenvolupar el seu projecte, obliga als radicals a marginar-se de la FTRE.

Aprofitant l'aïllament dels collectivistes respecte al moviment anarquista internacional, majoritàriament anarco-comunista, els elements més esquerrans de la FTRE, identificant-se amb l'organització lliure i la tàctica de la "propaganda pel fet", es decanten cap al comunisme.

Inspirats per les publicacions franceses, que segueixen la línia més ortodoxa de l'anarco-comunisme, el grup de Gràcia criticarà exaltadament a la FTRE, una crítica en la qual es barregen el rebuig del collectivisme, la censura al tipus d'organització i la valoració negativa de la tàctica sindical de la FTRE.

(*) La present comunicació forma part de la Tesi de Llicenciatura que, sota el títol "Anarco-collectivisme i anarco-comunisme. L'oposició de dues postures en el moviment anarquista català (1881-1891)", fou presentada a la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona (U.B.) el 15 d'octubre de 1986.

Las connotacions autoritàries que comporta el mot "comunisme", el desconeixement de la teoria anarco-comunista, en definitiva els recels i malentesos, generen en els collectivistes una defensa aferrissada de la seva doctrina i de la seva organització.

LA DISSOLUCIÓ DE LA FTRE COM A ORGANITZACIÓ LEGAL

Durant l'any 1883 s'havien anat configurant les condicions que, un any més tard, possibilitaren l'allunyament de la legalitat que havia caracteritzat ala FTRE en els seus primers tres anys d'existència. El poder polític de l'Espanya de la Restauració, en aquests anys, tolerava la legalitat de la FTRE, però al mateix temps no amagava la seva hostilitat pràctica cap al moviment. Les persecucions i repressió que van patir els federats andalusos i les contínues arbitrarietats dels tribunals, agreujaren les dificultats de l'organització per a mantenir-se en la via legal. Aquests fets originaran l'escisió en el si del moviment entre els partidaris de la legalitat i els seguidors del retorn a la clandestinitat.

La retirada del grup català de la direcció de la FTRE en el Congrés Regional de València de 1883 comportarà que els principals exponents de la fe en la legalitat quedin en un segon terme. A més a més, cal assenyalar la desaparició de la "Revista Social" de Serrano Oteiza el maig de 1884 -que Max Nettlau atribueix a problemes econòmics- (1) un dels periòdics que més aferrissadament defensava la vida legal de l'organització.

En aquesta nova situació, es celebrà a Barcelona, el setembre de 1884, el Congrés Extraordinari, un congrés convocat sense permís de les autoritats i que estava encapçalat per la Comissió Federal composta pel grup d'Indalecio Cuadrado.

Recollint un dels acords del Congrés Regional de 1883, s'acordà la retirada al "Monte Aventino". En el manifest, signat per 64 delegats, es contempla la dissolució nominal de la FTRE, el manteniment i autonomia organitzativa de les seccions, així com la total llibertat per a comunicar-se entre elles (2).

En aquests moments no podem establir amb precisió la participació dels nuclis dissidents catalans, però pensem que les resolucions del Congrés Extraordinari són, quasi bé, un reflexe del projecte d'estatuts que l'any anterior havia presentat la federació local de Gràcia. Així mateix, creiem que la celebració del Congrés a Barcelona facilitaria la seva participació i influència. Aquestes consideracions ens fan pensar que Max Nettelau deu tenir raó quan assenyala que la Comissió Federal i el seu secretari, Indalecio Cuadrado, havien intentat cercar un apaivagament de les diferents dissidències internes del moviment (3).

El bàndol partidari de la vida legal de l'organització inicià ràpidament l'oposició a les resolucions del Congrés Extraordinari. Max Nettelau, considera a Serrano Oteiza i Francesc Tomàs com els principals protagonistes d'aquesta oposició (4). Però creiem que el fet de que la Comarcal Catalana enviï a Josep Llunas a Madrid per a transferir la publicació de la "Revista Social" a Sants, pot demostrar que l'antic grup dirigent català continua defensant un gran moviment de masses legalitzat.

EL DESENVOLUPAMENT DE LA POLEMICA

La reaparició de la "Revista Social" el 15 de gener de 1885, editada ara a Catalunya, proporcionà als "legalistes" un excel·lent mitjà de comunicació i un centre des del què es difondran les seves idees. En el primer número ja es manifesta el principal objectiu: la reorganització.

"(...) venimos de nuevo a la vida, a la lucha activa de la prensa para una sola cosa: para trabajar sin descanso por la reorganización que muchos anhelan; para despertar aquel vigor, aquella energía, que en otros tiempos no lejanos distinguió a nuestra querida organización" (15).

Aixecant-se contra les crítiques dels disconformes amb l'actuació de l'antiga Comissió Federal davant la repressió de l'any 1883, la publicació de Sants, tractarà el tema, considerant el procedir de la direcció com un acte de valentia.

"Persecución más grande ni más sistemática que la del comienzo del año 1883, con motivo de los sucesos de Jerez, no la ha sufrido organización alguna en España en el presente siglo, y gracias a la entereza y energía de todos se pudo celebrar meses después y en el mismo año, el ya citado Congreso de Valencia que fue un acto valioso y de gran resonancia" (6).

L'oposició legalista, altra hora dirigent del moviment necessita ara legitimar-se a ella mateixa, i aquest intent es basa en dues idees. En primer lloc, els partidaris de la vida legal de la FTRE es consideraran com els únics hereus i seguidors dels acords dels congressos regionals de 1881, 1882 i 1883. D'altra banda, condicionaran la defensa i expansió de la idea col·lectivista a l'organització pública per ells defensada.

"La propaganda de nuestras ideas anárquico-colectivistas y la organización pública de la Federación de los Trabajadores están tan íntimamente unidas, que no es posible ejercitar la primera sin la existencia de la segunda.

(...) con la organización pública se desarrollaron muy mucho las ideas anárquico-colectivistas. Sin tal organización nos quedaríamos en cuadro. Los Congresos del 81, 82 y 83 representan la primera que es luz y vida, el del 84 representa la segunda que es oscuridad y muerte" (7).

Considerant el Congrés Extraordinari de 1884 com un parèntesi nefast per a l'organització, el cercle que s'ar-

ticula al voltant de la "Revista Social" accepta i estimula la proposta de la federació sevillana de celebrar un Congrés Regional a Madrid durant el mes de maig de 1885.

La semi-oficial i prepotent "Revista Social" del període 1881-1883, es troba ara en una situació d'oposició dintre de la línia oficial de la FTRE, oposició que calia consolidar si els legalistes volien tornar el moviment a la vida pública. En aquest sentit, pensem que s'utilitzarà la por a un comunisme que amenaça infiltrar-se i expandir-se en la FTRE per a destruir l'organització. Tots els que s'oposen a la celebració del Congrés Regional de Madrid veurem com des de les pàgines de la "Revista Social", seran acusats de comunistes o, al menys, de servir inconscientment a l'avenç del comunisme.

"En este momento histórico puede afirmarse que todos los que queremos celebrar el Congreso el próximo Mayo, además de querer la vida pública de la Federación de los Trabajadores, queremos perseverar en nuestros antiguos ideales anárquico-colectivistas, y los que combaten la celebración de dicho Congreso no quieren la vida pública de nuestra federación y son comunistas, sin darse cuenta sirven de instrumento a los comunistas" (8).

Durant quatre anys (1881-1884), les principals publicacions del moviment anarquista, quasi que havien oblidat el tema del comunisme. Però, l'any 1885, com a conseqüència de la polèmica entorn de la legalitat del moviment, el cercle de la "Revista Social" de Sants, declarant-se l'únic defensor del col·lectivisme, manifesta l'existència d'una confusió dins de la FTRE entre el comunisme i el col·lectivisme.

"(...) lo que sentimos es que algunos compañeros no comprenden la diferencia que existe entre el Comunismo y el Colectivismo, y que otros, redactores de un periódico anárquico-colectivista (Bandera Social), no sepan distinguir si un manifiesto es colectivista o comunista (...)" (9).

Las aclaracions de la "Revista Social" no pretenen fer un estudi comparat de les dues doctrines econòmiques, sinó que obeïxen a la identificació dels "aventinos" amb la tàctica comunista, en un intent d'estimular la participació en el proper Congrés Regional de Madrid.

"(...) la idea de suprimir los congresos es una idea comunista y a remolque de los comunistas, fueron consciente e inconscientemente los que votaron dicho acuerdo, y a remolque del Comunismo se arrastran los que perseveran en permanecer en el Aventino; porque el Comunismo es contrario de los congresos, de la organización pública y de nuestra Federación (...).

Tenemos la seguridad que la inmensa mayoría que votaron la disolución, la retirada al Aventino y suprimir los congresos no son comunistas, y esta mayoría no puede permanecer un momento siguiendo una línea de conducta que sólo sirve a nuestros adversarios, a los enemigos de la FTRE" (10).

La "Revista Social" recolzada ara per les adhesions a la convocatòria del Congrés de Madrid -41 federacions locals, 4 seccions d'ofici, 3 congressos d'Unions d'ofici i 3 comissions comarcals- (11), dirigeix les seves incisives crítiques contra la Comissió Federal. L'acusa de mantenir contactes amb els dissidents, d'intentar fusionar el moviment amb tots els grups "pertorbadors" i d'enviar una delegació al Congrés de Sevilla de 1884 de "Los Desheredados" (12). Aquestes acusacions ens semblen un xic exagerades, encara que semblen confirmar que Cuadrado pretenia reunificar a totes les tendències anarquistes. Però, la il·legalització de la FTRE i la desintegració de l'antiga organització era un preu massa elevat i, com veiem, provocà una forta onada de protesta.

Finalment el Congrés Regional es celebrà a Madrid el mes de maig de 1885. Hi són presents 17 federacions locals, de les quals 7 són catalanes (12). Per part dels legalistes més radicals, pensem que aquest congrés va reduir-se a una manifestació de força, un intent de cridar l'atenció en la

seva determinació de tornar l'organització a la vida pública.

Un cop celebrat el congrés, l'agressivitat de les anteriors acusacions, que semblaven abocar a la FTRE a una escissió, s'esvaeix. Els acords de Madrid són, en primer lloc, un crit a la solidaritat de tota la classe treballadora en general, sense importar "que les sociedades obreras sean comunistas ni indiferentes en materia de doctrinas económicas; no importan que pertenezcan al partido obrero o sean exclusivamente jacobinos, ni aún católicos" (13).

Però, pel que fa referència a la FTRE, la unió es reduirà als collectivistes que volen estar organitzats legalment. Aquesta postura es projectarà a la celebració del Congrés Regional, dos mesos més tard, a Barcelona, que ja serà oficial. Veiem com l'objectiu últim dels acords de Madrid és l'allunyament, en bones paraules, de tots els que no combreguen amb les seves idees, principalment dels partidaris de l'acció il·legal.

"Unión entre todos los obreros anárquico-colectivistas que quieran vivir en la vida del Derecho, la vida pública y rechacen de su seno a cuantos leven miras interesadas y fines que puedan caer bajo la sanción del Código Penal con hechos que por su naturaleza y conexión puedan confundirse con delitos comunes.

Unión con todos los que así piensen y obren; y como muestra de la sinceridad de nuestras protestas, aconsejamos a todas las federaciones, secciones y comarcas acudan todos al próximo Congreso de Barcelona, olvidando quien lo convoca y rindiendo culto a la solidaridad obrera" (14).

Després del Congrés de Madrid, hom observa altres crides a la unió del moviment i la necessitat d'oblidar els conflictes interns que s'havien desenvolupat, principalment després del Congrés Extraordinari de 1884. En aquest sentit veiem la carta adreçada al congrés comarcal català, sota el títol de "Manifiesto de federados del llano de Barcelona". Aquesta comunicació estava confeccionada per membres

de les federacions locals de Barcelona, Sant Martí de Provensals, Les Corts de Sarrià, Gràcia i Sants -les federacions locals de les tres últimes localitats varen participar en el congrés de maig a Madrid-. Aquests federats, fent una anàlisi lúcida de la difícil situació que travessava la FTRE, demanen la unió de tots els anarco-col·lectivistes i la finalització del conflicte entre els diferents corrents, ja que aturaven l'expansió de la propaganda i perjudicaven la lluita per a assolir els objectius del moviment.

~Nos dirigimos a los partidarios y a los adversarios del Congreso Extraordinario; a los partidarios y adversarios del Congreso de Madrid; a los detractores y defensores de la Comisión Federal. A todos nos dirigimos para que lean o escuchén y mediten, deponiendo el encono los apasionados, cuidando los intereses de la Federación cuantos por ella se interesan, abandonando la apatía e indiferencia (...), y todos, todos contribuir unidos a levantar el decaído espíritu de la Federación, purgándole de los defectos que se le reconozcan, para después dedicarnos con virilidad a la propaganda y desarrollo de nuestras doctrinas, para llevar a nuestros hermanos de trabajo el convencimiento de que debemos consagrarnos a la lucha de clases (...)" (15).

La semi-oficial "Bandera Social" de Madrid, partidària de que les qüestions internes de la FTRE es solucionin per les vies reglamentàries -seccions, consells locals, comissions comarcals-, es negà a publicar el citat manifest perquè és fruit d'una reunió extra-oficial entre federats. Així mateix, es reafirmà en la seva postura de silenciar en les seves pàgines qualsevol referència als conflictes interns (16). Malgrat tot, el manifest serà publicat amb tota la seva extensió a la "Revista Social" entre finals de juny i començaments de juliol.

De la polèmica esmentada entorn a la legalitat i a l'organització del moviment, podriem apuntar tres conseqüències: la necessitat de reformar l'organització, la responsabilització del conflicte a les èlits dirigents que controlen el moviment i els aparells de propaganda, i la progressiva desintegració de la FTRE.

En primer terme, els intents per a trencar la rigidesa que caracteritzava a l'organització, ja els havíem observat l'any 1883 en el projecte d'estatus presentat per la Federació local de Gràcia. Però, en aquests moments, la necessitat de la reforma dels estatus era ja prou evident. En el manifest dels federats del pla de Barcelona, hom observa la pèrdua d'aquella fe cega cap a les normes que regulaven la vida del moviment.

"Abandonemos por absurda la creencia de que el individuo es perfecto, de que lo es la Organización, y de que lo son los Estatutos. Si los tres puntos fueran perfectos no habría lugar a desviarse del camino recto de los principios para meterse en fangos cenagosos o por sendas que desvían a la Federación y no conducen ni a la Anarquía ni al Colectivismo, sino al descrédito de los hombres y de las cosas" (17).

La clarividència demostrada pels autors del manifest quan atribueixen la desintegració de la FTRE a la inflexibilitat i intransigència dels estatus, serà recollida a partir de 1886 pels collectivistes catalans que publicaran "Acracia" i "El Productor".

D'altra banda, veiem com el conflicte s'ha desenvolupat a les altes esferes del moviment, entre dos bàndols -"aventinos" i "legalistes"- que tenien els seus respectius òrgans de propaganda -"Bandera Social" i "Revista Social"-. Però, malgrat que la polèmica dividia aparentment a la FTRE alguns federats catalans, com els de Reus i els autors del manifest, varen protestar contra aquestes hostilitats personals.

"(...) las publicaciones Anárquico-colectivistas deben observar una conducta que consista en sumar fuerzas y no en restar. Esta Federación viene en acordar:

1º Quevemos con desagrado la conducta que observan algunos periódicos de nuestra comunión, suscitando cuestiones personales dignas sólo de publicaciones subvencionadas por enemigos del proletariado.

29 Que de continuar por una senda tan asquerosa, nos veremos en el caso de aconsejar a los federados (...), para que desprecien al periódico que tan mal proceda" (18).

Per últim, subratllarem que una organització obrera que arrossegava els efectes de la repressió de 1883 i que estava amenaçada per la possibilitat d'expansió dels petits nuclis dissidents, tenia que resultar-li nefasta una polèmica interna. La decadència organitzativa comença a ser evident en aquests anys. En aquest sentit, podem veure a tall d'exemple els motius que porten a la dissolució de la "Sección de Peones Molineros" de Sant Martí de Provensals:

"Viendo a la Federación dividida por dos tendencias: la una partidaria de la retirada al monte Aventino y la otra amiga del derecho (...), esta Sección antes de contraer ni arrastrar compromiso ni menos luchar contra estos o aquellos, ha determinado, sin olvidar los grandes principios de Anarquía y Colectivismo, retirarse de la Federación Regional hasta mejores tiempos" (19).

En mig d'aquesta situació es celebrarà a Barcelona el Congrés Regional.

ELS INTENTS DE REIXIR A LA FTRE

En el Congrés Regional de Barcelona, celebrat del 22 al 25 de juliol de 1885, amb el triomf de les tesis "legalistes", la FTRE torna de nou a la vida pública, continuant sota els principis d'anarquia, federació i col·lectivisme.

El manifest d'aquest congrés es converteix en una mena d'exàmen introspectiu del moviment, on es repassen els principals esdeveniments que han abocat a la FTRE al crític moment actual. La rigidesa dels estatus, que durant tants anys han estat quasi bé intocables, es considerada, ara, la culpable de molts dels problemes que patia la FTRE. Com ja l'any 1883 havia manifestat el grup de Gràcia, la refor-

ma dels estatuts esdevindrà una de les primeres mesures per a intentar reixir a l'organització.

"La historia de nuestra Federación Regional desde 1881 hasta el presente, ya pasando por aquella fantasía horrible que en su mente forjó la burguesía con el nombre de Mano Negra, y a cuya sombra persiguió injustamente a nuestros hermanos de Andalucía, ya por las grandes luchas que contra el capital se iniciaron en Málaga, Sevilla, Sabadell, Reus, Valladolid, Madrid, Barcelona, etc..., como asimismo por las luchas intestinas, que con dolor confesamos que existían y con satisfacción anunciamos que han terminado en nuestro Congreso, nos han demostrado la necesidad de cambiar las diferentes impresiones de los trabajadores para venir a un acuerdo común y reformar por completo los Estatutos, a fin de que aparezca lleno de bondad, y sin un leve ataque a la autonomía individual y colectiva, el principio anárquico, pues de lo contrario dejaría de ser lo que definido se halla por la moderna Filosofía" (20)

La reforma dels estatuts intentava trencar aquell autoritarisme i centralisme que havia caracteritzat al gran moviment de masses dels primers anys. En aquest sentit, s'autoritzarà que les federacions locals i comarcals estableixin el seu règim interior de forma lliure i autònoma, a l'ensem que es facilitarà la comunicació directa entre elles (21). Així mateix, es descentralitzarà l'administració de les Comissions Comarcals i es retiraran les facultats de les que gaudia la Comissió Federal, reduint-la a un centre d'estadística i correspondència, "a fin de evitar toda sobre de parcialidad" (22). Aquestes reformes necessàries coincideixen amb el "Proyecto de la FTRE" que va presentar dos anys abans la Federació Local de Gràcia i que el Congrés de València de 1883 va revutjar. Pensem que, si la FTRE s'hagués adaptat en el seu moment a la nova situació, podien estalviar-se molts dels mals que ara l'afecten.

El Congrés de Barcelona, amb l'amarga experiència de la polèmica esmentada, vol anul·lar totes les divisions pro-

duïdes en el si de la FTRE, i evitar que les publicacions anarco-collectivistas ventilin en les seves pàgines els conflictes interns. Així doncs, la dinàmica acusatòria emprada per la "Revista Social" per a atacar als seguidors del Congrés Extraordinari de 1884 serà desaprovada. Tres mesos més tard, la "Revista Social" deixarà de publicar-se.

"(...) invita (a la Revista Social) a desistir de su conducta para que en lo sucesivo si no quiere merecer el calificativo de perturbador de nuestras filas y atraer sobre sí la protesta de todas las colectividades y la negación de todo apoyo" (23).

En referència a la vida legal de la FTRE i de la tàctica collectivista, coincidim amb Max Nettlau quan afirma que "la situation d'avant septembre 1884 fut rétablie et les choses en sont restées là" (24). Però, pensem que la polèmica registrada entre 1884-1885, la progressiva desintegració de l'organització i la necessitat de reformar els estatuts condueixen als collectivistes de la FTRE, principalment als catalans, a una nova etapa que desenvocarà en la dissolució definitiva de la FTRE l'any 1888.

NOTES

- (1) NETTLAU, M. Veure La Première Internationale en Espagne (1868-1888). Amsterdam, 1969, pàg. 461.
- (2) Ibid. pp. 462-463.
- (3) NETTLAU, M. Veure La anarquía a través de los tiempos. Barcelona, 1978, pàg. 153.
- (4) NETTLAU, W. Veure La Première ..., p. 461.
- (5) "Revista social", n° 1, 15/1/1885 Sans.
- (6) Ibid. n° 2 22/1/1885 Sans.
- (7) Ibid. n° 9 12/3/1885 Sans.
- (8) Ibid. n° 16 30/4/1885 Sans.
- (9) Ibid.
- (10) Ibid.
- (11) Veure "Revista Social" n° 14 6/7/1885 Sans.
- (12) NETTLAU, W. Veure La Première ..., p. 485.
- (13) Revista Social n° 24 25/6/1885 Sans.
- (14) Manifiesto del Congreso, a "Revista Social" n° 20 28/5/1885 Sans.
- (15) Manifiesto de los federados del llano de Barcelona, a "Revista Social" n° 25 2/7/1885 Sans.
- (16) Veure "Bandera Social" n° 23 19/7/1885 Madrid.
- (17) "Revista Social" n° 25 2/7/1885 Sans.
- (18) Representación de las clases obreras de Reus, a "Revista Social" n° 5, 12/2/1885, Sans.
- (19) "Revista Social" n° 25 2/7/1885 Sans.
- (20) Manifiesto del Congreso de la FTRE, a "Bandera Social" n° 35 11/10/1885 Madrid.
- (21) Veure Art. 3, a "Bandera Social" n° 37 25/10/1885 Madrid.
- (22) "Bandera Social" n° 35 5/7/1885 Madrid.
- (23) Ibid. n° 21 5/7/1885 Madrid.
- (24) NETTLAU, M. La Première ..., p. 495.

NOTES SOBRE LA REPRESSIÓ LABORAL FRANQUISTA A CATALUNYA

Jordi Pradas i Andreu

Si bé el tema de la repressió franquista ha rebut, afortunadament, l'atenció historiogràfica que la matèria es mereix, encara queden aspectes colaterals susceptibles de rebre ulteriors matisacions a ampliacions. una d'ells és el que fa referència a l'actuació dels poders públics de la nova estructuració estatal surgida de la guerra en relació als problemes laborals: més en concret, al procés de repressió- depuració que patiren molts obrers tot just acabades les hostilitats.

La font essencial per realitzar aquesta primerenca aproximació a un tema com el que plantegem (que, advertim-ho d'entrada, amaga un seguit de comportaments individuals i col·lectius que van molt més enllà de la simple quantificació) és el fons de Magistratura de Treball que es conserva a l'Arxiu Regional de Cervera, el qual s'estén cronològicament de 1939 al 1976. Aquesta comunicació reproduïx el buidatge relatiu a l'actuació mantinguda l'any 1939 per la Magistratura de Treball nº 1 de Barcelona (amb jurisdicció sobre tota la província), això és, un total de 13 caixes i 1.200 expedients. Es tracta, com es pot veure, d'un primer tempteig d'una font històrica molt més estesa en el temps, i que per tant és susceptible de desenvolupar-se d'una forma que les limitacions de la nostra recerca no pot reflectir. Allò que ens interessa, no gensmenys, no és tant l'evolució de la institució com a tal sinó el marc referencial que ofereix al problema abans esmentat. Com a simple mostra estadística, doncs, aquest buidatge parcial es pot considerar -si més no, així ho esperem- d'una relativa validesa.

Les Magistratures de Treball eren els organismes d'actuació en els conflictes individuals en el món laboral que

el franquisme endegà amb celeritat (R.D. de 13 de maig 1938) a fi de substituir els Jurats Mixtos i Tribunals Industrials creats per la República (institucions especialment mal vistes per un sistema que no admetia el conflicte col·lectiu). Des del punt de vista dels responsables del nou estat, es tractava de recuperar per a les autoritats judicials "Funciones de justicia de que nunca debió haber decho dejación" com succeïa en el cas dels Jurats Mixtos, i "confiarlas a los profesionales del derecho como únicos capacitados para conocer de los conflictos de trabajo" (1). D'ençà del 19139, doncs, les dites magistratures apareixen com a úniques institucions jurisdiccionals facultades per intervenir en les diferències plantejades entre patrons i obrers, sempre (convé insistir en això) a nivell individual; la seva existència, emperò, tingué un caire de precarietat jurídica fins la llei orgànica de 17 d'octubre de 1940, que els atorgà llur definitiva configuració. A Barcelona, les Magistratures s'implantaren per ordre del 6 de febrer del 1939, essent nomenat magistrat interí Hilario de la Figuera Andrés, que fins aleshores venia exercint el mateix càrrec a Salamanca.

Tot i que no volem entrar en les qüestions de caràcter procedimental (els interessats poden adreçar-se a qualsevol tractat de legislació laboral), hi ha dos factors que ens interessa de subratllar. D'una banda la funció primària de la Magistratura consistia a facilitar l'avinença entre les parts litigants; si aquesta no s'assolia, la Magistratura actuava com a jurisdicció, emetent la corresponent sentència (contra la qual es podia recórrer davant una instància superior: el "Tribunal Central del Trabajo", creat per decret d'11 de juliol de 1941, o bé la Sala d'afers socials del Tribunal Suprem). En la immensa majoria dels expedients que han passat per les nostres mans, el Magistrat formula una resolució en la que no hi ha necessitat d'actuar judicialment; i quan això s'esdevé, són comptadíssims els

casos en què una de les parts planteja recurs contra la sentència.

En segon lloc, és de remarcar l'absència de lletrats, tot i que els interessats, si així ho desitjave, en podien fer-ne us. De fet emperò, no recordem cap cas en què la part demandant (per simplificar, els obrers) deleguessin els seus poders en un advocat o procurador; pel que fa a la part demandada (els patrons), el recurs a un professional sovintaja més, però sense arribar a unes cotes significatives. En altres paraules : la conciliació que la Magistratura imposava als contendents es transformava en un autèntic "tete-a-tete" en el que l'element de pressió psicològica no hi ha devia ser aliè.

L'actuació de la Magistratura de Treball de Barcelona se centrà, si més no l'any 1939, en les demandes que treballadors de molt diversa mena i condició interposaren contra els seus patrons per acomiadament illegal o no readmissió als seus llocs de feina habituals un cop les forces d'ocupació s'instal.laren a la ciutat: del total de 1200 expedients, 988 (el 82'3 %) corresponen a causes per acomiadament. Considerat el problema de forma genèrica, ens enfrontem a una clara i indiscutible repressió laboral, que s'adreça tanmateix a aspectes polítics i econòmics. Aquest és el nostre objecte d'estudi i la nostra hipòtesi.

Fetes aquestes consideracions, feixugues però necessàries per a una millor comprensió del treball, cal arribar a una primera valoració quantitativa de les múltiples dades que posseïm. Dins cada expedient trobem dos documents fonamentals: l'exposició que l'obrer o obrers fa dels motius que l'empenyen a recórrer a la Magistratura, i l'acta de conciliació, en la que aquest organisme es pronuncia sobre el tema. D'aquí se'n deriven quatre aspectes fonamentals, a saber:

- A) Tipologia socio-econòmica dels recurrents;
- B) Motius que, segons els obrers, aleguen els patrons per a justificar l'acomiadament.
- C) Resolució de la Magistratura (o, si ho preferiu, actuació de la justícia franquista), i
- D) Nombre total dels obrers que es decideixen a fer ús dels organismes jurisdiccionals (2).

Pel que fa al punt A), ens hem vist obligats a fer una sistematització que peca d'excessiva mànegua ampla, car la tipologia socio-econòmica dels recurrents, òbviament, és tan variada com variats són els seus oficis i activitats. D'aquesta manera hem establert les següents categories, especificant entre parèntesi les professions que més sovintegen en cadascuna d'elles:

- dependència mercantil (dependents de botigues i comerços, mossos i empleats de magatzems, comptables, oficinistes, treballadors de companyies de banca i assegurances, etc.): 241 expedients (24'4%).
- Indústries tèxtils (treballadors de mitjanes i grans empreses d'aquest ram i empleats de petits tallers de gènere de punt, confeccions i sastreries): 163 expedients (16'5 %).
- Indústries de la construcció (incloïnt els tallers de lampisteria, fusteria, etc.): 51 expedients (5'2%).
- Hosteleria i espectacles (dependents de bars, restaurants, hotels, cinemes, teatres, etc.): 65 expedients (6'6 %).

- Empleats d'indústries de serveis públics (gas, aigua, llum) i de transports: 47 expedients (4'8 %).
- Indústries químiques i laboratoris: 35 expedients (3'5 %)
- Arts gràfiques (premsa, editorials, etc.): 51 expedients (5'2%)
- Indústries metal·lúrgiques (incloint-hi les que produeixen béns manufacturats i petits tallers de serralleria, teixits metàl·lics i similars): 63 expedients (6'4%).
- Curtits, fabricació de sabates i teneries: 16 expedients (1'6%).
- Indústries de l'alimentació: 74 expedients (7'5%)
- Servei domèstic (porteries, neteja, xòfers particulars i altres): 20 expedients (2%).
- Altres: 97 expedients (9'8%).
- Sense especificar: 65 expedients (6'6%).

Acceptant la precarietat de tal tipologia, destaquem l'important pes específic del grup relacionat amb la dependència mercantil i comercial, en el que s'hi encabeixen multitud de diverses tasques i oficis en el context de petites empreses (llevat d'alguns casos determinats com bancs, companyies d'assegurances o seccions de comptabilitat de grans indústries). Si bé l'expedient de depuració es feu efectiu a tot el ventall del món laboral espanyol un cop acabada la Guerra Civil, sembla despendre's la conclusió que la protesta contra la repressió quotidiana, si més no a nivell de Magistratura de Treball, sovintejà de

forma especial en el context de l'empresa que presentava unes determinades característiques: volum petit, relació més o menys estreta amb el sector terciari i en la que s'enregistra un tipus de relació entre obrer i patró molt més personalitzada que no pas en les grans unitats de producció (i., per tant, on la reacció que genera un acomiadament injustificat presenta unes tendències emotives sensiblement diferents a les que es donen en els expedients de depuració massiva). Aquesta conclusió queda ratificada si observem la resta de dades: en el sector tèxtil abunda més les petites unitats (sastreries, treball domèstic, etc.) que no pas les grans empreses: el mateix podem afirmar de sectors com el de la indústria i oficis de la construcció (el raquitisme del qual ja ha estat a bastament demostrat), el sector de les arts gràfiques, la indústria alimentària, etc. Això no treu que, en efecte, trovem una certa presència de reclamacions provinents de treballadors foragitats d'empreses de tamany mitjà o gran (FOCSA, Rivièra, Metropolità de Barcelona, Batllo, Ametller, CAMPSA, Maquinista Terrerstre y Marítima, etc.), però les tendències generals que es deriven del buidatge quantitatiu són les tot just acabades d'esmentar.

En segon lloc, l'avaluació dels motius que, segons les instàncies presentades i signades pels obrers, donen els patrons com a justificant de llur decisió, resulta d'una complexitat taxonòmica notanle. Destaca, en primer lloc, la ignorància que amb certa freqüència l'obrer té de les causes reals del seu acomiadament, si més no de forma aparent. En efecte, en un 23'3% de les exèdients (això és, un total de 230 observacions), no s'esmenta l'excusa emprada pel patró; el 13'8 % es limita a dir que aquest no ha donat cap mena d'explicació quan ha estat interpellat al respecte. Sumant aquests dos blocs, tenim un total de 366 expedients d'expulsió de la feina sense motiu aparent, en els quals el afectats deixen entreveure, o bé exposen amb plena claredat, llur impressió d'haver víctimes d'una arbitrària.

Un altre grup el formen les evasives del típus "no hi ha feina", "no hi ha primeres matèries o numerari" o bé les que es refereixen a un proper tancament o canvi de titularitat de l'empresa: sota aquestes argumentacions s'aixopluguen 219 expedients (el 22'2%). També aquí trobem una palesa malfiança del demandant, que en força casos arriba a negar les preteses dificultats econòmiques de l'empresa de la qual ha estat refutjat (i, àdhuc, s'arriba a donar testimoni de les lloances que l'obrer o obrers afectats han rebut del patró per haver preservat la bona salut productiva del negoci en temps de les col·lectivitzacions).

Especialment dolorós és el cas en el que el treballador exposa en la instància que el seu acomiadament es basa en un pretés reajustament de personal, i fa notar al Magistrat que el seu lloc de treball és actualment ocupat per una altra persona, generalment més jove, que s'ha incorporat a l'empresa un cop acabades les hostilitats. Aquest capítol comprén 43 expedients (el 4'35%) i, objectivament, comporta el major grau de rebuig conscient a les justificacions esgrimides per la part demandada.

Quan el patró fa referència al tipus d'activitat menada pel seu empleat al llarg de la guerra s'està adreçant a un conglomerat d'activitats difícils de classificar de manera coherentment homogènia. Pot ser excusa suficient la incorporació forçosa de l'obre a l'exèrcit republicà, o que s'hagi produït allò que eufemísticament qualifiquen d'"incompatibilitat de caràcters". Més freqüent és el cas en que es recolzen sobre l'adscripció del demandant en el Comité de Control de l'empresa. De qualsevol manera, quan el tema de la guerra surt pel mig l'estratègia de l'obrer és molt més defensiva que en les tipologies anteriors. El primer que aquest fa és negar la seva adhesió a cap partit o sindicat abans de 36 (formalisme que trobem en moltíssims expedients, i no només d'aquest grup); en segon lloc, quan no té més remei, reconèixer la seva participació en el

Comite de control adduïnt , sempre, que ha estat una imposició d'altri, i que tal participació ha donat resultat positiu de cara a la conservació del patrimoni de l'empresa i en benefici dels interessos del propietari. A partir d'aquí , l'argumentació esdevé més agressiva, i s'acaba acusant al patró de desagraïment i d'haver conservat en el seu lloc de treball a companys molt més significats políticament i significats políticament i sindical. UN total de 116 expedients (el 11'7%) poden ésser inclosos en la present sistematització.

Un cas específic, que apareix amb certa freqüència, és el del treballador al que se li ha promés una propera reincorporació a la feina, però que veu com aquest pacte informal es va dilatant. 43 expedients (4'35%) s'inclouen en tal categoria.

Finalment, trobem un bloc d'excuses i actituds mentals de molt diversa mena. Hi ha patró que pretén fer acceptar al treballador una indemnització amb moneda republicana. N'hi ha que està absent del país, i condiciona la reincorporació al treball a la seva tornada. Uns quants aleguen la realització d'un inventari com a mètode per a tenir aturat el negoci, etc. Sota aquesta casuística tan diversa s'hi encabeixen 191 expedients (el 19'3%).

En l'estat de la nostra investigació resulta agosaradament arriscat tracta d'arribar a alguna conclusió a partir d'unes dades tan incomplertes. Però la impressió que hom treu després d'esmerçar algunes hores remenant aquests expedients és que en aquest tipus d'actitud hi hagué, en la majoria dels cassos, una clara actitud de revenja, barrejada amb la necessitat més o menys objectiva de les empreses afectades d'acomiar part dels seus empleats. A l'Hora d'efectuar la purga socio-econòmica, els patrons es decantarien pels qui havien viscut d'una forma molt directa la guerra, i potenciarien en la mida de les seves possibili-

tats un relleu generacional en la plantilla de llurs negocis. Fóra aquesta una via de córrer un vel a l'entorn d'una etapa social i econòmica que ells jutjaven particularment adversa. Tanmateix, era aquest un mètode per a estalviar jubilacions i altres càrregues similars.

Pel que fa a les resolucions de la Magistratura, la tipologia és la següent. En 308 expedients (31'2%) s'arriba a una avinentesa entre les parts o bé l'obrer retira els càrrecs. L'avinentesa consisteix, en la majoria dels casos, en una readmissió total o parcial de l'obrer (és molt freqüent la situació en la que el patró garanteix una propera readmissió al treball, quan les circumstàncies econòmiques ho permetin, i també aquella en què s'estableixen uns torns rotatoris de treball a compartir per tots els treballadors de l'empresa). Pel que fa a la retirada de la demanda, sabem amb certesa que es deu en gran part a haver-se assolit un arrenjament d'aquesta mena, però en molts altres cassos ho ignorem.

L'actuació conciliatòria de la Magistratura es palesa tanmateix en la fòrmula transaccional de la indemnització. El demandant accepta la irreversibilitat del seu acomiadament a canvi d'una compensació econòmica fixada pel Magistrat. Si bé no hem quantificat aquest aspecte, tot ens mena a indicar que les indemnitzacions tendien a ser molt baixes, car majoritàriament no ultrapassaven les 300-500 pts. Una indemnització superior a 1.000 pts. es pot considerar com excepcional (n'hem arribat a veure alguna de 3.000), si bé això també depèn de la categoria socioeconòmica dels recurrents. En total, segons les nostres anotacions, un total de 210 expedients són resolts mitjançant aquest procediment (21'2 %).

En 193 observacions (el 19'6 %), el patró ha presentat sol·licitud d'autorització d'acomiadament davant la Delegació Provincial del Treball. En aquest cas, la Magistratura

s'inhibeix a l'espera de la resolució de l'esmentat organisme (que, malauradament, mai trobem incorporada a l'expedient).

Els acomiadaments prèviament autoritzats per altres organismes (Delegacions del Treball, altres Magistratures), juntament amb aquells casos en els quals no s'ha arribat a una avençesa i la Magistratura ha formulat sentències absolutòries dels patrons, sumen un total de 80 expedients (8'1 %). Les sentències que, pel contrari, obliguen al patró a la readmissió (o a una indemnització), són molt escasses (tan sols 24 expedients, el 2'4 %). No ens ha d'estranyar un nombre tant baix de sentències en ambdòssentits, car justament la funció de la Magistratura consistia en arribar (ens costa no emprar el verb "imposar") a una fórmula transaccional. Més rars són encara aquells casos en els que a la sentència de la Magistratura s'ha formulat recurs davant el Tribunal Suprem.

Per abreujar, exposarem de forma esquemàtica la resta de resolucions formulades per la Magistratura i llur avaluació numérica:

-suspensió del judici o reconeixement d'incompetència: 34 expedients (3'4 %);

-no hi ha lloc a la tramitació de l'expedient per que el contracte de treball s'establí amb posterioritat al 19 de juliol del 1936: 25 expedients (2'6 %);

-arxivament de l'expedient per incomparecència de la part actora: 35 expedients (3'6 %);

-demanda presentada fora del termini legal: 52 expedients (5'3 %);

-altres: 27 expedients (2'7 %).

Si bé no es pot negar que determinades resolucions de la Magistratura podien resultar positives pels obrers demandants, sembla igualment indiscutible que l'actuació d'aquest organisme no es caracteritzà justament per la seva imparcialitat. Així ens ho fa pensar la baixa quantitat de les imdemnitzacions i la profusió d'expedients pendents de la resolució de les Delegacions de Treball.

Arribats a aquest punt convé plantejar-se un altre tipus de qüestions, principalment les que s'adrecen als compartaments individuals dels obrers que es decidiren a fer ús dels canals legals imposats per l'administració franquista. Quins arguments desenvoluparen en les seves instàncies? Quin tipus d'actitud mental van adoptar? Com és evident, per a resoldre aquestes i similars qüestions -si és que són resolubles- no hi ha buidatge quantitatiu que valgui; cal deixar-se portar per les impressions purament subjectives que es desprenen del contacte amb la font emprada.

Un primer recurs, com ja esmentàvem anteriorment, consisteix en desvincular-se de qualsevol activitat política, sindical i econòmica menada abans i durant la Guerra Civil, o bé reconèixer la participació en el Comité d'Empresa per prèvia coacció: "El haber formado parte del Comité de Empresa desde el mes de Agosto de 1938 hasta la liberación; fue por exigencia del Sindicato, a la que no me pude negar a menos de correr peligro mi vida y, como mínimo, ser arrojado de la fábrica, dejándome sin pan ni amparo" (caixa 4, exp. 1684). Sempre es manifesta l'adhesió al nou règim i, quan es pot, es deixa constància de la vinculació amb sectors dretans i tradicionalistes, o bé de l'animadversió latent envers tot allò que faci tuf a República ("Por el engaño de la absurda y criminal propaganda que hicieron los partidos políticos y las sindicales y por mi poca experiencia me arrastraron en una columna que se titulaba "Macia Compañs" (sic), en la cual permanecí desde

el dia 2 de Agosto del mismo año hasta que me di perfecta cuenta que el único ejercito honrado que había en España es el del Generalísimo Franco" (caixa 7, exp. 23601). L'exemple suara reproduït no és, ni de lluny, el de més flagrant desvinculació d'uns fets dels que convé no deixar rastre; al respecte, podríem multiplicar l'anecdotal fins a límits qualitatius i quantitatius que ultrapassarien a bastament els marges del present treball. El que volem posar de relleu -fet que resulta prou obvi, d'altra banda- és la prèvia claudicació moral que el treballador s'autoimposava (o, millor dit, sabia que calia autoimposar-se) en el moment de fer ús dels òrgans jurisdiccionals de l'Estat franquista. Car allò que importava verament era la conservació del lloc de treball, en una etapa de total destarotament, a tots els nivells, del sistema fabril i comercial. Precisament, allò quemés indigna al treballador no és la renúncia a uns pretesos ideals, cas que els hagi tinguts, sinó més aviat la impotència davant les arbitrarietats de la classe patronal a l'hora de reiniciar la tasca quotidiana. Arbitrarietats que es tradueixen en les readmissions gratuïtes i capricioses, en l'intent de substituir en la majoria d'ocasions una plantilla més o menys establerta dins l'organigrama de l'empresa (i que, per tant, té un determinat nivell d'ingressos) per noves cares, generalment més joves i menys exigents.

L'estratègia de la part patronal consisteix, a voltes, en atribuir als obrers la responsabilitat dels fets escaiguts durant la guerra, o bé en presentar-los com a caracteritzats elements subversius (així, per exemple, l'empresa Asland considerà motiu d'acomiadament el fet que un dels seus empleats "al cantar el himno de Falange no se levantara" (caixa 10, exp. 3975). En ocasions, trobem mostres de condescent paternalisme ("...esta casa no ha tomado ninguna represalia contra ninguno de sus obreros, a pesar de habérselo merecido algunos por su actuación durante el período colectivizado" (caixa 4, exp. 1665); o, inversa-

ment, d'un innegable revanxisme ("...me dijo (el patrón) que durante el periodo rojo a el no le avian dado explicaciones pues que el tampoco las dava aora (sic)"; (caixa 8, exp. 2912). Un expedient singular (caixa 8, 3067) és aquell en el que els pares paguen les culpes dels fills: "Además - escriu el patrón- debo hacer constar que estuvo adicta por completo y en todo momento, al tristemente famoso Sindicato de la C.N.T., y también que su hijo, además de haber estado como voluntario en el Ejército Rojo, perteneció a las Juventudes Libertarias, siendo también muy adicto al mismo Sindicato; extremos todos ellos, que prueban a mi juicio, el marcado caracter de ROJOS, que tienen tanto la madre como el hijo".

Una segona opció consiteix en presentar sol.licitud d'acomiadament davant la Delegació Provincial del Treball, i esperar la resolució d'aquest organisme, del qual tenim la sospita (fonamentada en alguns acomiadaments autoritzats) que, en la major part dels casos, els era favorable.

Per no estendre'ns més, acabarem concluint que davant les Magistratures de Treball es ventilava la pugna per la defensa del lloc de treball en unes circumstàncies socio-econòmiques particularment adverses per a la classe treballadora, en tant que els sectors propietaris (amb independència de la seva força o tamany) tractaven d'acomodar les seves plantilles a la nova etapa de restriccions i, ensems, aprofitaven per a efectuar una purga, en molts casos, clarament política i ideologica. Els dos elements -l'econòmic i el polític- estan íntimament entrellaçats, però fins quin grau l'un predomina sobre l'altre, o en quin moment canvia la tendència, ens ho diran, sens dubte, futures investigacions.

BIBLIOGRAFIA

BERNAL MARTIN, Salvador: Las previas reclamaciones administrativas y la jurisdicción del trabajo. Madrid , 1944.

GARCIA OVIEDO, Carlos: Tratado Elemental de Derecho Social. Madrid, 1946.

GIRON, José A.: Dos años de actuación al frente del Ministerio de Trabajo. Mayo 1941-1943. Madrid, 1943.

SANCHEZ FRIERA, José : La actuación en las Magistraturas del Trabajo. Madrid, 1940.

SEVILLA ANDRES, Diego : Magistratura del Trabajo. Derecho aplicable. Valencia, 1942

SOLE SABATE, Josep Mā.: La Repressió Franquista a Catalunya (1938-1953). Barcelona, 1985.

VALCARCE , Francisco R.: Magistratura del Trabajo. Organización y Competencia. Procedimiento de su función jurisdiccional. Lugo, 1938.

WITNEY, Fred: Labor Policy and Practices in Spain. A study of employer-employee. Relations under the Franco Regime. New York, 1965.

NOTES

(1) GARCIA OVIEDO, Carlos: op.cit.,p. 605.

(2) El total d'obriers afectats és de 1511.

FORMACIÓ DE LA CLASSE OBRERA CATALANA

Xavier Rambla Marigot

He dividit aquest escrit en quatre apartats, un d'introductor i tres de pròpiament temàtics.

Començaré per algunes qüestions teòriques. Primerament, cal esmentar que el concepte més immediat de classe social, conjunt d'individus que comparteixen la mateixa situació quant a les relacions de producció, deriva d'una tradició teòrica un tant simplista. En efecte, Marx no va tenir temps de redactar els capítols d'El Capital que s'hi referien i Lenin va subsanar aquesta mancança en textos més programàtics que analítics, on abans que res intentava organitzar un partit polític eficaç i obedient. D'aquesta manera va ossificar-se la distinció entre "classe en sí" i "classe per a sí", i hom va furnir una interpretació teleològica de la formació de la classe obrera: la consolidació del partit havia de ser la cimera d'aquest procés, ja que era un indicador que la "classe en sí" havia adquirit consciència de sí mateixa hi havia esdevingut "classe per a sí". La historiografia, en conseqüència, es proposà d'analitzar l'origen de les "formes polítiques" de resistència obrera per contraposició a les "formes prepolítiques", els simples avalots de subsistències. Però l'excessiu esquematisme d'aquesta distinció i el fet que la classe política del socialisme no hagi avançat en el sentit que la teoria postulava l'han invalidada ara per ara.

Per tot això considero que la hipòtesi alternativa d'E.P. Thompson, encara que potser resulti tan incompleta com la formulació clàssica, obre perspectives molt més riques. L'historiador britànic entén que la classe es constitueix en el mateix procés que la lluita de classe. "Classe en sí" i "classe per a sí" no són dues etapes d'un procés sino dos moments interrelacionats:

"Las gentes se encuentran en una sociedad estructurada con modos determinados (crucialmente, pero no exclusivamente, en relaciones de producción), experimentan la explotación (o la necesidad de mantener el poder sobre los explotados), identifican puntos de interés antagónicos, comienzan a luchar por estas opciones y en el proceso de lucha se descubre como clase, y llegan a descubrir este conocimiento como conciencia de clase. La clase y la conciencia de clase son siempre las últimas, no las primeras fases del proceso real histórico". (1979, p. 37)

El segon punt teòric per aclarir és la datació del moment en què podem considerar que existeix una classe obrera. Thompson considera que:

"esto lo revela, primero, el desarrollo de la conciencia de clase, es decir, la conciencia de una identidad de intereses entre todos estos diversos grupos de trabajadores y, simultáneamente, en contra de los intereses de otras clases. Y, segundo, el desarrollo de formas correspondientes de organización política" (1977, p.16)

I afirma que aquesta realitat apareix a Anglaterra cap al 1832, el moment de la primera protesta a escala nacional contra l'ordre burgès. Tanmateix, aquesta tesi no pot explicar gaire bé la desmobilització dels decennis següents (ANDERSON, P.: 1985, pp 49-50). A Catalunya la qüestió encara és més complexa: mentre que els avalots sovintegen (baldament la conscienciació dels revoltats no sigui la dels carlistes) entre 1835-43, quan l'estructura socioeconòmica catalana de l'A.R. a penes havia començat a canviar, les forces de cohesió social actuen en importants viles fabrils, com ara Sabadell, fins a principi de S. XX, per tant, en el període de sorgiment dels grups socials que conformaran el proletariat.

Però podem salvar aquest entrebanc si distingim entre "conflicte obert" --aquell que es palesa dintre del sistema polític, generalment entre partits o altres organitzacions-- i "conflicte encobert" --aquell que ha estat exclòs del sistema polític del grup dirigent-- (LUKES, S.: 1974, p. 18). Així, entendrem que la classe obrera resta formada

d'ença que el conflicte entre burgesia i proletariat ultrapassa l'escala local. Per molt que alguns mecanismes polítics i econòmics (repressió, puja de salaris, capitalisme popular, etc.) l'encobreixin més tard, sempre continuarà pressionant per la seva reobertura, que es repetirà cada cop que el sistema polític toleri una mínima democratització. A Catalunya les classes populars van experimentar aquesta transformació en els anys entre el Bienni Progressista --quan, segons, Izard, el proletariat barceloní trenca la seva aliança amb els liberals progressistes-- i el Sexenni revolucionari --quan una onada de moviments socials, llur convergència al redós del federalisme i la fundació de sindicats com les Tres Casses de Vapor a la FTRE van institucionalitzar el conflicte a escala espanyola i, sobre tot, catalana--.

Per últim, calen quatre ratlles sobre els vincles entre cultura popular i nacionalisme. Amb el concepte de "cultura popular" elaborat per S. Hall --deduïble de la noció thompsoniana de "classe social"--, emmarcaré la interpretació de Termes: si les classes es formen a si mateixes per mitjà de la identificació d'interessos antagònics, l'experiència humana d'aquestes contradiccions de la realitat social ha d'ésser analitzada. En aquest sentit, la cultura popular no serà simplement una col·lecció d'elements assimilats pel poble, sinó que el concepte adquireix un caràcter dialèctic: "lo esencial para la definición de la cultura popular son las relaciones que definen a la cultura popular en tensión continua con la cultura dominante" (HALL, S.: 1984, pp 103-104). Aquesta elabora continguts que intenten "contenir" la resistència que les classes populars oposen al poder. Seria molt interessant veure si els dos trets diferencials catalans destacats per Termes, la consciència idiomàtica i el'antiestatisme, (1976, pp 129-135), no eren dos elements de resistència durant s. XVIII i els dos primers tersos del XIX que, després, al llarg de la Restauració, la cultura dominant intentaria reformular.

Thompson també ens duu al segon apartat: els començos de l'organització política de la classe obrera. En efecte, si postulem una interacció contínua entre classes populars i classes dirigents, haurem d'estar d'acord que la lluita de classes a la Catalunya contemporània ha estat quelcom diferent de la ruptura d'una anterior homogeneïtat; ha estat la reaparició sote noves formes d'uns conflictes que ja venien de lluny. Es nessesari, per tant, que eixamplem l'àmbit empíric en què fins ara s'ha reclòs l'estudi de les primeres lluites obreres. Entre d'altres, s'hauria de considerar el següents tipus:

a) Els avalots de subsistències. Una interpretació de la Catalunya de l'últim set-cents considera que aquella era una societat a penes trasbalsada esporàdicament per les bullangues provocades per la manca de queviures (Mnez, SHAW, C.: 1987). Encaixa en aquest quadre la visió dels "rebomboris" del pa de 1789 com un molí amb la intenció de castigar als aclaparadors, sense cap intenció d'enderrocar la jerarquia social, el qual va topa amb l'aliança de les classes poderoses (CASTELLS, I.: 1967). Però aquesta anàlisi hauria de ser matisada. Al darrera de les multituds revoltades ha estat desvetllada una "economia moral" centrada en la defensa del consumidor la qual, bé que era compartida en diversos aspectes pel paternalisme tradicionalista, palesava una personalitat pròpia en admetre el recurs a l'acció directa, que aquell desaconsellava (THOMPSON, E. p.: 1979, pp. 65-66).

b) Les reticències dels camperols a pagar les rendes feudals, cosa que menarà a la caiguda del mode aristocràtic d'apropiació a primers del s. XIX (TORRAS i RIBE, 1987). El conflicte, però, es perllongarà en la qüestió rabassaire.

c) La introducció dels diputats del comú als ajuntaments va crear tals tensions polítiques a l'àmbit municipal que la monarquia hagué de modificar la Nova Planta Municipi-

pal per introduir mecanismes insaculatoris d'elecció. Abusos i corrupcions que abans eren tolerats ara esdevenien fàcilment afers de discussió pública (TORRAS i RIBE, J. M.: 1987).

d) Les hostilitats dintre del món gremial. Ja fa temps que Maurice Dobb va assenyalar que la mobilitat ascendent d'aprenent a oficial i d'oficial a mestre havia estat restringida a les ciutats modernes (DOBB, M.: 1971, pp. 263-303). A Barcelona Pere Moles i Ribalta ha descobert enfrontaments entre oficials i mestres, com ara el dels torçadors de la seda al període 1759-1764 (1968, pp. 195-196). Aquestes disputes va cuallar sovint en la fundació de gremis que aplegaven exclusivament els oficials.

Encara sembla més evident el cas dels "campannonages" francesos, que entre els ss. XU-XVIII promovien l'associació i l'educació dels treballadors i que es desenvoluparen al s. XIX amb una força que no ha estat prou estimada per la recerca ulterior. Aquest fenomen ha suggerit a Claude Fohlen la hipòtesi que observa una continuïtat entre el cooperativisme gremial i el sindicalisme, en la mesura que ambdós defensaven la millora de les condicions de treball i, per conseqüent, de la vida quotidiana (FOHLEN, Cl.: 1979, pp. 60-61). A Catalunya, Molas i Ribalta reconeix que els primers sindicats aparegueren poc després de la desaparició del gremis, massa encarcerats per adaptar-se al mercat de treball lliberalitzat de la dècada de 1830 (MOLAS, P.: 1968, p. 430).

e) Finalment, vull fer alguns comentaris sobre els àmbits que fins ara hom ha treballat. Aquesta tasca s'ha dedicat exclusivament a aspectes estrictament institucionals. Josep Termes (1970 pp. 14-15 passim) i Miquel Izard (1970) han estudiat la fundació i la política de l'associació espanyola de l'AIT i de les TCV, respectivament. Deu Baigual (1973), Torelló i Junyent (1974) i Casajuana i

Pladellorens (1973) reprodueixen el plantejament per als casos de Sabadell, Igualada i Terrassa. Las cooperatives han estat tractades per Ballarini (1972) i Joan Reventós (1960) des de la perspectiva de la història institucional i de les idees polítiques. Apunten estudis de nombrosos documents oficials i sintetitzen l'evolució i els grans conceptes de la teoria cooperativista; però les úniques dades que Ballarini recull sobre la difusió del moviment fan referència als anys 1966-69. Igualment, Alberdi (1962) esmenta les escoles-taller de Sarrià (1884) i l'Escuela Libre Provincial de Artes y Oficios (1873-1904) i descriu al programa d'estudis dels ateneus obrers.

Al meu parer, aquests treballs s'han quedat en la descripció dels ideals i del joc de les aliances i han negligit punts essencials, com ara el repartiment del poder dels organigrames de les mateixes organitzacions o bé l'anàlisi de la base social. Quant a aquesta darrera, potser sigui l'aspecte que suggereixi les qüestions més interessants: No podrien explotar-se, p. ex., les llistes de cotitzants de les Tres Classes de Vapor?, No podria mesurar-se la incidència de la política social de les mutualitats?, Com s'ubicaven els afiliats, els beneficiats i els dirigents dintre del conjunt de la classe obrera?

El tercer tema que vull desenrotllar podria denominar-se lluita cultural, ja que abraça tot allò vinculat amb la dialèctica contenció/resistència intrínseca a la cultura popular. Aquest fenomen ha rebut ja l'atenció d'algun treball, com ara el capítol de Maluquer de Motes sobre l'icarianisme (1977, pp. 236-274), però en general hom l'ha descuidat. Crec que ens hi hauríem d'apropar per quatre camins.

Comencem amb el teatre, el mitjà de diversió de masses més important del segle. Si ordenem els gèneres dramàtics de més a menys econòmic (en funció dels coeficients d'asi-

metria i variació de les distribucions dels seus preus en els períodes I-IV 1874 i VII-XI 1879), resulta que els gèneres més barats (entrada de 1 a rals) eren de comèdia, la sarsuela, el circ i el drama. A part del circ, els altres eren calaixos de sastre on cabien tots els temes que dominaven a l'escenari en aquell moment, per tant, eren els camps de batalla adequats per a la lluita cultural. Així, dintre de les formes de la comèdia, la sarsuela i el drama pugnaven entre sí temes com l'exotisme escapista, la moral i la imatge victoriana de la família, que perseguien l'assimilació de les classes populars dintre de la societat burgesa, d'una banda, i la política (amb referències republicanes) i el costumisme nostàlgic del món no industrial, que resistien aquesta influència. Els espectacles, en suma, devien ser un àmbit de la lluita cultural-susceptible d'un estudi de llarga durada gràcies al Brusi en que actuaven tant al teatre strictu sensu com altres entreteniments que el mateix diari anunciava periòdicament, com es el circ i les baralles d'animals.

<u>Ordenació dels gèneres segons el preu</u>		
<u>Genere</u>	<u>Coef.Asimetria</u>	<u>Coef.Variació</u>
Comedia	- 0,18	27
Circ	- 0,16	30
Sarsuela	- 0,15	31
Ball de salò	0,78	27
Drama	1	40
Opera	1,06	26

Font: Diari de Barcelona

El segon espai per a la tensió entre allò oficial i allò popular podia ser la llengua. D'ençà de 1714 el català experimentava una relació diglòssica amb el castellà, la llengua de la política, dels nogocis, del pensament, de l'escola, de les arts, etc. Amb tot, el poble continuava parlant català, la qual cosa pot haver actuat com un factor d'identificació en contrast amb els que, més integrats en la societat, utilitzaven sovint el castellà. En aquest sentit, vull esmentar una certa correlació que he trobat

entre el preu mitjà de les entrades als distints teatres i el grau de catalanització de les seves funcions: als teatres més barats, on s'exhibien els gèneres-comodí que he comentat al paràgraf anterior predominaven les obres en català; en canvi, als cars, llevat del Romea, hom preferia les castellanes. En la mesura que aquests càlculs són exactes, l'ús del català devia ser una expressió de resistència cultural. Per tant, a pesar de la dificultat per trobar dades més complertes, una anàlisi socio-lingüística a llarg termini, basada per exemple en l'evolució d'aquest grau de catalanització de la cartellera del DB, podria resultar profitosa també per conèixer la formació de la classe obrera.

Correlació entre preus del teatre i grau de catalanització als districtes locals

Teatre	X preus (I-IV 1874 i VII-XI 1879)	n.obres català n.obres castellà
Principal	4,25	0
Liceu	5,22	1
Teatro Español	3,08	2
Circo	3,10	10
Novedades	2,50	20
Olimpo	3,25	26
Prado Catalán	1,59	33
Tívoli	1,89	34
Romea	3,90	42
X Total	3,19	18,66
s total	1,10	15,11
T xy = -0,52		

Font: Diari de Barcelona

En tercer lloc, la lluita cultural podria resseguir-se a través de les peces literàries menors. Així, les cançons religioses deuen contenir indicis sobre la manera d'afrontar distints problemes quotidians i d'entendre els canvis socials (p. ex., l'enriquiment, al poema "Lo mal ric", citat per COMAS, A.: Historia de la literatura catalana. Ariel. Barcelona. (1964, pg. 288). Les cançons de bandolers i de lladres de camí ral poden ser una font per veure la

valoració moral de la riquesa a través del mite de la seva redistribució per part dels bandolers. I, per últim, les corrandes podrien utilitzar-se per identificar algunes idees generalitzades, com ara el concepte de la família. D'antuvi, tota aquesta informació fa referència a situacions anteriors a la urbanització, però no podem menysprear la coexistència del món tradicional i del món industrial al llarg del s. XIX ni l'afecte nostàlgic que els desarrelats a la recerca d'un nou treball devien sentir per aquell.

Finalment, els catecismes permetran una anàlisi del caràcters socials en un període tan ampli com els ss. XVI a XIX. El caràcter social és:

"el nucli de l'estructura caractereològica compartit per la majoria dels membres d'una mateixa cultura en contraposició al caràcter individual, que diferencia les persones pertanyents a una mateixa cultura (...) La funció del caràcter social consisteix a emmotllar les energies dels membres de la societat de manera que llur conducta no sigui una qüestió de decisió sobre la conveniència de seguir la pauta social sinó de voler actuar com han d'actuar, tot trobant, alhora satisfacció i recompensa en el fet d'actuar tal com ho exigeix la cultura" (FROMM, E.: Marx i Freud. Edicions 62. Barcelona. pp. 92-94).

El caràcter social popular ha d'haver experimentat profundes transformacions en el pas del mode de producció feudal, aquell del treball artesanal gremial o del treball agrari dins la comunitat camperola, al mode capitalista (el treball artesanal en decadència, a frec de la proletarització, cosa que l'obliga a autoexplotar-se, i el treball assalariat) que exigeix un ritme molt més intens. Precisament el catecisme recull els comportaments que ha d'integrar el caràcter social, i per tant deu haver enregistrar abastament totes aquestes transformacions. A més, Comas detecta a finals de s. XVIII un increment gradual de la casuística en les prescripcions del catecisme. Aquest és un inici d'una possible pressió perquè es difongués el caràcter social autoritari o sadomassoquista (aquell dels indi-

vidus que desitgen anorrear-se dintre d'un ordre moral ferri que els permet eliminar la sensació d'isolament). Aquest tipus de personalitat ha estat difó entre les classes mitjanes alemanyes en èpoques com la Reforma o el Tercer Reich. Des de Max Weber, hom l'ha identificat com una força psicològica que estimulava l'assimilació del treball intensiu. No seria sorprenent, doncs, de trobar-lo en sectors com la menestralia o el petit camperolat durant la crisi de l'A.R.

Per acabar em referiré a la composició sociològica de la classe social que vull estudiar. Malgrat que aquest és un dels punts que més obviament haria d'haver merescut l'atenció de la història del moviment obrer, encara no ha rebut cap tractament istemàtic per al cas català. Per això només vull fer tres observacions sobre ell i esmentar les fonts on crec que podríem trobar-ne un correlat empíric.

En primer lloc, la difusió de les relacions de producció capitalistes segurament no va provocar només un avenç de la proletarització, en detriment del nombre d'artesans, sinó que també va comportar la multiplicació dels marginats que vagaven pels camins i amenaçaven l'ordre públic (ANDREU i SUGRANYES, J.: 1985; IZARD LLORENS, M.: 1985). Aquest canvi de l'estructura socioeconòmica serà analitzable gràcies a tres fonts:

a) El Cadastre. Dos tipus impositius tenen especial interès. El Cadastre real (pagament que tot propietari havia de fer pel valor del 10% dels seus béns immobles i les hipotèques que recaiguessin sobre ells) deu fornir una informació valuosíssima sobre la petita propietat agrària i artesanal i la incidència de l'endeutament hipotecari. De segur que ajudarà a conèixer com el sistema econòmic es reproduïa mitjançant l'autoexplotació d'aquests petits propietaris (H. Medick). El Cadastre personal, per la seva

banda, és una eina per reconstruir l'estructura d'oficis i la distribució de la renda (NADAL - Giralt, 1963).

b) L'"inventari port mortem". P. López Cuállar (1974) ha utilitzat aquest document notarial a fi d'estudiar la vivenda barcelonina del s. XVIII. Baldament sigui una font selectiva, per tal com només informa sobre els rics i ancians, no perd la seva representivitat pel que fa al s. XVIII, quan un gran nombre de joves vivia a ca el seu pare. Els investigadors del s. XIX podrien fer servir els inventaris per conèixer la vivenda obrera. Es sabut que el pes específic de la inversió immobiliària era major que el de la indústria i la comercial en la Barcelona del s. XIX. Per altra banda, els preus de l'habitatge no variaven segons la zona sinó que, dintre del mateix edifici, segons l'alçada envers el carrer. Per tot això és raonable suposar que els afers de la propietat urbana eren objecte de rigorosa atenció notarial i que el "inventaris post mortem", on eren detallades la distribució interior i el contingut de moltes cases, comptessin d'una manera o altra --com a llogaters potser-- amb els miserables dels pisos superiors, els únics accessibles per als salaris de subsistència que rebien proletaris i artesans. Per a la segona meitat de la centúria, consolidada la revolució liberal, un nou adoctrinament típicament burgés, el registre de la propietat, permetrà de complertar aquesta antiga font.

c) Els informes policials. Andreu i Sugranyes (1985), inclou un capítol sobre delinqüència i marginació a la seva tesi sobre Reus. Una ciutat oberta, sense muralles, atregué una gran quantitat de població errant la qual provocà, a primers del s. XIX, força maldecaps a l'Ajuntament. Informes i correspondències de la Casa Gran permeten bucejar en aquest món sub-rubà de fa dos-cents anys. Suposo que si, avancem en el segle, la informació municipal i policial deu perfeccionar-se i incrementar-se, cosa que permeti un estudi a fons del tema.

La segona anotació que afecta la formació estrictament sociològica de la classe obrera fa referència a l'origen social y geogràfic dels treballadors. En general, el proletariat català provenia de: a) l'expulsió de pagesos del camp, b) de l'exclusió de molts artesans de l'accés al mestratge, o bé c) de l'emigració d'artesans d'àrees proto-industrials en decadència.

P. Vilar ha suggerit que el mateix creixement econòmic del s. XVIII i l'organització de les grans cases pairals expulsaven mà d'obra del camp. En concret, els parcers a què havia correspost terra pobre d'alta muntanya (Vilar, P.: 1966, pg. 651) i els artigaires que s'instal·laren en molts indrets de Catalunya durant el set-cents (VILAR, P.: 1966, p. 652) degueren ser la carn de canó de la nova indústria. Amb tot, manca un estudi sistemàtic sobre aquest desrrelament, així com sobre l'exclusió d'oficials dels gremis.

Assumta Musset ha detectat la partida dels artesans d'Olesa de Montserrat i Esparraguera cap a Sabadell i Barcelona un cop la IRD d'aquells indrets havia desaparegut a començament del s. XIX (MUSSET, A.: 1987, pp. 206-208). Les dades de Benaul (1) sobre l'origen geogràfic del proletariat sabadellenc confirmen els moviments espacials de nombrosos contingents de mà d'obra. Segons ell, la població obrera sabadellenca que recull el cens de 1850 era majoritàriament immigrant i provenia d'altres contrades del Vallès.

Finalment, seria molt profitosa una anàlisi de la composició sociològica dels grups que protagonitzaren els conflictes socials oberts entre finals del XVIII i les dècades del XIX. La historiografia de la Revolució Francesa ha obtingut sorprenents resultats en aquest punt. A Catalunya, l'apropament més acurat és el d'Izard, que en la seva tesina inclou un quadre amb totes les dades quantita-

tives i qualitatives de totes les vagues a Barcelona entre 1888 i 1891. La informació podria ampliar-se gràcies al Diari de Barcelona. Publicat d'ençà de finals del s. XVIII, recull notícies d'avalots (no tan sols a Barcelona) en la seva secció primera. Aquesta informació podria contrastar-se, si ofereix dades sobre l'indret urbà on succeïren els esdeveniments, amb l'anàlisi de l'estructura social urbana obtinguda, p. ex., dels inventaris. Així hom establiria una correlació entre conflictes i espais que segurament donaria la clau sobre l'extracció dels revoltats en les ditintes ocasions.

(1) Origen geogràfic del proletariat sabadellenc

Origen	Total Obrers	%	Teixidors	%
Sabadell	1.305	45,5	453	53,6
Immigrants	1.515	53,5	392	46,2
No consta				

Font: BENAUL, op. cit.

BIBLIOGRAFIA

A) Introducció: qèstions teòriques

ANDERSON, P.: Teoria, historia política. s. XXI. Madrid 1985.

LUKES, S.: Power. A radical view. The Mac Millan Press Ltd. London 1974.

HALL, Stuart.: "Notas sobre la desconstrucción de lo popular" a SAMUEL, R. (ed).: Historia popular y teoría socialista. Crítica. Barcelona 1984.

THOMPSON, E.P.: Tradición, revuelta y conciencia de clase. Crítica. Barcelona 1977.

THOMPSON, E.P.: La formación histórica de la clase obrera. Laia. Barcelona 1977.

B) Organització política

ALBERDI, J.R.: El catolicismo barcelonés y la formación social obrera. Tesina. UB. Barcelona 1974.

BALLARINI VILA, Ana M.: Política y realidad del cooperativismo. Barcelona 1840-1870. Tesina UB. Barna 1974.

CASAJUANA i PLADELLORENS, J.: El moviment obrer a Terrassa de 1874 a 1902. Tesi. UAB. Bellaterra 1973.

CASTELLS OLIVAN, Irene: Los "rebomboris" del pà en Barcelona en 1789. Tesina. UB. Barcelona 1967.

DEU BAIGUAL, E.: Republicanism y obrerismo en Sabadell. Tesi. UAB. Bellaterra 1973.

DOBB, Maurice: Estudios sobre el desarrollo del capitalismo. s. XXI. Madrid 1971.

PHOLEN, Claude: Le travail au XIXème siècle. PUF. Paris 1979.

IZARD, M.: Revolució industrial i oberisme. Ariel. Barcelona 1970.

MARTINEZ SHAW, C.: TORRAS i RIBE, J.M et all: Història Moderna, història en construcció. Catalunya i el reformisme borbònic. El cicle de conferències al Paraninf de la UB. Organitzat pel Centre d'estudis d'història moderna Pierre Vilar. Barcelona 1987.

MOLAS i RIBALTA, P.: Los gremios en la Barcelona del s. XVIII. Tesi. UB. Barcelona 1970.

RAVENTOS CARNER, J.: El movimiento cooperativo en España. Ariel. Barcelona 1960.

TORRELLÓ i JUNYENT, J.: El movimiento obrero en Igualada (1839-1855). Tesina. UB. Barcelona 1974.

TERMES, J.: Federalismo, anarcosindicalismo y catalanismo. Anagrama. Barcelona 1987.

C) Lluita cultural

FROMM, Eric.: Marx i Freud. Ed. 62 Barcelona

MALUQUER de MOTES, Jordi: El socialismo en España 1833-1868. Crítica. Barcelona 1977.

D) Composició sociològica

ANDREU i SUGRANYES, J.: La crisi de l'Antic Règim a Reus: població, economia i societat entre 1750 i 1850. Tesi. UAB. Bellaterra 1985.

BENAU, J.M.: El movimiento obrero en Sabadell de 1840 a 1868. Tesi. UAB. Bellaterra 1974.

IZARD LLORENS, M.: Los movimientos obreros en Catalunya. De 1888 a 1891. Notas comparativas para su estudio. Tesina. UB. Barcelona 1960.

LOPEZ CUALLAR, P.: Una aproximación a la sociedad barcelonesa del s. XVIII. La vivienda urbana a través de los inventarios notariales. Tesina. UB. Barcelona 1974.

MARTINEZ FLOREN, Elvira: Situación del proletariado durante la Restauración canovista. Tesina UB. Barcelona 1974.

NADAL, Jordi; GIRALT, Emili: "Barcelona en 1717-1718. Un modelo de sociedad pre-industrial" a Homenaje a Don Ramón Carande. Soc. de Estudios y Publicaciones. Madrid 1963. pp 277-305.

MUSSET i PONS, Assumpta: Indústria i protoindústria a la Catalunya del s. XVIII. El cas d'Esparreguera i Olesa de Montserrat. Tesina. UB. Barcelona 1987.

PUIG BARATA, N.: La sociedad de Vich en el siglo XVIII. Ensayo metodológico sobre la utilización de fuentes catastrales en estudios de tipo social. Tesina. UB. Barcelona 1974.

VILAR, P.: Catalunya dins l'Espanya moderna. Ed. 62 Barcelona 1966.

VILAR, P.: "Estructures de la societat camperola vers 1750. Algunes lliçons del Cadastre de la Ensenada" a Recerques n. 1. Barcelona 1970.

LA UNIÓN CATALANISTA: UN ESBOZO DE MICRO-ESTUDIO SOCIAL

Josep Sort i Jané

La comunicació que presentem tracta un fragment de la història del nacionalisme català: aquell que és representat per la Unió Catalanista entre els anys 1890-1917.

Tanmateix, el nostre treball no pretén ser --no és-- una simple relació històrico-cronològica del naixement i desenvolupament d'aquesta organització patriòtica, l'evolució de la qual es troba íntimament lligada a l'expansió del catalanisme com a moviment socio-polític (1). Volem anar més enllà, volem repensar el nacionalisme català com a objecte historiogràfic, denunciant-ne les simplificacions interessades i remarcar l'existència d'un contingut més ric i complex que el que se'ns mostra en una primera ullada. I tot això, però, només ho podrem esbossar, car únicament es pot fer això en una simple comunicació com la que presentem. Concretament defugim el tractament podriem dir-ne elitista del catalanisme en el tombant del segle, és a dir, aquell que identifica el moviment social amb les formulacions doctrinàries dels seus dirigents o ideòlegs més destacats: així, segons aquest tractament, el moviment social no respon més que a estímuls intel·lectuals o pràctics procedents d'una èlit dirigent, hegemònica.

En aquest sentit, Josep Termes, en un treball recent, ha posat el dit en la nafra quan diu que:

"Al meu entendre, s'ha plantejat l'estudi del catalanisme amb una metodologia no adequada, car s'ha centrat la investigació tan sols: 1) en els grans textos doctrinals (Almirall, Prat), la qual cosa ha provocat la hipertròfia de l'anàlisi feta al camp del dret polític i del pensament polític, en detriment de la història total; 2) en l'evolució econòmica, fent prevaler el sentit burgès-empresarial de la societat catalana, estudiada amb consideracions economicistes; i 3) en l'anàlisi de les declaracions teòriques i programàtiques dels partits polítics, la qual cosa significa donar prioritat a allò que és tàctic i

cojuntural, En lloc d'estudiar les realitats del carrer." (2)

El catalanisme, com tot moviment social, és quelcom complex i fins contradictori, i per fer-ne una interpretació global cal estar en possessió de molts treballs i estudis que ja prèviament hagin apamat el terreny en bona mesura (3). El que remarcuem aquí és que el catalanisme ha estat tractat de de l'òptica més ideològica o política, mentre que altres perspectives han estat deixades de banda i sense les quals és impossible un coneixement complet.

Com a material empíric per fer aquesta comunicació utilitzarem les llistes de delegats a les Assemblees de la Unió Catalanista entre 1892 i 1904, amb una especial atenció precisament a aquestes dues en concret a cause de la seva significació històrica (4). En aquests llistats consten, a banda de noms i cognoms, la procedència (municipis, comarca) i la professió o status social; això ens permetrà de saber quines foren les capes socials i les zones geogràfiques amb més pes dins el "catalanisme" a tombant de segle. Certament, però, aquestes dades no permeten d'anar gaire més enllà en caracterització del nacionalisme català com a moviment sòcio-polític. Això, però, no ha de limitar-ne la necessitat, si més no per augmentar el nostre coneixement.

Una crítica fàcil que se'ns pot fer és que el paper de la teoria en aquesta comunicació resta postergat. Creiem que això no és del tot cert, considerant-ne el caràcter aproximatiu i no definitiu. Una altra qüestió que pot sorgir és que pretenem fer una identificació entre "catalanisme" i Unió Catalanista, com si el primer pogués ser representat, en la seva totalitat, per la segona. Tanmateix el caràcter patriòtic i unitari de la UC, i en particular el seu accentuat caràcter integral, és a dir, que situava la qüestió nacional per damunt de les lluites polítiques, de les opcions, li permeteren realment d'esdevenir una

autèntica plataforma aglutinadora de la gran majoria del naixent corrent catalanista de l'època. Aquesta situació, però, es trencà, amb una sortida d'ella dels partidaris de la intervenció en política, encapçalats per Prat de la Riba.

La Unió Catalanista com a objecte d'estudi històric ha merescut, no cal dir-ho, un tractament important, donada la seva transcendència. Tanmateix no ha estat ella, concretament (composició, organització, publicacions, etc.), la que ha atret més l'atenció, sinó aspectes parcials relacionats amb la seva actuació.

A nivell general, comptem, naturalment, amb totes les històries del nacionalisme català i àdhuc de Catalunya, les quals, d'una manera quasi obligada, li dediquem un capítol o una part important (5).

Més concretament, que és el que ara ens interessa, trobem, d'una banda, importants estudis sobre les Bases de Manresa de 1892, com a document programàtic del catalanisme (6) o la crònica del desenvolupament de l'Assemblea de Manresa, amb una especial referència a les repercussions periodístiques (7).

De l'altra banda hi ha l'estudi de la seva màxima figura, en Domènec Martí i Julià, que tot i fer la necessària referència biogràfica, s'hi tracta també de la seva transcendència política i ideològica dins el panorama del pensament polític català a inicis del segle XX (8).

Veiem doncs com no ha estat la Unió Catalanista, per ella mateixa, la que ha concentrat l'atenció dels historiadors i d'altres científics socials, sino aspectes parcials. Aquest fet ve acompanyat d'un altre que suposa que els estudis, cronològicament, s'han centrat en la seva major

part en el període 1892 a 1900, és a dir, des dels inicis fins a la crisi abans esmentada. Per això l'evolució posterior de la UC, sobretot en le període 1901-1917 ha estat quasi bé ignorada.

El que ens interessa remarcar és que el desenvolupament del moviment nacionalista català organitzat es caracteritza per una presència, ja des dels seus inicis, però d'una manera cada volta més important a mesura que passen els anys, de sectors populars i obrers, fet aquest del qual la UC no enrestarà pas al merge, en incrementar-se en els seus rengles la presència de treballadors així com d'altres sectors com els joves. En aquest sentit, en el de la relació entre la Unió Catalanista i les classes populars, és on el treball de Teresa Abelló constitueix una aportació cabdal (9).

Per acabar aquest repàs bibliogràfic de les fonts consultades, hem d'esmentar la recent tesi doctoral d'en Josep Lluís Pérez i Francesch, que tracta efectivament, de la Unió Catalanista. El fet que no l'haguem poguda consultar encara per elaborar aquesta comunicació ens priva de les noves aportacions que sens dubte té (10).

L'estudi de la composició dels delegats a les Assemblies de la UC es basa, ja ho hem dit, en els llistats publicats per la mateixa organització. Hem consultat els llistats corresponents a les Assemblies de Manresa (1892), Reus (1893), Balaguer (1894), Olot (1895), Terrassa (1901) i Barcelona (1904) (11), mancant-nos doncs, les de Girona (1897) i Tarragona (1912), fet aquest que creiem no pot fer variar en gran mesura la nostra anàlisi.

Una primera constatació que hem de fer és la ràpida expansió de catalanisme polític que es reflexa tant en l'aparició de centres, associacions o diaris que se'n

diuen, com en l'increment del nombre de delegats i de poblacions representades. Així passem dels 248 delegats representants de 100 poblacions en l'Assemblea de Manresa de 1892, al 983 a l'Assemblea de 1901, per, després de la crisi que donarà lloc al sorgiment de la Lliga, restin a l'Assemblea de Barcelona de 1904, uns 783 delegats representants de 330 poblacions, més 5 delegats de fora del Principat. El creixement, doncs, és considerable: en dotze anys s'ha triplicat el nombre de delegats i de poblacions. Aquesta vitalitat del moviment nacionalista tindrà la seva expressió més madura l'any següent amb la formació de la Solidaritat Catalana.

Amb les dades obtingudes dels llistats hem elaborat uns quadres. Els dos primers (QUADRE NUM. 1 i QUADRE NUM. 2) fan referència a la distribució geogràfica dels delegats a les assemblees de 1892 i 1904, respectivament. Hem preferit fer dos quadres separats i no un de conjunt donada la diferent divisió comarcal que trobem entre els dos llistats.

Pel que fa al tercer quadre (QUADRE NUM. 3), es refereix, ja ho hem dit, a la professió o status social de cada delegat. Aquí sí que hem optat per situar en el mateix quadre, però en columnes separades, els llistats de 1892 i 1904 (12).

A) Distribució geogràfica: A nivell geogràfic el catalanisme es troba més representat en les comarques del Pla de Barcelona, Costa de Llevant (Maresme), Camp de Tarragona, Vallès (Alt i Baix), Empordà (Alt i Baix), Pla de Llobregat, Osona, Bages, La Selva, Girona, Anoia i Penedès i Pla d'Urgell. Dins d'aquest grup, però, cal distingir el nucli central, és a dir les comarques del Pla de Barcelona, Vallès, Maresme i Llobregat, les quals elles soles apleguen el 31,7% el 1892 i el 39,6% el 1904 de delegats totals. I si filem encara més prim trobem la ciutat de Barcelona que

amb el 12,09% el 1892 i el 10,58% el 1904, s'erigeix en el veritable centre d'expansió del catalanisme.

Aquestes comarques (Barcelonès, Llobregat, Maresme, Vallès) eren les econòmicament més desenvolupades i integrades dins l'economia capitalista. Aquesta integració és també important en d'altres com el Camp de Tarragona i el Penedès. La relació que aquí constatem entre integració econòmica i aparició del nacionalisme polític "modern" hauria de ser estudiada amb més atenció: suposa el nacionalisme un efecte modernitzador o retardari? Aquí rau en gran mesura el nus de la qüestió. Tanmateix no cal oblidar que no existeix "el" nacionalisme, sinó diversos. La reduïda dimensió d'aquesta comunicació ens impedeix anar més enllà i conformar-nos en subratllar aquesta qüestió amb la intenció que sigui objecte de debats posteriors.

Paral·lelament a aquestes comarques dinàmiques i desenvolupades on el catalanisme apareix amb força, hi trobem unes altres que tradicionalment han estat considerades més conservadores (Osona, Bages, Anoia) el pes de les quals dins el catalanisme, tot i ser important, és més reduït (9,2% el 1892 i el 9% el 1904, en conjunt).

En altres comarques el catalanisme s'estengué més tardanament, tot i que, en general, no trigà gaire a abastar tot el Principat (13).

B) Distribució social/professional: En el QUADRE NUM. 3 trobem la distribució dels delegats en categories professionals o socials, tant en valors absoluts com percentuals. Remarquem aquí el predomini dels propietaris rurals (24,2% el 1892 i 15,3% al 1904) (14), seguits pels comerciants (5,7% i 12,29% respectivament), els advocats (11,5% i 7,4%) i els metges (7,79% i 8,9%). Les xifres, doncs, corroboren la interpretació acceptada generalment, segons la qual la Unió Catalanista era una plataforma representativa dels

elements socialment conservadors. Així propietaris i advocats, aquests actuant com a veritables intel·lectuals orgànics del catalanisme regionalista, són els elements predominants. Gasol, en el seu estudi ja citat, ens diu:

"Això si, l'Assemblea de Manresa devia resultar quelcom semblant a una gran concentració de pagesos importants del país: hereus i cavallers de les masies de més anomenada. Puix que, propietaris a part, també molts advocats o altres professionals que hi participaren eren segurament fadrísters transplantats a la capital o escampats per poblacions comarcals". (15)

Això, però, no li priva de destacar la presència en els llocs importants la Unió Catalanista (Junta Permanent, Ponents) d'individus lligats a sectors més capitalistes-industrials de l'època: banquers, fabricants, enginyers, industrials, etc.

Tanmateix la caracterització conservadora, que Gasol matisa, no para compte amb els fenòmens nous que es donen en el llistat de 1904. Trobem, en ell, un augment espectacular dels comerciants que arrabassaren la segona posició els advocats. Això cal relacionar-ho amb el paper destacat que a partir dels inicis del segle XX realitzaran els comerciants i els dependents de comerç dins el nacionalisme català, aspecte que ha estat tractat abundantment per la tesi doctoral de Manuel Lladonosa, redentment publicada (16).

També cal subratllar l'augment de la presència de metges. Per tothom és coneguda la íntima relació que s'estableix en el segle XIX entre la professió mèdica i la preocupació per les condicions de treball, de la salut i de la higiene dels treballadors i de llurs famílies. No és estrany, doncs, que tractant-se d'una Assamblea que estudià "el problema social", hi participi un gran nombre de metges, i més si pensem que el propi Martí i Julià, el seu màxim impulsor era, al seu entorn, un metge de reconegut renom entre la professió.

El que més sobta, però, és l'aparició amb força de nous col·lectius que el 1892 no tenien cap tipus de presència: així els estudiants (3,51%), periodistes (1%) i tot un conglomerat d'individus relacionats amb activitats artesanals o industrials, és a dir, implicats físicament i social en el món del treball, que, sumats, arriben a un total de 30, és a dir, que representen el 3,7% (17). Es a dir l'aparició de sectors socials dins la Unió Catalanista que es troben plenament vinculats als corrents renovadors, més revolucionaris, democràtics i socialistes (i anarquistes) del catalanisme polític, com són els joves i la classe treballadora. I no ocupen precisament posicions subordinades, car entre els ponents hi trobem dos obrers i dependent del comerç. En sentit contrari, cal remarcar el pes quasi bé nul d'elements eclesiàstics dins dels llistats. Així el 1892 tenim 3 preveres i 1 canonge, que representen el 1,08% i el 0,3%, respectivament, i el 1904, 3 preveres, que ja només representen el 0,3%.

Per acabar només esmentar els grups que romanen estables o amb variacions moderades: artístes, hisendats, arquitectes, notaris, industrials, fabricants, etc. la majoria dels quals veien disminuir lleugerament llur representació a causa de l'aparició dels sectors estudiantils, obrers i populars abans esmentats.

CONCLUSIONS

En aquesta comunicació hem pres com a objecte d'estudi la Unió Catalanista en tant que organització representativa del catalanisme de tombant de segle. En ella hem emfatitzat més els aspectes quantitius que els ideològics-doctrinaris. Creiem que des d'aquesta perspectiva encara resta molt per conèixer sobre aquest corrent polític i en general sobre tota la societat catalana, a banda és clar dels estudis demogràfics i els de sociologia electoral (18). Només si tenim a la nostra disposició la més gran quantitat

d'informació possible podrem assolir un major coneixament dels fenòmens històrics. Això però no ha de desmerèixer el paper de la teoria, ans el contrari, el complementa.

A hores d'ara, el tòpic del catalanisme (i per extensió del nacionalisme i de l'independentisme), sinònim de burgesia, és a dir, de la simplificació més grollera, fruit en primer terme de la ignorància, ha estat descartat mercès al coneixement cada cop més exhaustiu de la Història, sobretot de la d'àmbit local o comarcal. El catalanisme o, des d'una perspectiva més àmplia el nacionalisme o el moviment d'alliberament nacional, és quelcom que, com tot fet social, és contradictori i complex i que cal conèixer profundament abans de pontificar. En aquest sentit és del tot forassenyat negar la base popular del catalanisme, que va madurant al llarg del segle XIX, en el procés de lluita contra la ocupació (el símbol de la qual és sens dubte la Ciutadella) i contra la centralització político-administrativa, de l'estat espanyol, i que generarà una cultura política expressada no, naturalment, des de les Institucions de l'estat (la Universitat, per exemple) sinó des d'intàncies bé privades, bé sorgides de la pròpia societat catalana (Ateneus, periòdics, etc.) i que són de difícil restreig per a l'historiador.

Una altra qüestió és la utilització política que se'n vol fer d'aquesta realitat palpable. En aquest sentit, la burgesia veié el seu futur polític (o millor dit, la seva salvació) en aquest magma poc vertebrat i se'n volgué aprofitar tot idealitzant el camp català i combinant un verbalisme patriòtic amb un possibilisme polític i donant un color socialment conservador. En definitiva, com ens diu Eva Serra, en un article acabat de sortir "avui com ahir, l'existència popular és anterior a l'expressió política de les classes dominants" (18).

Davant d'aquest intent d'apropiació de la burgesia dels fonaments nacionals, ja és prou conegut, Martí i Julià maldà per construir una organització patriòtica d'inspiració liberal-socialista que s'oposés a la Lliga i fongués la lluita nacional amb la social, propòsit que no reexí, tot i que féu llavor entre els seus deixebles o continuadors.

QUADRE NUM. 1: PROCEDENCIA GEOGRAFICA (1892)

PLA DE BARCELONA	47	(Barcelona capital 30)*
COSTA DE LLEVANT	13	
BAIX VALLES**	9	
ALT VALLES	5	
CONGOST	4	
PLANA DE VIC	7	
MOIANES	4	
PLA DE BAGES	7	
BERGA I BAGA	4	
SOLSONA I CARDONA	4	
IGUALADA I STA. COLOMA	9	
PENEDES	7	
VILANOVA	6	
PLA DE LLOBREGAT	5	
GIRONES	5	
CONCA DEL TORBERA	5	
LA SELVA	7	
BAIX EMPORDA	7	
ALT EMPORDA	6	
OLOT	5	
BESALÓ	4	
VALL DE RIBES	3	
CERDANYA	3	
CAMP DE TARRAGONA	14	
EL VENDRELL	3	
PRIORAT I PRADES	9	
TORTOSA	6	
RIBERA D'EBRE	2	
PLA DE LLEIDA	6	
PLA D'URGELL	4	
LA SEGARRA	5	
BALAGUER I AGER	4	
RIBERA DEL CÍO	3	
ALT URGELL	3	
PALLARS	3	
TREMP	3	
RIBAGORÇA	3	
LES GARRIGUES	3	
VALL D'ARAN	1	
TOTAL :::::.....	248	

* .Recordem que entenem per Barcelona el nucli que constituïa la ciutat abans de la integració de les poblacions del Pla.

** En l'Alt i Baix Vallès és on la diferent divisió territorial que trobem en els dos llistats pot comportar més malentesos.

QUADRE NUM. 2: PROCEDENCIA GEOGRAFICA (1904)

ALT EMPORDA	28	
BAIX EMPORDA	13	
COSTA DE ST. FELIU	22	
GIRONES I LA SELVA	21	
LA GARROTXA	19	
RIPOLLES	6	
CERDANYA	4	
LO CADÍ	1	
PALLARS	4	
VALL D'ÀRAH	1	
RIBAGORÇA	1	
CONCA DE TREMP	1	
LA MONTANYA	1	
BERGADA	10	
MOIANES i LLUÇANES	7	
PLANA DE VIC I GUILLERIES	24	
MONTSENY	19	
COSTA DE LLEVANT	50	
PLA DE BARCELONA	133	(Barcelona Capital 83)
ALT VALLES	44	
BAIX VALLES	34	
MONTSERRAT	25	
BAIX CARDONER I PLA DEL BAGES	32	
RIBERAS DEL CÍO I DEL LLOBREGOS	5	
TERRAS DE BALAGUER	7	
LA NOGUERA	20	
PLANS D'URGELL	39	
SEGARRA	14	
VALLS D'ANOIA	16	
PENEDES	32	
COSTA DE GARRAF	10	
COSTA DE TARRAGONA	15	
CAMP BAIX DE TARRAGONA	16	
CAMP ALT DE TARRAGONA	12	
CONCA DE BARBERÀ	19	
LES GARRIGUES	10	
PRIORAT	5	
RIBERA ALTA DE L'EBRE	2	
RIBERA ESQUERRA BAIX EBRE	33	
RIBERA DRETA BAIX EBRE	2	
PLA DE LLOBRGAT	51	
FORA DEL PRINCIPAT:		
CIUTADELLA	1	
CUBA	2	
ALGER	1	
BRUSEL·LES	1	

TOTAL 783

QUADRE NUM. 3: PROFESSIO/STATUS SOCIAL

	1892	1904
PROPIETARIS	67 (24,2%)	122 (15,3%)
COMERÇ	16 (5,79%)	98 (12,29%)
ADVOCATS	32 (11,5%)	59 (7,4%)
METGES	22 (7,79%)	67 (8,9%)
HISENØATS	25 (9,05%)	226 (3,26%)
INDUSTRIALS	5 (1,08%)	37 (4,64%)
ESCRITORS	12 (4,34%)	28 (3,51%)
FABRICANTS	19 (6,88%)	20 (2,5%)
NOTARIS	16 (5,79%)	12 (1,5%)
APOTECARI	13 (4,71%)	18 (2,25%)
ESTUDIANTS	-- -----	28 (3,51%)
MESTRES	3 (1,08%)	16 (2%)
ENGINYERS	7 (2,53%)	5 (0,62%)
ARQUITECTES	3 (1,08%)	6 (0,75%)
PERIODISTES	-- -----	8 (1%)
CATEDRÀTICS	7 (2,53%)	-- -----
PREVERES	3 (1,08%)	3 (0,37%)
OBRERS	-- -----	6 (0,75%)
ALTRES	18 (6,52%)	90 (11,25%)
No Consta	9 (3,26%)	157 (19,69%)

CITES

- (1) Respecte la qüestió de noms, entenem per "catalanisme" com una part del moviment nacionalista o d'alliberament nacional català. En concret el terme "catalanisme" correspon al nacionalisme dels primers decennis del segle XX.
- (2) TERMES, Josep: La immigració a Catalunya i altres assaigs. Barcelona. Empuries, 1984, pg. 9 (pròleg)
- (3) Un exemple d'aquesta manera de fer història són els treballs de E.P. THOMPSON on les cites de treballs d'altres historiadors és constant. Veure per exemple Revuelt y consciencia de clase, Ed. Crítica. Barcelona, 1982.
- (4) L'Assemblea de Manresa de 1982 fou la primera que celebrà la Unió Catalanista i en ella s'aprovaren les Bases per a la Constitució Regional de Catalunya, més conegudes com les Bases de Manresa, les quals han estat presentades com a text doctrinari del catalanisme conservador.
L'Assemblea de Barcelona de 1904 tractà el tema El catalanisme i el Problema Social, que suposà la definitiva orientació de la Unió Catalanista cap el socialisme, sota la direcció de Martí i Julià.
- (5) Aquí hi podem esmentar la ja tradicional obra de ROVIRA I VIRGILI, així com la de JOSEP MARIA POBLET, o, pel que fa a la Història de Catalunya, el recent volum elaborat per JOSEP TERMES sota la direcció de P. VILAR.
- (6) Sobre las Bases de Manresa: MOLAS, Isidre: "Las bases de Manresa y la reforma del Estado Español" a REVISTA JURIDICA DE CATALUNYA; num. extraordinari (1970). També els clàssics de GONZALEZ CASANOVA i TRIAS VEJARANNO.
- (7) GASOL, Josep M.: Les Bases de Manresa. la. Assemblea de la Unió Catalanista (Manresa, 25-27 de març de 1892), Barcelona, Editorial Dalmau, Col.lecció Episodis de la Història, 1987, pg. 40.
- (8) Qui més ha tractat la figura d'en Martí i Julià ha estat sens dubte en JAUME COLOMER. En concret la seva tesi doctoral dirigida per en Jordi Solé i Tura i en Josep Termes com a ponent, titulada La Unió Catalanista i la formació del catalanisme radical (L'obra del Dr. Martí i Julià). (1985), Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. El mateix Colomer s'ha encarregat de l'edició de l'obra de Martí i Julià Per Catalunya i altres textos, din la col.lecció Clàssics del Nacionalisme Català.

Fèlix Cucurull també ha fet aportacions valuoses per al millor coneixement de l'obra de Martí Julià.

- (9) TERESA ABELLO: "El Nacionalisme i les classes populars en el si de la Unió Catalanista", ESTUDIS DE HISTORIA SOCIAL, num. 28-29 (1984), pgs. 283-289.
- (10) La seva tesi doctoral fou llegida en el passat curs acadèmic 1987-88 a la Universitat de Dret de la UAB. Recentment ha publicat un article a la revista AVENÇ on avança part del contingut de la tesi: "Catalanisme, exèrcit espanyol i l'ordre públic: les Bases de Manresa", AVENÇ num 112 (1988).
- (11) Hem consultat els corresponents llistats a l'Arxiu d'Història Municipal de Barcelona (Casa de l'Ardiaca) i la Biblioteca de la Facultat de Geografia i Història de la UB.
- (12)
- (13) Cada cop són més els estudis locals/comarcals que tracten sobre l'aparició del catalanisme polític. A tall d'exemple citem el de MIR, CONXITA:
- (14) En el llistat de 1904 hi ha un nombre molt elevat de "No consta", que s'eleva a 157 individus, això és, el 19,69%. El fet que molts d'ells siguin de procedència local, de pobles mitjans o petits, ens fa suposar també que siguin en gran mesura propietaris de terres, pel que el % de propietaris cal suposar-lo més elevat que el 15,3% que consta en el quadre corresponent.
- (15) GASOL, Josep M.: Op. Cit., pg. 40.
- (16) LLADONOSA, MANEL: Història del CADCI. Obrerisme i Nacionalisme Radical. Edicions de l'Abadia de Montserrat, 1988. També és útil: SANS i ORENGA, M.: Els treballadors mercantils dins el moviment obrer català. Portic, 1975.
- (17) En concret trobem: 6 obrers, 2 dependents, 1 torner, 1 teixidor, 1 sabater, 1 rellotger, 3 lampistes, 1 xocolater, 4 manyans, 1 gravador, 2 jornalers, 1 curtidor, 1 confiter, 1 llauner, 1 electricista, 1 litògraf, 1 cerer, 1 argenter, 1 cerraller, 2 impressors.
- (18) En aquest sentit cal destacar el treball de PERE GABRIEL: "La població obrera a Catalunya", a ESTUDIOS DE HISTORIA SOCIAL (1985). També són interessants els treballs referents als conflictes socials i vaguístics, així com tot i que corresponen a un altre període històric, els de la repressió durant la guerra del 36 (en particular, la repressió franquista).
- (19) SERRA, Eva: Resposta al debat El mil·lenari i l'Historiador, publicat a la revista AVENÇ, num 117, juliol/agost, 1988, pg. 58.

COLLECTIVISME I COOPERATIVISME AGRARI A BARCELONA (1936-1939)

Ricard de Vargas-Golarons

En aquesta comunicació es tracta de donar a conèixer i analitzar les transformacions econòmiques que es van desenvolupar durant el procés revolucionari, engegat a la guerra civil, en el camp de la ciutat de Barcelona, que el 1936 ocupava una novena part de la superfície total de la ciutat.

El tema fonamental a tractar és la Collectivització Agrària de Barcelona, on hi arribaren a treballar més de 3.500 camperols. I estava dividida en cinc barriades: Horta, Sarrià, Armonia del Palomar, Pla Martí i Sants. També es descriu les experiències cooperativistes dutes a terme per la UGT i sobretot per la Unió de Rabassaires a la barriada de l'Armonia de Palomar (Sant Andreu).

Centrat, tanmateix, en l'experiència collectivista agrària duta a terme a la ciutat de Barcelona, tracta del procés seguit d'ençà la creació de la collectivitat, l'octubre del 1936, fins a les acaballes de la guerra. De l'expropiació de les finques, de la composició pagesa dels components de la collectivitat: jornalers, arrendataris i petits propietaris. Dels diferents conreus i la seva distribució a les barriades. De l'Organització del Consell d'Empresa Agrari. I del sistema de remuneració (salaris), la producció i llur distribució; les noves tècniques emprades, i les característiques principals-funcionament-, i problemes amb què topà.

Aquesta exposició acabarà amb un balanç crític d'aquesta experiència collectivista agrària; la més important de Catalunya, pel nombre d'adherents, i alhora -encara avui- força desconeguda, possiblement eclipsada per la Barcelona industrial.

ÀREA PROBLEMÀTICA PROFESSIONAL

FER D'HISTORIADOR. UN COMPROMÍS SOCIAL?

Eugeni Caireta

La present comunicació és conseqüència de les discussions que, com a membre del grup organitzador de l'àrea de la problemàtica de l'historiador com a professional, vaig tenir amb els meus companys de ponència. No vull, malgrat que pugui semblar en algun moment, fer una revenja dels debats que tinguérem i que finalment em portaren a abandonar una ponència que pensava que parti d'uns supòsits erronis, sinó que vull fer notar quins són aquets errors que al meu entendre té la ponència conductora de la present àrea, tot i que sóc conscient que d'una gran part dels errors d'aquesta en tinc part de culpa.

El problema en el debat era més una qüestió de fons que no pas de forma, a que en les reivindicacions respecta als problemes estructurals que tenim els historiadors per a fer el nostre ofici dignament, hi estàvem més o menys d'acord. Ara bé, no ho estàvem en la discussió sobre el paper que l'historiador ha de tenir dins de la societat en què es mou i per la qual treballa. Mentre que la majoria dels membres de la ponència col·lectiva creïan que com a professional l'historiador havia de prendre un compromís social, jo considero que l'historiador no ha de prendre, com a professional, més compromisos dels que pren com a persona, sense que això vulgui dir que l'historiador pugui treballar totalment alienat de la societat que l'envolta, consideració que seria una rucada per part meva.

Amb la meva comunicació, pretenc donar una visió diferent del paper social del professional de la història del que dona la ponència conductora de la present àrea amb l'afany de portar a les jornades el debat que vaig tenir amb els meus companys de ponència.

PROJECTE PER A LA INTRODUCCIÓ DE LES CIÈNCIES HISTÒRIQUES DINS DEL SISTEMA SÒCIO-CULTURAL DE CATALUNYA

Ferran del Campo i Jordà

Des de temps immemorial la història ha estat unida a les lletres i els historiadors pertanyien en la seva totalitat al món dels literats, pensadors, filòsofs o políglotes, oposat quasi radicalment al món de les ciències i llur metodologia cartesiana. Aquesta és la raó per la qual tenim excel·lents històries novel·lades o d'opinió, que sovint cauen en tòpics, però molt pocs estudis seriosos, conforme a la realitat, fins a la segona meitat del segle XX; prenent aquesta data com a punt de referencia, veiem com als estudis històrics comença a ésser important l'ús de la metodologia científica, és a dir, fonts originals (arqueològiques o documentals), causes, efectes, hipòtesis raonades, etc., que comporten estudis multidisciplinaris i que són la base que dóna les raons dels esdeveniments d'un determinat moment històric. Tot això provoca que es parli cada vegada més de Ciències Històriques i que els historiadors s'acostin més als científics que no als humanistes.

El que hem exposat és la raó d'aquest projecte o programa indicatiu del que podrien ésser les recerques històriques al nostra país, i més si pensem en la immensa tasca d'investigació sobre el terreny encara per fer, donada la quantitat de restes i fonts de l'antiguitat.

En resum i com a índex de treball proposem el següent:

- Els estudis d'història al batxillerat i a la universitat.
- Especialització/experiència
- La història com a disciplina científica.
- La realitat històrica de Catalunya.
- Autonomia cultural dels termes municipals.

Historiadors titulats: llicència fiscal/treball.

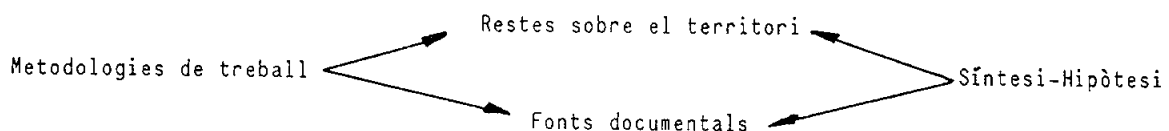
Ensenyament: projectes de recerca.

ELS ESTUDIS D'HISTÒRIA AL BATXILLERAT I A LA UNIVERSITAT.

A l'actualitat s'ensenya una història general que va des de l'origen de l'home fins als nostres dies; evidentment, aquesta història té com a base la Civilització Occidental i els seus orígens; Àfrica, l' Amèrica Precolombina, Austràlia i Àsia hi apareixen poc o gens.

A primer de BUP gairebé mai no s'acaba el programa, en moltíssims casos no s'arriba a la meitat i, a més, es fa amb presses. A tercer de BUP apareix la història d'Espanya. També excessivament àmplia i amb un tractament mínim de la diversitat nacional de la Península Ibèrica, especialment respecte a la història de Catalunya. A COU apareix una història contemporània que, teòricament, hauria de completar la formació històrica dels futurs universitaris, però que en la realitat resulta totalment insuficient davant el cúmul d'informació rebuda, unit a la manca de metodologia científica de treball i la incapacitat dels alumnes per sintetitzar els coneixements; la conseqüència és una assignatura, sovint no gaire agradable, que s'ha de passar i que no serveix per a res.

La proposta en el cas del batxillerat seria fer una història basada en el treball pràctic:

Sempre sobre la història local i treballar aquesta al temps que es relaciona amb la comarca, la nació, l'estat, etc. i àdhuc, donant informació paral·lela d'altres civi-

litzacions contemporànies, tant a Europa com a altres continents i les seves possibles influències.

En aquest cas, l'assignatura d'història es faria als tres cursos de BUP i al de COU; a tall d'aproximació:

Primer de BUP - Metodologies de treball.

Segon de BUP - Història local i de Catalunya.

Tercer de BUP - Història de Catalunya i d'Espanya dins Europa.

COU - Història del món, a escollir per l'alumne entre les especialitats de:

- Prehistòria i història antiga.
- Història medieval.
- Història moderna.
- Història contemporània.
- Història de l'art.

Respecte a la Universitat, el sistema seria semblant, dins d'una especialitat, i s'establirien pràctiques científiques que farien de l'historiador llicenciat una persona amb experiència en el tractament de fons antigues, tant escrites com torbades sobre el terreny, i capaç d'aprofitar una tasca multidisciplinària amb el que li ofereixen altres científics (biòlegs, estadístics, químics, etc.).

ESPECIALITZACIÓ/EXPERIÈNCIA.

Com a carrera de lletres (humanística), història veu el seu àmbit tancat per a la pràctica científica: això és erroni i perillós ja que es converteix l'historiador en un escriptor i com a tal li és aprofitable la imaginació, que pot ésser molt vàlida en altres casos, però mai per a un

investigador científic. L'únic camí en aquest aspecte és l'especialització a la Universitat de l'historiador, que ja té una base de treball del Batxillerat i, en tot cas, del primer any de carrera, per poder dedicar-se a un determinat tema, suposadament el més agradable per a ell, i fer-se un especialista cercant tota mena d'informació, nacional o forània, local o particular, de forma que aconsegueixi reunir un mínim arxiu de treball. En aquest moment tindrà la base per a la seva especialització.

A la Universitat, més que les classes fetes, li seran d'utilitat les recomanacions dels tutors i la seva experiència, i també les imprescindibles pràctiques que hi hauria d'haver a cada assignatura.

En resum, les facultats d'història es convertirien en centres amb professors tutors i experts, molt més que no en llocs on es fan classes multitudinàries, ja que això comporta moltes més hores de permanència del professorat a la Universitat.

LA HISTÒRIA COM A DISCIPLINA CIENTÍFICA.

Si tenim en compte que per fer una investigació històrica és menester la total objectivitat i l'anàlisi exhaustiva de les fonts antigues, només podem parlar de metodologia científica per arribar-hi i, en tal cas, la història es converteix en ciència. És a dir:

ESTUDI CIENTÍFICO-HISTÒRIC (En general):

- Fonts arqueològiques (excavació científica).
- Fonts escrites, documents (paleografia).
- Fonts gràfiques (dibuixos, plànols, etc.).
- Fonts populars (dites, llegendes).
- Estudi geològic (orografia, rius, mars, roques, terres).

- Estudi biològic (fauna, flora, ecologia, agricultura).
- Estudi geogràfic (demografia, poblament, etc.).
- Estudis econòmics i plítics.
- Estudis físics i químics.
- Tractament estadístics de dades.

Que converteix l'estudi d' un determinat tema històric en una tasca científica multidisciplinària, que és molt més eficient que no la clàssica monografia basada en les interpretacions d'un o més historiadors.

Malgrat tot, hi ha un problema, que es troba al batxiller, ja que certes assignatures de ciències, com biologia, química o matemàtiques (estadística), són necessàries també per l'historiador científic i, per tant, seria convenient fer-les.

Aleshores la qüestió de la interpretació històrica quedaria només per fets demostrables i coherents amb el binomi temps-espai, i no a l'opinió de l'historiador que, en la majoria dels casos, serien només hipòtesis.

LA REALITAT HISTÒRICA DE CATALUNYA

Dins de la normalització nacional catalana, és necessari deslliurar la seva història de totes les connotacions polítiques i reivindicatives que la converteixen en un instrument d'adoctrinament més que no en una realitat del passat. Els temes s'encadenen en una prosa pròpia dels historiadors de la segona meitat del segle XIX o de la primera meitat del XX, més capficats a demostrar la identitat de la nació catalana que no de la veritat històrica.

Per raons que es coneixen prou bé no s'ha canviat gaire a l'àmbit popular, on es segueix comentant una història tòpica i típica, llunyana de tot estudi seriós basat en

les fonts; no així a la Universitat, amb excel·lents historiadors, molts d'ells seguidors de la metodologia de Jaume Vicens Vives, veritable pare del científisme històric català, i no menys excel·lents treballs que mai arriben al poble i queden amagats als arxius i biblioteques accessibles només als experts.

L'únic camí a seguir, en aquest cas, per arribar a la majoria del poble català és la de l'ensenyament, és a dir, amb una assignatura d'història de Catalunya (dins de la Península Ibèrica i Europa), feta a BUP o a COU, on es trenquessin mites o tòpics i, amb els convenients llibres de text, es fes una història crítica i recapitulativa basada en les fonts de l'època i en el raonament.

AUTONOMIA CULTURAL DELS TERMES MUNICIPALS

Encara que és un país de l'Europa occidental, amb tot el que això significa econòmicament, a Catalunya, com a molts altres països del món, hi ha uns pressupostos mínims per a recerca i conservació del patrimoni històric i a aquest fet s'hi ha d'afegir que la seva distribució no sempre s'ajusta a criteris d'equanimitat, tot plegat és a causa d'una centralització excessiva i d'una visió partidista de la recerca històrica, que valora principalment la prehistòria, Grècia i Roma, mitjanament el món medieval i quasi ignora les eres moderna i contemporània. D'això en resulta que a Catalunya hi manca una immensa recerca històrica, sobre el terreny i documental, així com els mecanismes per protegir, conservar i, adhuc, restaurar millor les restes històriques del passat.

La idea en aquesta comunicació i la base del títol d'aquest apartat seria l'autonomia cultural dels termes municipals a les comarques. Es a dir:

- Contractació d'un o més historiadors per l'Ajuntament d'un terme municipal per tasques de catalogació de restes i documentació.

- Posar-ho en coneixament del departament de Cultura (patrimoni històric) de la Generalitat.

- Comanda de subvenció (treball/pressupost) per excavar o netejar o conservar o restaurar o donar a conèixer uns determinats restes històriques, o també per tasques de recerca de documents i buidatge. La subvenció pot ésser donada pel departament de Cultura de la Generalitat, pel mateix Ajuntament o per una entitat o persona particular.

- Contractació per l'Ajuntament d'un terme municipal d'un o més historiadors, especialistes o no segons les tasques, amb la titulació i llicència fiscal corresponents.

- Treballs de recerca corresponents al projecte.

- Publicació del estudis o treballs de recerca a càrrec de l'Ajuntament.

- Obligació de tenir un local per museu, a cada terme municipal, on dipositar totes les troballes, convenientment catalogades, a més d'altres tipus d'explicacions, mapes o plànols, documents, etc., que serveixin d'aclariment per les persones que el visitin.

- Informació sobre el terreny dels llocs d'interès històric, per mitjà de plaques o altres.

- Publicació per la Generalitat, anualment, de tots els resultats de les recerques corresponents al patrimoni històric i localització.

HISTORIADORS TITULATS: LLICÈNCIA FISCAL/TREBALL.

Els llicenciats en història, amb una o més especialitats, són molts, ara per ara, a Catalunya, i, llevat d'alguns casos, l'única sortida és el món de l'ensenyament, privat o estatal. D'una o altra manera l'historiador, si no fa el doctorat, perd contacte a poc a poc amb els seus estudis i al final aquests són tan sols un record penjat en forma de títol.

El que aquí proposem, partint de la planificació dels apartats anteriors, és que el llicenciat en història, titulat com a tal, té dret a cercar treball per pròpia iniciativa com a professional lliure i treure la seva llicència fiscal. Tenint en compte això, pot ésser contractat per qualsevol ajuntament com a historiador especialista, per tal de fer unes determinades recerques al terme municipal. Segons el tipus de recerca, es contractaria l'historiador amb l'especialitat convenient.

D'aquesta forma es fomentaria la creació de grups d'historiadors especialistes en diverses àrees, que actuessin com a entitats professionals (tipus consulting), totalment legalitzades i amb capacitat d'ésser contractades per portar a terme estudis històrics amb més o menys profunditat i, a més, es fomentaria l'avenç en el coneixement tècnic i les recerques sobre tècniques noves i diverses, per a un treball i resultat final millors.

Tot aquest sistema hauria d'estar en coneixement perquè es sabés el que es fa, no per controlar, d'un organisme superior, que seria el departament de Cultura de la Generalitat i les seves diferents branques.

ENSENYAMENT: PROJECTES DE RECERCA.

Una altre problemàtica es produeix quan l'historiador entra al món de l'ensenyament, que es pràcticament l'única sortida remunerada que té, i es troba amb uns nivells de contingut sovint ínfims, molt llunyans dels seus estudis i amb una nul·la recerca. L'efecte a més o menys curt termini és la pèrdua de connexió amb tota mena de recerques o estudis, que provoca la conseqüent desvaloració, com a titulat i especialista, de l'historiador. A més, aquesta desconexió, resultat de la rutina d'unes classes festes anualment, provoca l'apatia i, adhuc, el desencant de la persona, fins a arribar a avorrir allò que temps abans s'havia estudiat amb tanta satisfacció.

Proposem com a possible solució la confecció de projectes de recerca històrica als centres d'ensenyament, paral·lelament als estudis corresponents, de forma que:

- El professorat realitzés una tasca d'investigació a l'altura dels seus estudis.

- L'alumnat realitzés una tasca de recerca, pràctica sovint més profitosa que no la simple teoria.

- D'aquesta forma s'utilitzaria l'immens potencial de treball que significa el món de l'ensenyament, alumnes sota la direcció del professorat.

- Al mateix temps la publicació dels treballs pel centre s'encarregaria de donar a conèixer les recerques.

- Els professors podrien aprofitar per realitzar les seves tesis doctorals. La via per arribar-hi seria:

- Elaboració d'un projecte d'investigació històrica (excavacions, neteja, conservació, restauració, donar a

conèixer o simplement cercar una o més restes històriques determinades, o per tasques de recerca documental o buidatge). Amb una explicació del treball projectat, etapes per realitzar-lo, professorat titulat (amb la seva especialitat), alumnat, mitjans amb què es compta i pressupost general.

- Enviar-ho a l'organisme pertinent (conselleria d'Educació o de Cultura) per què sigui aprovat. En cas que el finançament del projecte sigui privat (empreses o particulars), també s'hauria de posar en coneixement de les autoritats en matèria de cultura del país.

D'aquesta forma, i donada la dispersió de centres d'ensenyament superior a Catalunya, es podria establir una xarxa de recerques a tot el territori, amb una productivitat real i avaluable.

EN RESUM

En aquesta comunicació, a la vista dels temes i ponències, m'he decantat per la "problemàtica professional"- "consolidació de l'historiador a l'àmbit professional", conscient de la seva dificultat perquè no és un tema de recerca històrica, sinó de programació, amb més o menys possibilitats, de l'historiador com a professional, i no he volgut només parlar dels problemes sense donar unes possibles solucions, acceptables o no.

El títol és "Projecte per a la introducció de les ciències històriques dins del sistema socio-cultural de Catalunya", projecte, perquè així queda, a l'espera de tota esmena, discussió, eliminació o afegit i, també, perquè de projectes més o menys elaborats se'n poden fer molts. Ara portar-los a la pràctica ja és una altra cosa.

Amb "ciències històriques" vull significar d'una vegada que la recerca històrica actual i les seves tècniques han d'emmarcar-se dins del món científic i no de les lletres o les humanitats. Això seria, en tot cas, per a la història novel·lada o manipulada per produir un determinat estat de consciència popular, ambdues coses corrents als segles XIX i XX, però sense gens de valor avui dia, ja que tota semblança de les seves explicacions amb la realitat és sovint pura coincidència. Es a dir, quan parlo de recerca històrica, parlo d'estudis objectius basats en fonts originals i hipòtesis raonades, en què es fa imprescindible l'ajud de la tècnica moderna i, especialment, d'altres titulats superiors (geògrafs, biòlegs, geòlegs, arqueòlegs, estadístics, antropòlegs, paleògrafs, químics, físics, etc.), de manera que es pugui arribar a constituir equips de recerca multidisciplinaris, molt més efectius i seriosos que la tasca individual, difícil i sovint amagada de l'investigador tradicional.

L'HISTORIADOR A LES ÀREES RURALS: UN VEHICLE DE NORMALITZACIÓ

Joan R. Corts i Salvat

El fet de la descentralització universitària gradual de l'àrea metropolitana de Barcelona ha contribuït poderosament, en els darrers anys, a crear un teixit de graduats universitaris en història distribuïts per tot el territori nacional català. Es pot estudiar història en règim d'ensenyament reglat oficial a més de Barcelona, a la Facultat de Lletres de Girona, a l'Estudi General de Lleida i a la Facultat de Tarragona.

La naturalesa dels estudis que s'hi poden adquirir (dins de lletres i concretament d'història; en definitiva són una visió global d'allò que hem estat com a poble, del que som ara i d'on podem arribar entre tots en el futur), ens col·loca en una posició immillorable per ser vehicles de normalització cultural. No hi ha només una normalització lingüística, no. Cal que la normalització ompli totes les parcel·les d'actuació de la persona i nosaltres, com a titulats en història, hem de contribuir a solidificar a la petita societat en què cadascú està relacionat. Es pot intervenir, per exemple, per evitar atemptats contra el patrimoni natural o artístic (en la seva àmplia gamma de variants), per dotar el municipi o barri d'unes estructures culturals sòlides, treballar per establir uns circuits de difusió culturals bàsics, entre d'altres actuacions possibles.

Alhora que es lluita per aconseguir un lloc de treball adequat i digna (el principal problema amb què ens hem d'afrontar), es poden dur a terme activitats paral·leles relacionades estretament amb els estudis realitzats i que, sense descuidar en cap moment aquesta lluita a què ens referiem anteriorment, poden proporcionar possibilitats

addicionals d'una sortida professional per la informació a què poden donar accés. Aquestes activitats poden concretar-se a través de la participació o col.laboració al teixit associatiu ric i divers que posseïm a casa nostra. El Principat de Catalunya té una xarxa molt important d'associacions de tot tipus: grups de grallers, de castellers, colles de geganters, grups d'esplai, equips i entitats esportives, centres o instituts d'estudis locals o comarcals, grups o casals de joves, entitats excursionistes i de muntanya, moviments ecologistes, etc. Una altra activitat que se sol desenvolupar mentre es busca una sortida professional és la recerca històrica com a perllongament dels estudis universitaris. Considerem altament positiva aquesta tasca pel que significa de recuperació del nostre passat col·lectiu, encara que creiem que no hauria de significar un tancament hermètic de l'historiador a la biblioteca, l'hemeroteca o l'arxiu, ja que aquest fet pot ser una limitació de les possibilitats de sortida, o com a mínim d'obertura, a què fèiem referència.

Els historiadors catalans joves hem de ser capaços de poder adaptar-nos a totes aquelles situacions que ens puguin ajudar a assolir un lloc de treball (l'ensenyament, però també de bibliotecari, encarregat de museu, directiu d'entitat cultural, arxiver, dinamitzador cultural, tècnic de premsa local o comarcal, monitor d'esplai, educador d'adults, tècnic en qüestions turístiques, etc.). En una època en que es tendeix cap a la denominada civilització del lleure, pensem fermament que l'historiador no ho ha de desaprofitar. És el repte de la modernitat i del segle XXI per a la nostra professió.

MARX: LA HISTÒRIA COM A "UNITAT DEL MÈTODE" O EL SUPÒSIT DE LA REALITAT

Xavier Ferré

EL DEBAT històric sobre la unitat de la ciència -una forma de cultura+ planteja filosòficament -epistemològicament- el "dilema" entre l'"elecció" de dos camins: el de l'empíria o el de la deducció, és a dir, el que implicaria la solució de continuïtat en el moviment "científic" pel que significaria la interpretació de la història. El debat, abans de Marx, no va ultrapassar l'àmbit de França (Descartes) o Anglaterra (Bacon): és a dir, la història com a historicisme o com a naturalisme/positivisme?.

Però, fins a quin punt aquesta "ruptura" en la concepció de la història no seria una de les conseqüències de la separació entre subjecte (històric) i realitat (objectiva/empíria)? Kant va replantejar la qüestió d'aquesta dicotomia apel·lant a la raó (autònoma) com a articuladora dels judicis sintètics a priori; "aproximació" al mètode hipotètico-deductiu.

Però el filòsof -i potser mai més ben dit quan parlem de Kant- de l'Estètica transcendental, no planteja la superació de la separació entre subjecte i physis en termes de raó històrica: es va quedar en un plantejament categorial de la raó, sense possibilitar una raó praxeològica. De tota manera, Kant, també com a philosophe, "ajudà" amb el seu plantejament racional al cosmopolitisme de la burgesia il·lustrada, però no era suficient per pensar la història com a conseqüència de la praxi dels homes i no tan sols de les categories...

De la raó il·lustrada a la raó revolucionària

Es tractava de passar de la natura a la societat,

superant el primer moment de relació amb les categories de la raó. Però, com "contextualitzar" la categoria? Allò que aportaria Marx a la interpretació de la història com a totalitat, seria el plantejament de la relació entre subjecte -objecte, a partir de la seva organització en el desenvolupament històric-. I, doncs, concebre la història com a "unitat del mètode" seria per Marx concebre les "dificultats" o la ruptura en la unitat del subjecte -objecte en el moment de la producció capitalista-. I, per tant, plantejar aquesta irrupció capitalista en la història, seria plantejar l'alienació com a "emascarament" y/o "dissolució" d'aquesta unitat.

La raó praxeològica

La superació de l'"idealisme alemany" -una forma concreta d'historicisme- per Marx, plantejava la recerca de la nova unió entre subjecte/objecte, com a nova forma d'unió de vehicular la relació entre la "gramàtica" (la història) i el "mètode" (la praxi revolucionària). I aquest plantejament és el que ocasionaria la "novetat" de Marx, la "ruptura epistemològica" (i real) cap a la superació de la separació de la consciència i l'ésser social: entre una concepció del món (deducció històrica) i la concreció de la història -plantejada per la "dialèctica del concret": la lluita de classes.

En aquest sentit globalitzador de Marx, de trobar sortida a la separació -d'origen social i polític- entre "natura" i subjecte, és on cal plantejar la superació del positivisme i del deductivisme. La història, és clar, té un sentit per Marx; però no es trobaria ni en un deus ex machina (Déu, per exemple); ni en un plantejament mecànic i/o algorítmic.

De Hegel a Marx

Tal com planteja Cohen (1986), el pas és produït per la superació de l'autoconsciència en Marx. Ja no es tractava d'apel·lar a la consciència històrica (la Fenomenologia de la Història de Hegel) des de l'Esperit; sinó que calia fer-ho des de la praxi. Des d'aquesta òptica, l'herència hegeliana de Marx (Sacristán) s'historifica. Així "metodològicament" parlar de l'abstracció a la concreció (com a adopció de la visió hegeliana), segons Sacristan (1984), en Marx vol dir donar-li contingut històric a aquest plantejament. I aquest pensament, en Marx, es concreta sota l'afirmació de "totalitat concreta". En aquest sentit, la teoria de la història en Marx -(seguint amb la superació de la "generalitat" althusseriana, de la deducció (tal com afirma Thompson) neocartesiana (1981)- cal entendre-la com a crítica de l'"aparença" a partir de la realitat (partint sempre de la relació entre idea i dialèctica; entre coneixement i realitat: Hegel ho realitzava?) Des de la "totalitat concreta", podem entendre el significat de la teoria de la història en Marx. O, com afirma Cohen:

"(...) podemos atribuir a Marx, pero no a Hegel, no sólo una filosofía de la historia, sino también lo que merece ser llamado una teoría de la historia, que no es una construcción reflexiva, a distancia, de la historia, de lo que sucede, sino una contribución al entendimiento de su dinámica interna" (28-1986).

La concentració, doncs, policausal de fenòmens és el que, des del seu interior (un debat sobre la visió exògena/endògena sobre l'explicació en història es pot extrapolar del debat sobre la transició del feudalisme al capitalisme; la postura de Dobb sobre això és demostrativa), permet una interpretació del sistema. La història en Marx, doncs, adquireix "majoria d'edat": ja no calen "fenomenologies" per explicar-ne el contingut. I és per aquesta necessitat d'explicació endògena pel que significa de "consciència històrica" i, doncs, de "relativisme" que podem dir que Marx

s'acosta a l'Historicisme. El debat entre Thompson-Althusser pot ser demostratiu d'optar entre una història d'"homes": recordem l'"epistemologia" de la formació de la classe obrera, per exemple la definició policausal de classe social, des del punt de vista "gramscian" de formació històrico-cultural; o la història "feta" de lleis presumptuosament objectives (i unilineals); sobre això, cal que ens preguntem: la història, la fan els homes o les categories (Althusser). Per tant, Marx, en aquest "debat" historiogràfic, en mostrar-se partidari d'estudiar globalment (per mitjà d'un model explicatiu, com pot ser El Capital) supera la "raó cosmopolita" il·lustrada, encara que Marx fou un "fill" de la Il·lustració.

D'altra banda, amb aquesta visió totalitària de la història efectua una crítica a postures que són, des de la reivindicació de la síntesi del subjecte/objecte, a partir de la interiorització psicològica, formalistes (de Crítica a la Raó Històrica, com l'obra de Dilthey). L'"historicisme", en Marx, cal veure'l, relativitzant-lo, com diem, en el sentit d'optar per una interpretació de la història en clau d'història total (el que pot aportar la categoria, "abstracció" "mode de producció"). En aquest sentit, cal veure la producció de Marx com a unitària i no pas en etapes: "premarxista" (Godelier, Althusser) i "marxista" (a partir de "El Capital"). La mateixa unitat de teoria i praxi, implícita en Marx, s'ha de veure -per exemple, a partir de l'"alienació"- (A. Schaff) en el discurs de Marx, essent-ne una conseqüència, definitiva, El Capital, presentat més com a Crítica de l'economia política, que no pas que com a "ciència". El Capital, en aquest sentit, és nomotètic, ideogràfic?). En tot cas, El Capital, representa el fil conductor de la història per Marx: demostrar la historicitat -i doncs la "mort"- de la mateixa història (del capitalisme). En aquest sentit -i a tall d'hipòtesi: el comunisme (que és "moviment real") representa la fi de la història?

"El regne de la llibertat" i la fi de les Ciències Socials

La superació del Capitalisme -de l'alienació objectiva i "de si mateix"- planteja l'"obtenció" de l'imperatiu categòric -que, seguint E. Bloch, és la "llibertat", representa la superació de la divisió -tal com afirma Cohen (1986)- entre "aparença" (aconseguida també, aquesta superació, per Hegel; però -ai las!- a la "inversa") i realitat. D'aquesta manera, amb l'obra de Marx -de crítica a l'economia política clàssica- se supera el plantejament de les Ciències Socials, com a ideologia que és necessària al capitalisme per "dotar-lo" de coneixements històrics per poder efectuar positivament la "plus-vàlua". Marx, doncs, amb el comunisme, amb "el regne de la llibertat", planteja la fi de les Ciències Socials com a ideologia de l'"aparença", o de la confusió de la realitat per la "il·lusió":

"Cuandolas ciencias sociales son necesarias, los hombres no se comprenden a sí mismos. Una sociedad en la que los hombres no se comprenden a sí mismos, es una sociedad defectuosa. El socialismo no es una sociedad defectuosa, y por eso la teoría de las ciencias sociales les es ajena" (COHEN 370: 1986).

Amb Marx, la necessitat de la història com a comprensió "defectuosa" és contrària a la seva proposició d'extinció de la ideologia en favor de la interpretació i transformació del món (el que significa que "els homes es compreguin a si mateixos"). En aquest sentit podem admetre que la teoria de la història en Marx és l'explicació de la seva gramàtica (Ovejero, 1986). La qual cosa planteja el debat entre el formalisme ahistòric (el debat entre el substantivisme o formalisme, en antropologia econòmica), o la teoria substantiva de Marx, basada en la unió de teoria i praxi o del subjecte històric amb l'objecte (la natura). En aquest sentit de síntesi esmentada, podem afirmar que Marx "beu" de les fonts: historicisme i naturalisme; però en tot cas veient clara la denotació d'explicació interna, que seria articulada per la praxi del subjecte. (L'holisme meto-

dològic positivista en Marx no esgota el seu l' "holisme", acostat a l'historicisme).

Com a cloenda: Marx en la seva teoria de la història planteja el pas de la relació entre coneixement i dialèctica (la dialèctica de la raó) a la relació del coneixement -les categories- amb la realitat material (es pot cercar la racionalitat més enllà del fenomen?) Pas de la filosofia -com a ideologia- a la filosofia de la praxi.

Excursus

El que ens planteja la "Unitat del Mètode", la relació entre coneixement i dialèctica, és la reflexió entre ideologia i història, en el sentit que la història ha d'explicar les seves discontinuïtat (1), a partir de la deconstrucció de la realitat, és a dir, la història hauria de veure -tal com realitzà Marx- el que subjau "dessota" de l'esdeveniment aïllat, i és per això que el materialisme històric és totalitari, en fugir d'un empirisme escadusser (en basar-se únicament en el model fisicalista). Aquest model d'explicació ens l'han ofert, per exemple, els historiadors situats en el marxisme anglo-saxó, o el model de cultura marxista de Gramsci, amb les seves reflexions sobre allò que és nacional-popular.

Des d'aquesta perspectiva, la cultura marxista representa una visió superadora d'una història empiriocriticista, des de la sobrevaloració unilineal del fet; o criticista, des de la comprensió de la història a partir de l'ideologisme. És per això que podem dir que la història, des del materialisme històric, és la síntesi entre la tradició historiocista i la tradició naturalista, ja que es proposa l'ex-

(1) Per a una relació hegelianitzant entre discontinuïtat i història, vegeu Carles SALAZAR: Continuïtat i discontinuïtat en el discurs historiogràfic: algunes reflexions (1988).

plicació real del desenvolupament històric, des de la "cobertura" explicativa de les categories.

El "supòsit de la realitat", doncs, és la voluntat d'explicar el contingut real de qualsevol legitimació de la història, tenint en compte que una legitimació en història vol dir parlar d'una visió ideològica dels esdeveniments històrics determinats orgànicament per una classe hegemònica. Des d'aquesta òptica, el concepte de ruptura i/o de discontinuïtat és nuclear atesa la importància de la demostració d'historicitat de qualsevol esdeveniment. (Només recordem l'estrategia de l'economia política clàssica de demostrar la ahistoricitat del capitalisme). Així Marx proposa aquesta "ruptura epistemològica", amb la lògica històrica unilineal, en proposar la contingència -la finitud- de qualsevol fet protagonitzat per qualsevol col·lectiu social. És per això que hem parlar de la "fi" de les "ciències" socials, en el sentit de relativitzar la legitimació del capitalisme que imposa a l'explicació dels fets socials: el materialisme històric, davant la infinitud (ahistòrica), proposa la finitud, la història. Des d'aquesta perspectiva, l'explicació del materialisme, a partir de l'organització de les relacions socials de producció i de les seves contradiccions, representades en la ideologia dominant -o en la concepció del món de les classes subalternes- és un paradigma per a l'anàlisi històrica. El concepte, doncs, de discontinuitat, o de ruptura; com en el de la ideologia dominant, s'ha d'entendre a partir del model de deconstrucció que ofereix l'epistemologia materialista. És a dir, el desenvolupament de la història és comprensible només a partir de la deconstrucció de la ideologia historiogràfica (-el fet de saber interpretar el perquè d'una "escola historiogràfica", quant a una determinada interpretació dels esdeveniments; v. gr. l'escola romàntica-) o de la lògica interna del fet històric. Allò remarcable que ofereix el materialisme històric, doncs, és la crítica historificada dels esdeveniments. I en aquest sentit, la seva superació rau a relacionar la crítica de la

realitat objectiva amb un projecte de transformació de la realitat, en el sentit d'ultrapassar el materialisme sensualista de la il·lustració. (Per aquesta raó es parla de la relació subjecte històric - objecte realitat objectiva). A partir del model materialista històric, el que hem de pensar és si l'anàlisi històrica ha de passar unilinealment per una història quantitativa o si s'ha d'integrar la "sèrie de quantificació" en una explicació global. Pensem que el fet que Marx veiés en la ideologia l'acumulació de les contradiccions reals, ens ha de portar a la pràctica historiogràfica de la formació de qualsevol fet, a partir de la policausalitat de la seva explicació. La crítica de Marx a la Il·lustració idealista alemanya anava en aquest sentit: no n'hi havia prou d'explicar a partir d'una hiper-ideologització, calia relacionar la ideologia amb la història. I a partir d'aquesta relació orgànica d'ideologia/història determinada, pel mateix desenvolupament de la història, és quan podem interpretar interdisciplinàrment el procés històric. L'historiador, en aquest sentit, no ha de ser cap tècnic, ja que ha de saber que la seva interpretació -lluny de ser asèptica- juga a favor d'una classe determinada, la majoria de les vegades de la classe dominant.

Per tant, deslligar una peculiar concepció historiogràfica -que concentra una concepció del món determinada d'un significat social i polític, pot fer caure l'historiador en la reducció de la història a qualsevol model físicopositiu, quant a la seva "netedat" ideològica. Aquest és l'aspecte que Marx mostrà com a crítica a la Ideologia Alemanya, com a exemple de la determinació històrica de les ideologies, i per tant, de la determinació social de qualsevol projecte explicatiu en història. És per això que cal no fer "tabula rasa" de la història com a ideologia legitimadora de la classe hegemònica. Si se'n fa no hi haurà deconstrucció del fet, i hom caurà en l'apologia de la història com a unilinealitat.

DIVULGACIÓ O DIFUSIÓ DE LA HISTÒRIA: POSSIBLE SORTIDA PROFESSIONAL?

Andreu García Rueda

En llegir aquest títol probablement un somriure de menyspreu arribi a la cara de molts "estudiosos". És cert que en principi, en el pensament de tot historiador rau un objectiu, el de la investigació històrica: cercar en altres direccions a nivell ocupacional pot causar perplexitat o decepció en més d'una persona. Però en la meua opinió no deixa de tenir importància el nostre paper de difusors o divulgadors culturals que mai hem acabat d'acceptar o que contemplem en un pla molt secundari. "Divulgació" ve de "vulg" a l'igual que "vulgar", encara que d'això no deuria tenir res. Hi ha un tic d'elitisme corporativista que ens mena a aïllar-nos de la resta del cos social i per tant a no afrontar la responsabilitat de difondre seriosament un "saver útil" com és el que ens ocupa, la història... o tal vegada pensem que la història no pot pas desenvolupar una utilitat social? Penso que sí que pot fer, malgrat l'escasa voluntat dels historiadors en aquest sentit.

Quina incidència pot tenir això a nivell professional en els historiadors? Cal destacar un parell de fenòmens actuals:

- L'augment de la importància dels serveis culturals populars, entesos a grans trets, traduïts en despeses de les diferents administracions arreu de l'estat.
- La demanda d'aquest tipus de serveis, no sols per part de la gent del carrer (recordem que a Catalunya gaudim d'una gran xarxa associativa que ha anat configurant-se i evolucionant des dels 50-60), sinó també, i amb caràcter unilateral, sense respondre a demandes de la població, per part de les mateixes institucions,

tot buscant un prestigi en qüestions de patrimoni històrico-artístic per motius polítics sobretot i econòmics en segón terme (el Mil.lenari, el Cinquante-nari, Barcelona-92; cel.lebracion diverses i atracció turística).

A nivell professional podem observar ja algun exemple de l'aprofitament d'aquesta cojuntura a nivell professional. A Itàlia existeix tot un moviment cooperativista especialitzat en serveis culturals i activitats didàctiques que funciona des de fa uns deu anys, encara que absorvit avui gran part per les administracions. Aquí a Barcelona només conec la cooperativa "Estri", que especialitzada en Arqueologia i Prehistòria treballa en la mateixa línia, dirigida sobretot a les escoles, i que sembla ser que funciona bé. Malgrat la demanda de serveis culturals relacionats amb la història no serà mai la suficient com per a que això suposi un "manà", també és cert que ara com ara, aquí a Barcelona i a Catalunya no està del tot coberta.

Seguint amb aquest raonament, en el marc d'aquesta ponència intentaria exposar que els historiadors podriem aprofitar aquesta avinentesa cojuntural no sols a nivell professional. sinó també a nivell social, per a fer-nos sentir i intentar que la història representi per a la comunitat on estem inserts quelcom més que una assignatura aborrida, uns quans "savis" que diuen coses inintel·ligibles i sense interès, o un punt de referència on fonamentar actituds polítiques partidistes de qualsevol signe. Cal que esdevingui una eina psicològicament integradora i estimul·lant per a la gent, marc de referència per a avançar cap a una societat més justa.

LOS HISTORIADORES Y SUS HISTORIAS

Asunción Pomares Esclapez

Vicente Valentín López

Estamos asistiendo en estos últimos años, a la consolidación del "Imperio de la crisis". Vivimos, razonamos, trabajamos, criticamos y escribimos alrededor de un mundo en "crisis". Intelectuales, científicos, políticos e incluso los ciudadanos de a pie, hablan de la "crisis". Nosotros, como historiadores, estamos en "crisis" y en las demás facetas de nuestra vida, la "crisis" gravita como el nuevo dios al que se teme y se ama, al que se combate o rinde pleitesía. En una palabra: convivimos con la "crisis" y esta se ha metamorfozeado de "ente" metafísico o demonio cotidiano. Es decir, que podemos prescindir de la "crisis" en tanto forma parte de nuestro entorno físico e intelectual. La "crisis" no debe servirnos, ya, para ampararnos en ella y justificar nuestra actuación social.

Mientras esto sucede a nuestro alrededor, constatamos que "historia" y "crisis" mantienen, en tanto que las consideramos categorías de lo social, caminos divergentes y no se aplica en el estudio histórico ni las consecuencias lógicas que se derivan de un "pensar en crisis", ni en un nuevo concepto que permita superar la crisis de la historia (en tanto que crisis concreta de lo histórico, diferenciada de la "crisis" omnipresente de nuestro ámbito vital). Abundando en lo dicho: nos hemos instalado en la "crisis" y adaptamos nuestra dificultad para romper "tabús" intelectuales a ese vivir en "crisis", y los historiadores seguimos generando decenas de miles de estudios, trabajos y obras desde la perspectiva intelectual de la ideología dominante, a pesar de que la "crisis", en apariencia ha destruido los valores aceptados de la modernidad, la historia se sigue elaborando a partir de los ideales modernos de "progreso". Se sigue produciendo historia para legitimar presentes o futuros sistemas de dominación, se sigue produ-

ciendo historia para justificar la misma cultura burguesa, para denunciar las desviaciones de la justa dirección de la historia, de la realidad que al final debe imponerse y se impone. Se sigue historiando como al poder le conviene, y cabe recordar aquí, que el poder es el sistema de dominación y que utiliza diferentes recursos formas y políticas para ser ejercido, que esa idea de poder trasmuta en el Estado Moderno (el Estado como ejercicio de poder), sus estrategias.

A la vista de los resultados, los historiadores estamos envueltos en la maraña del poder y no acertamos una salida a nuestro quehacer como intelectuales. Podemos resumirlo en que se hace historia bajo la falsa dualidad de que legitimemos el sistema y de los que creemos no legitimarlo.

Se dice que la historia está afectada por el "síndrome de Alicia" y no tanto por que la historia genera aburrimiento "por si mismo", sin que "en si mismo" contiene el aburrimiento y esa es una realidad no exenta de lógica, la historia se interpreta siempre, no existe objetividad ni en ella ni en ninguna ciencia, por tanto si los individuos para los que se interpreta la historia, no asumen las claves de nuestra subjetividad, poco interés tendrán en la misma, pero no es esto lo peor, sino que por añadidura el trabajo realizado será estéril, puesto que no representa una arma de reflexión y sólo sirve para la reproducción endógena de los historiadores.

En la creencia de que el papel de los jóvenes historiadores está exento de la presión corporativa, apostamos por la redefinición de los objetivos del hacer historia y por la dedicación de nuestro trabajo a las luchas de los que se oponen radicalmente al sistema negando la subjetivización que impone el poder. La historia, el quehacer histórico, debe servir para guardar la memoria de la gente, lo que sucede es que llevamos dos siglos de engaños, de encu-

brir lo que se supone es parte de nuestra memoria colectiva, dos siglos de falso progreso, de falsa cultura, de falsa historia. A nosotros nos toca, si queremos, cambiar esta óptica y vacunarnos contra el "síndrome del aburrimiento". No se trata de aderezar la historia para que resulte más sugestiva, se trata de hacerla útil para aquellos que sufrimos la historia. Nuestra tarea en tanto que intelectuales que investigan la historia para analizarla, no debe ir dirigida hacia la creación de una "nueva historia", puesto que el presupuesto de nuestro análisis selecciona el objeto de nuestra investigación. Si esa actitud posee un espíritu crítico hacia lo que genera nuestra motivación investigadora, estaremos realizando una nueva historia, obviando la búsqueda de nuevos paradigmas que refuten nuestra calidad de "nuevos historiadores", que generalmente sólo sirve para establecerse como los nuevos poseedores de la verdad. Cosa que no significa que estemos aportando una "nueva historia" (en el caso de que esta "nueva historia" fuera necesaria); sino que precisamente estamos ejerciendo nuestra porción de poder en un terreno en el que somos los únicos capaces de detentar dicho poder otorgado. No vamos muy lejos en esa línea y por descontado no resultamos muy originales'

Sin duda la actitud crítica hacia el poder para develar sus resortes y en especial si esos resortes y esos códigos están en la historia que investigamos, producirá una lectura diferente, una interpretación distinta de los "saberes" (saber, en tanto que ejercicio de poder) que comunmente manejamos y que en muchos casos hacemos servir para el aprendizaje de la historia. Si esa variación en nuestro objeto de análisis -la historia-, comienza a producirse entre nosotros los jóvenes historiadores, habremos logrado colocar en su lugar exacto a la historia y también a la "crisis". Posiblemente entonces, la historia sirva para algo y para alguien, ya sea en crisis o gozando de buena salud, ya sea aburrida o divierta su lectura.

EL JOVE HISTORIADOR A LA CATALUNYA D'AVUI

Albert Moreno

Montserrat Richou i Llimona

Aquesta comunicació pretén desenvolupar un possible esquema de discussió sobre l'estat actual dels joves historiadors dins del marc de la Catalunya d'avui.

Les diferents àrees de poder en uns moments molt concrets utilitzen la història com una eina amb finalitats de rendibilitat política, en contradicció amb les línies que marquen la seva actuació despreocupada i desinteressada en relació amb la infraestructura per la formació d'historiadors, la difusió del coneixement i noves investigacions en el terreny que estem tractant i les sortides professionals dels joves historiadors.

La història i els seus professionals pateixen una devaluació progressiva que nosaltres relacionem amb els canvis tecnològics que la nostra societat experimenta, amb la qual cosa més que mai la història és una disciplina de la qual tothom pot parlar, encara que hom no mostri cap tipus de metodologia ni coherència discursiva. Així, el que predomina és una erudició, que té sempre un valor si al darrera hi trobem una interpretació històrica. És a dir, situar un fet conjuntural dins l'estructura que li correspon, així com la possible formulació de models que expliquin el funcionament d'una societat determinada.

LA FOTOINTERPRETACIÓ I LA FOTOGRAMETRIA EN ARQUEOLOGIA

Josep Mª Puche i Fontanilles

INTRODUCCIÓ

Tots els arqueòlegs en general admeten que una de les tècniques auxiliars més importants de què disposen és la fotografia aèria (F.A.), i és rar l'investigador que en un moment determinat no en fa ús. Però malgrat aquesta unanimitat i els bons i a vegades espectaculars resultats que s'hi obtenen, són pocs els estudis on s'ha fet un ús seriós i correcte de la F.A. I no és cap misteri la causa d'aquest ús escàs i dolent. Tota tècnica, per simple que pugui ésser en aparença, necessita d'un aprenentatge previ i d'uns coneixements mínims si se'n vol treure un profit, i la fotointerpretació (F.I) i la fotogrametria (F.G.) no són pas cap excepció. La majoria dels arqueòlegs es llançen sobre las fotos aèries amb molta voluntat però amb una preparació nul·la i amb uns coneixements mínims. Així es troben amb les frustracions de comprar F.A. d'un jaciment per veure les restes ocultes i no treure'n l'aigua clara després de cremar-s'hi els ulls, o mesurar distàncies i superfícies que després en la realitat no s'assemblen ni per equivocació. Però això no vol dir que la F.I i la F.G. no puguin ésser útils a l'arqueologia, tot al contrari. D'una F.A. ben treballada se'n pot treure de forma relativament fàcil un munt d'informació, que pera altres mitjans requeriria més temps i esforç.

En aquesta comunicació, el que s'intentarà serà mostrar les àmplies possibilitats que donen les F.A. Que es pot fer molt més que buscar restes ocultes. Alhora s'intentarà que els investigadors s'adonin de la necessitat d'un aprenentatge mínim per entrar en aquest camp. No es pretén fer un manual d'aplicació de la F.A. en arqueologia, sinó

demostrar que infrutilitzada aquesta tècnica, les seves dificultats i els resultats que amb ella es poden obtenir.

PROBLEMÀTICA GENERAL

Començarem per una qüestió de terminologia. Hi han dos mitjans d'estudiar les F.A. i cada un d'ells amb objectius completament diferents; són la fotointerpretació i la fotogrametria. La F.I. estudia la forma d'identificar els objectes i senyals que apareixen retratats des dels habitatges, fins al tipus de vegetació o els trets geològics. Evidentment, és aquí on es pot treure més profit per l'arqueologia. La F.G., en canvi, s'encarrega de mesurar distàncies, àrees i alçades a partir de les F.A. Bàsicament es fa servir per realitzar mapes tipogràfics.

Hi ha dos grans problemes per realitzar estudis de F.I., i que són: les fotos mateixes i la intenció per què varen ser fetes. El gran problema de les F.A. és que sobre d'elles no es poden prendre mesures directament i només tenint en compte el factor escala, tal com si fos un mapa. Tota F.A. porta impresa en un cantó l'escala, però és un valor aproximat, i no és real per a tota la fotografia. L'escala ve determinada per dos factors: la distància focal de la cambra i la distància que hi ha entre l'objectiu i el punt fotografiat, o dit d'una altra forma, l'alçada de l'avió sobre el terreny. Com que pràcticament el terreny mai no és competament pla, sinó tot el contrari, amb desnivells continuats, és fàcil comprendre que l'escala varia a cada punt (fig. 1). Així, davant d'aquest fet tota mesura presa directament tindrà només un valor aproximatiu. L'altre gran problema és que la gran majoria de les F.A., i sobretot les que podem adquirir amb més facilitat, s'han fet amb una finalitat molt concreta: la restitució fotogramètrica, l'aixecament de mapes, i no pas per fer F.I. Això té la seva importància. Si hi ha una cosa que s'intenta

evitar per tots el mitjans possibles a la F.G. són les ombres, ja que dificulten la visió del terreny. En canvi, la F.I. busca tot el contrari. l'existència, no excessiva, d'ombres, ja que serà gràcies a elles que es podran identificar els objectes.

Aquests dos fets s'han de tenir en compte, i són les grans limitacions amb què es trobarà qualsevol investigador. Però, com tot en aquesta vida, cada problema té la seva solució.

LA VISIÓ DEL RELLEU, L'ESTEREOSCOP

Una F.A. (i tota fotografia) representa en un pla una realitat tridimensional, i si es vol fer un estudi vàlid d'aquesta realitat s'ha de considerar la seva tercera dimensió, és a dir, el volum que té l'objecte fotografiat. En una F.A., si hi ha grans desnivells, es podrà fer una idea general del relleu. Evidentment, les muntanyes i turons creen ombres, igual que els barrancs i depressions, i gràcies a això es poden veure els trets bàsics de l'orografia, però difícilment es podrà veure la relació d'alçades, si un punt es més alt que un altre, o el relleu, si els desnivells són suaus o menors (fig. 2-3). Això s'agreuja perquè les F.A., per la raó ja esmentada, es fan en hores i dies especialment triats per evitar al màxim possible d'ombres.

Les F.A. estan fetes de forma que gràcies al principi de l'estereoscòpia es pugui veure el relleu. Tots el mamífers superiors veiem els objectes en relleu gràcies al fet que tenim dos ulls separats. Cada ull veu el mateix que el seu company, però des d'un angle diferent. Així al cervell s'obtenen combinades dues imatges diferents del mateix objecte, d'aquesta forma donen la sensació de volum.

A les F.A. passa el mateix. Quan es fa un vol fotogràfic es realitzen tot un seguit de fotos, una rera l'altra, però de forma que l'imatge d'una coincideixi amb una mica més de la meitat de l'anterior (fig. 4). De manera que s'obtinguin dues imatges del mateix però des de dos angles diferents. A l'hora de mirar-les s'utilitzarà un estereoscop que farà que un ull miri només una foto, i el segon ull l'altra, fent així que al cervell se superposin les dues imatges i donin la sensació de relleu. La possibilitat de visió tridimensional que ens ofereixen no es pot pas desaprofitar. Quan un investigador escull estudiar un territori a partir de les F.A. i no a través de mapes, és perquè aquestes li ofereixen una visió molt més exacta de la realitat. Si el que es vol és fer una aproximació a un territori com més real millor no es pot deixar de banda el relleu, és a dir la visió tridimensional, per suau i arrodonit que sigui. Seria completament erroni suposar un terreny pla quan aquest pot ésser ondulat o inclinat, o atribuir-li un relleu diferent (a vegades les ombres enganyen i converteixen una vall en una carena). Ja que la tècnica ens ofereix una eina ràpida, econòmica, com és l'estereoscop, fem que aquesta aproximació sigui com més real millor i evitem així futurs errors d'interpretació.

PROBLEMÀTICA GENERAL DE LA FOTOINTERPRETACIÓ

Com ja s'ha apuntat més amunt, el principal problema de la F.I. és que la majoria de les vegades es fan servir F.A. fetes per la F.G. El preu relativament car dels vols i de les F.A. fan que a la pràctica ben poques vegades s'estudiï amb fotos que reuneixin les condicions desitjades. Per aquesta raó, només parlarem de fotografies fetes amb pel·lícula de blanc-negre. Deixarem a banda la fotografia en colors, infraroig o fals color, ja que, a pesar dels bons resultats que donen, els seus preus les fan encara més escasses i rares.

La F.I. en arqueologia es basa essencialment en les ombres projectades pels microrelleus i per les variacions de creixement dels vegetals. Perquè aquests puguin projectar-ne es necessita que el sol estigui com més baix millor a l'horitzó. Així les condicions idònies es troben a primera o última hora del dia a l'hivern o primavera. Per desgràcia, les F.A. que es poden comprar són fetes al migdia i entre el mesos d'abril-setembre, quan les ombres són menys acusades. Aquest fet en perjudica sobretot quan l'estudi a realitzar és la prospecció de restes ocultes. En canvi, en altres tipus d'estudi no arriba a ésser tan perjudicial, ja que la manca d'ombres permet veure amb més claredat el terreny. Un altre gran problema que comporta la F.I. és la correcta identificació dels objectes i senyals. Hi ha certs tipus de traçes en el terreny, d'origen divers, que poden ocasionar equívocs a un investigador amb poca experiència. Certs trets geològics, antics tallafocs, conduccions d'aigua, taques a les fotografies, fins i tot les marques deixades per un tractor, poden ésser molt fàcilment mal interpretades. Aquest és un tipus d'error en què acostumen a caure la gent poc preparada, o que realitzen un estudi d'una manera molt superficial. S'ha de pensar que no només les restes arqueològiques influeixen en el creixement dels vegetals o que els antics camins i cadastres no són els únics que deixen línies o entramats. Els exemples serien infinits, i cada cas té la seva problemàtica especial. En tota parcel·la de F.I. no tan sols dins l'arqueologia, ens trobarem amb tota una sèrie d'objectes o traçes que ens poden confondre, una confusió que només es pot salvar o amb un estudi molt acurat o amb experiència.

ELS CAMPS DE TREBALL POSSIBLES DINS L'ARQUEOLOGIA

Evidentment, l'aplicació més coneguda de les F.A. en arqueologia és la prospecció i posterior estudi de les restes, sobretot de caire constructiu, soterrades. Però,

com ja hem insinuat anteriorment, les aplicacions que pot tenir les F.A. son múltiples. A continuació en comentarem algunes, sense que això vulgui dir que siguin les úniques aplicacions possibles; en tota investigació, sigui del tipus que sigui, que inclogui un estudi del territori, la F.A. i la F.I. podran servir d'ajuda.

A) Prospecció de restes ocultes

Dins l'arqueologia és aquest camp on més s'ha fet servir la F.A. i on s'han pogut obtenir els resultats més espectaculars. Tothom sap els principis bàsics pels quals es poden localitzar les restes ocultes; bàsicament són les ombres projectades pels microrelleus o per la vegetació, que estan influïdes en el seu creixement pels diversos tipus d'estructures soterrades (fig. 5). També poden ser visibles les restes en èpoques determinades, per la diferent coloració que agafa la terra segons la humitat. Però evidentment perquè les restes siguin visibles s'han de complir una sèrie de condicions. A la majoria dels casos és imprescindible unes condicions de llum idònies que afavoreixin i remarquin les ombres. Aquestes condicions les tenim quan el sol és baix (a primera o última hora del dia a l'hivern o la primavera). La millor època és sens dubte la primavera, ja que el sol encara està prou baix i la vegetació ha crescut prou perquè s'apreciïn diferències de creixement. Per desgràcia, les F.A. que normalment es poden consultar estan fetes en èpoques i en hores en què el terreny projecta menys ombres (el migdia entre l'abril i el setembre).

Una altra qüestió a tenir en compte és l'escala idònia per treballar. Les F.A. normalment tenen unes escales aproximades de 1/15.000 a 1/25.000. Però per poder observar restes ocultes és necessari treballar amb escales més grans, de l'ordre de 1/500 a 1/2.000. Això no és problema. Les altes resolucions de les pel·lícules emprades permeten

que una fotografia s'ampliï fins a 6-7 vegades sense que perdi nitidesa i, en conseqüència, informació.

Hi ha un altre tipus de restes ocultes que tenen un altre comportament. Ens referim a les antigues parcel·lacions i vies o camins. En aquest tema, la F.I. és imprescindible, et permet visualitzar tota una sèrie de detalls que són imprescindibles i que només per aquest mitjà es poden descobrir.

B) Planificació d'una prospecció de camp

Quan es vol fer un estudi arqueològic global d'una zona determinada és imprescindible una prospecció prèvia, i qualsevol prospecció ben feta ha d'estar ben planificada, és a dir, que s'ha de saber què es busca i on buscar. Normalment, totes les societats mantenen el que es diu uns patrons d'assentament, una sèrie de condicions geogràfiques que es repeteixen a la majoria d'establiments.

Amb l'ús de les F.A., i coneguts els patrons bàsics d'assentament, es poden trobar els llocs idonis per l'establiment del tipus que ens interessa. Aquest és un sistema ràpid i còmode, que evita fer desplaçaments llargs i inútils. En aquest cas l'ús de l'estereoscop és més que imprescindible.

En alguns casos és necessari l'ajuda d'un geòleg, que pot apreciar i interpretar correctament alguns trets geomorfològics. És el cas típic d'una prospecció que busca coves, que la majoria de les vegades no són visibles des de l'aire, però que cers trets geològics permeten descobrir on son. De totes maneres, la consulta a un geòleg és més que aconsellable, ja que en podrà donar una idea inicial de quins tipus de trets morfològics es poden trobar en una zona, i evitar així perdre el temps buscant el que no hi ha.

C) Estudi de l'àrea immediata

En els darrers anys s'ha posat de moda un tipus d'estudi molt determinat, els estudis macroespacials. Per aquest tipus d'estudi bàsicament només s'han fet servir mapas geològics i/o visites sobre el terreny. Però és amb les F.A. on es poden apreciar d'una manera molt exacta els diferents tipus de cobertura vegetal, i d'aquí deduir el tipus de sòl i les possibilitats que aquest pot oferir. També permet apreciar petits corrents d'aigua i fins i tot zones amb subsòl molt humit. En general, el que es tracta és de poder descriure els usos actuals del sòl per així poder deduir el possibles usos que hagi pogut tenir. L'única forma segura de fer un estudi d'aquest tipus seria traslladar-se a tots els punts del territori a estudiar. Per sort, la F.A. ens permet evitar aquest treball. Si partim de la base que tot senyal i objecte al terreny sempre té el mateix to de gris en una mateixa F.A. (evidentment només parlem de fotos en blanc-negre), només cal agafar una petita zona de mostreig i comparar-la amb la F.A. i extrapolar els resultats a tota la zona a estudiar. És evident que sense un rodatge previ o l'ajuda d'un geògraf (avasat en estudis de vegetació) poca cosa es pot fer, si es vol fer d'una forma seriosa i científica.

D) Realització de plànols i perfils

Per acabar aquest recull de possibles usos de la F.A. en arqueologia, parlarem d'un camp completament diferent del de la F.I. la F.G. Ja hem dit que la F.G. serveix per fer càlculs numèrics a través de les F.A., i en concret per fer aixecaments topogràfics. No direm que a través de les F.A. es pot aixecar la planta d'un jaciment perquè les grans escales que es demanen, 1/20 ó 1/50, ho fan pràcticament impossible. Però el que sí que és possible és fer talls i perfils d'una zona de dimensions reduïdes, com pot

ser un turó o un fons de vall. També és possible aixecar plantes topogràfiques d'escala compreses entre 1/100 i 1/1.000 (depenent de l'escala relativa de les F.A. que es faci servir).

Això és possible gràcies a un fenomen anomenat paralaxis. En dues F.A. emprades per veure el relleu, tots els punts pateixen un desplaçament respecte als centres de les dues fotografies. Aquest desplaçament bàsicament només és degut a l'alçada. Un cop calculat aquest desplaçament, i aplicant una sèrie de fòrmules matemàtiques, és possible saber l'alçada de tots els punts fotografiats. D'aquí a la realització de plànols topogràfics o perfils només hi ha un pas.

Per calcular la paralaxis només són necessàries dues fotografies, un estereoscop i una barra macromètrica. Això sí, qui realitzi aquest treball ha de tenir una bona visió estereoscòpica i un aprenentatge previ, aprenentatge que per altra banda només requereix paciència. Si alguna d'aquestes condicions falla, més val no fer-ho pel nostre compte, ja que tota semblança amb la realitat serà pura i simple coincidència.

CONCLUSIONS

Al llarg d'aquesta comunicació, a més dels principis bàsics de la F.I. i de la F.G., s'han intentat explicar les principals aplicacions, i els problemes que pot tenir dins l'arqueologia. Com ja hem dit a la introducció, no es pretenia fer un manual, sinó conscienciar els arquòlegs que cal una bona preparació, i a vegades assessorament, a l'hora d'enfrontar un estudi basat en la F.A. Obtenir aquesta preparació i un bon aprenentatge no és gens gratuït, i ens pot permetre aconseguir d'una forma més fàcil i

ràpida, però no menys exacta, tot un cúmul d'informació que seguint formes d'estudi més "tradicionals".

S'ha de descartar d'una vegada per totes que la F.I. i la F.G. són uns camps on es pot entrar sense dificultats o complicacions. Aquí, com en molts altres camps, s'ha de saber el que es busca, on buscar-ho i, sobretot, com buscar. Tot investigador que s'apreciï ha d'ésser seriós i, sobretot, conscient de les seves limitacions. Si no ho és, no es pot considerar pas com un professional.

$$\text{ESCALA} = \frac{\text{distància focal}}{\text{alçada sobre el terreny}}$$

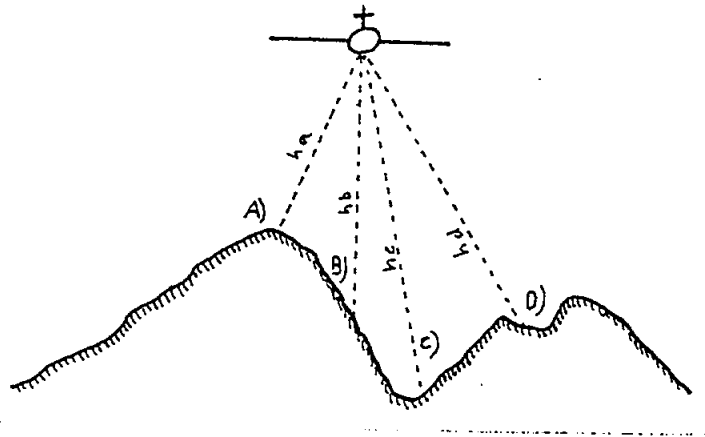

Figura 1: Els punts A, B, C i D de la mateixa fotografia tenen escales diferents, ja que les alçades h_a , h_b , h_c i h_d són diferents.

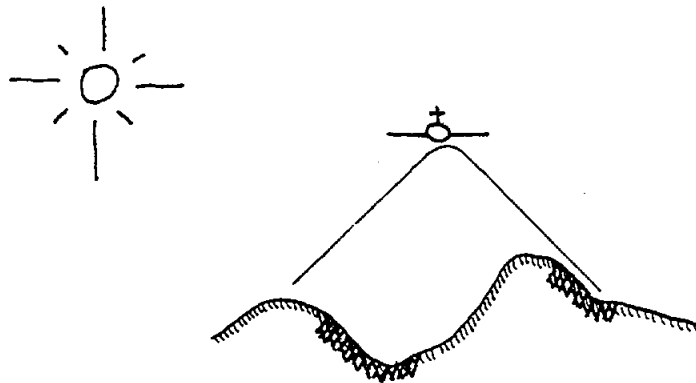

Figura 2: Les ombres ens mostren l'existència de dos turons, però no es pot saber quina relació d'alçades mantenen entre ells.

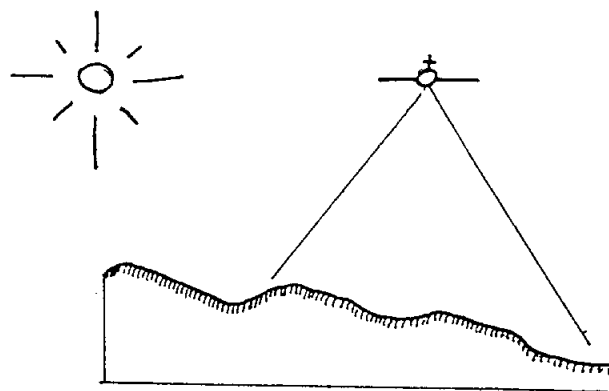

Figura 3: En un relleu poc accidentat hi haurà poca o nul·la ombra, i a la fotografia semblarà que sigui completament pla, quan a la realitat el desnivell pot ésser bastant gran.

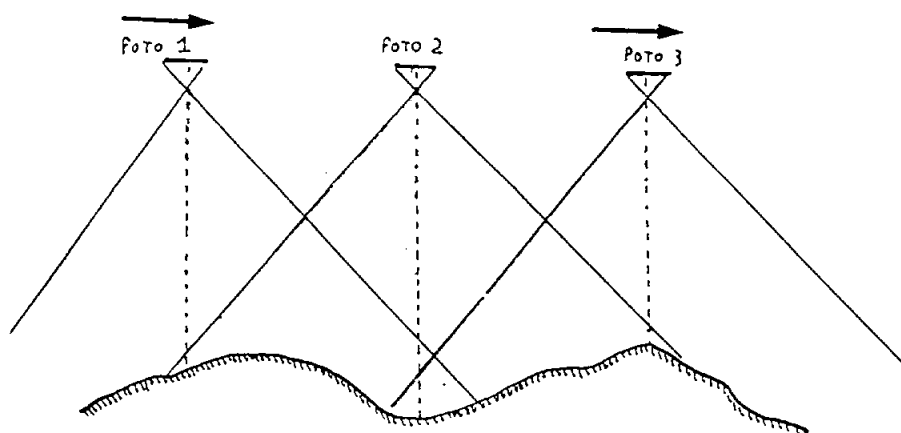
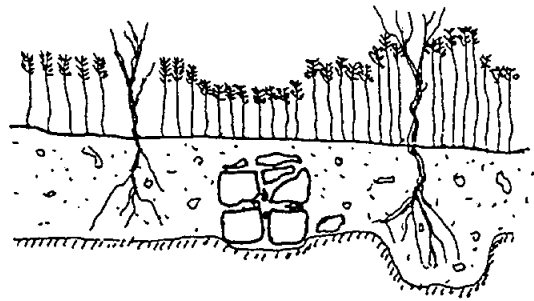

Figura 4: L'avió quan es desplaça va realitzant fotografies de forma que no hi hagi cap punt del territori sense ésser fotografiat dues vegades com a mínim.

-Figura 5: Diferències en el creixement dels vegetals segons el tipus d'estructures soterrades. Si les condicions de llum són bones, aquestes diferències d'alçada queden clarament marcades a les ombres.

CONTINUÏTAT I DESCONTINUÏTAT EN EL DISCURS HISTORIOGRÀFIC: ALGUNES REFLEXIONS *

Carles Salazar i Carrasco

INTRODUCCIO

Pensar la historiografia és una tasca complexa i arriscada, especialment si es fa des d'una perspectiva crítica. Però al mateix temps crec que constitueix un deure inexcusable de tot historiador. Pensar la historiografia significa essencialment definir l'ofici de l'historiador, conceptualitzar d'una manera o altra les regles del seu discurs. Significa, en darrera instància, reinventar a l'àmbit teòric el sentit de la nostra activitat empírica.

Per què hi ha història? De de quan les societats humanes tenen necessitat de conèixer el seu passat? Existeix realment aquesta "necessitat"? Tinc la impressió que d'història n'hi ha hagut pràcticament sempre. Però tinc la impressió també que no fa pas gaire la historiografia adquirí un nou status epistèmic arran del desenvolupament de les anomenades ciències humanes o socials. Un nou status que definia el nostre discurs amb l'arrogant qualificatiu de coneixement científic.

Potser fou el positivisme del segle XIX el que obligà els historiadors a allunyar-se de qualsevol vel·leïtat literària, artística o filosòfica bo i empresonant-los en l'aspre empiricitat dels fets objectius. O potser es tractà més aviat dels científisma antipositivista dels estructuralistes dels anys seixanta, que ens ajudaren a descobrir la història com a "nou continent per al coneixement científic" (Althusser, 1968). El cas és que actualment pocs historiadors amb un mínim de respecte pel seu ofici refusarien d'incloure's en el gremi dels científics socials com a membres de ple dret.

Tanmateix, si intentéssim avaluar objectivament el caràcter de la més gran part de llibres, discursos, articles, enunciats de tota mena que normalment definim com a "història", no ja des dels seus immemorials inicis sinó tan sols des d'aquestes èpoques tan recents en què la començaren a qualificar de ciència, arribaríem a conclusions certament inquietants. Ni els més optimistes ampliarien gaire més enllà del 10% la producció historiogràfica que realment mereixeria el títol de científica; i, a més, com a mínim el 90% d'aquest 10% segur que no provindria d'historiadors professionals en el sentit més restrictiu de l'expressió.

HISTÒRIA VS. CIÈNCIA

Sense ànim de convertir aquest article en un tractat de 'epistemologia, em sento no obstant amb l'obligació de justificar aquesta inicial negació de la científicitat de la historiografia. La seva postura es fonamenta en una específica concepció de la ciència i del coneixement científic que passo a explicar tot seguit.

Molt sovint definim com a ciència aquella activitat cognitiva caracteritzada per la utilització del que anomenem "mètode científic"; oblidant, però, que la utilització d'un o altre mètode és conseqüència de la prèvia definició de l'activitat cognitiva, no la seva causa (Gellner, 1985). Segons el meu punt de vista, només pot ser considerada com a científica aquella forma de coneixement dotada en alguna mesura de criteris objectius de verificació; en altres paraules, aquell coneixement que pugui ser verificat (o falsificat) a través d'un paràmetre extern a la seva pròpia lògica discursiva. Ho veurem amb un exemple. Un economista-arquetipus del científic social- pot aconsellar en un sentit o en un altre el propietari de l'empresa per la qual treballa. Ara bé, la verificació o falsificació del seu consell, és a dir, que l'empresari com a manipulador de la

realitat econòmica continuï o no confiant en el seu assessor no depèn de les regles en funció de les quals l'economista ha construït el seu discurs (si és monetarista o neokeynesià, si ha utilitzat aquesta o aquella fórmula matemàtica, etc.), sinó de la pràctica de l'empresari, que en seguir les indicacions del seu assessor comprovarà fins a quin punt els resultats produïts són els esperats. Igual podríem dir d'un sociòleg o d'un politicòleg actuant com a assessors d'un partit polític. En definitiva, el que vull assenyalar amb aquest exemple és que si el criteri de verificació en virtut del qual dotem de científicitat un determinat discurs ha de ser extern a la pròpia activitat discursiva, aquest criteri només pot trovar-se en la pràctica, que és l'únic que hi ha de realment extern a l'activitat discursiva. Per això haurem de concloure que tan sols pot garantir la científicitat del procés cognitiu el fet que vagi destinat al capdevall a manipular l'objecte de coneixement, en altres paraules, que vagi destinat a convertir-se en pràctica.

No voldria estendre'm en aquest punt, ja que en si mateix donaria prou arguments per escriure cent comunicacions. En qualsevol cas, a partir d'aquesta rudimentària definició de coneixement científic, polèmica com qualsevol altra, diria que comença a quedar una mica més clar per què és tan discutible atribuir el caràcter de ciència al discurs historiogràfic. Efectivament, pecaríem d'ingenus si a hores d'ara pretenguéssim mantenir que la història ha servit, serveix, fonamentalment com a eina de manipulació-transformació de la realitat. No ja per l'obvietat de concebre l'objecte d'estudi des historiadors, el passat, com a intransformable per definició (Hindess i Hirst, 1975), sinó pel simple fet d'haver de reconèixer que l'ofici de l'historiador no consisteix a assessorar empresaris o polítics com a agents manipuladors de la realitat social. És més, en el supòsit que trobéssim un historiador treballant en algun tipus d'assessoria al costat d'economistes i

sociòlegs, ben segur que realitzaria una tasca radicalment diferent de la dels seus "col·legues" científics socials. Penso que reconèixer aquesta circumstància no invalida en absolut l'ofici de l'historiador; simplement contribueix a fer-lo repensar a partir d'unes premisses més realistes, lluny de les fantasmagòriques idealitzacions a què ens ha acostumat a molts els cursos d'introducció a la Història que vàrem estudiar a primer de carrera.

LA IDEOLOGIA HISTÒRICA

Repensar, per tant, la història havent negat el seu caràcter de ciència gaire bé ens obliga en primer lloc a confessar el terrible pecat d'estar fabricant un discurs ideològic. Certament, el concepte d'ideologia té unes connotacions prou negatives que imposen una actitud extremadament cautelosa a l'hora de col·locar aquesta etiqueta. Jo prefereixo simplement definir la història com un discurs la finalitat del qual no és produir un coneixement "objectiu" en el sentit que el poden produir les disciplines que normalment anomenem científiques, tant naturals com socials. Però les cauteles per conceptualitzar el nostre propi treball no passen de constituir meres declaracions de bones intencions, fa que la més elemental sociologia del coneixement històric descobreix la plena vigència de la ideologia historiogràfica, en el sentit més pur del terme ideologia, és a dir, en aquell que més es contraposa al coneixement "objectiu", científic o no.

Si efectivament resulta innegable, doncs, la dimensió ideològica de la historiografia, convindria que a continuació intentéssim esbrinar quines poden ser les seves característiques específiques. En principi, les ideologies en general es solen definir per la seva fidelitat més valorativa que no pas cognitiva; sense que això signifiqui privar el discurs ideològic de la possibilitat de produir "coneixement

xement" (ni la ciència de la possibilitat de produir "valors"). Però es tracta en tot cas d'un coneixement la funció del qual consisteix, repetim-ho, a valorar la realitat cognoscible, no a manipular-la. Les ideologies aconseguixen la seva finalitat valorativa atribuint a la realitat un determinat grau de legitimitat. El problema que haurem de solucionar consistirà per tant a dilucidar la manera específica amb què el discurs dels històriadors confereix aquesta legitimitat.

El moment inicial de tota investigació històrica sorgeix com a resposta a una pregunta que ja en ella mateixa denota la seva funció acientífica: la pregunta pels orígens. La ciència, com a coneixement "manipulador", no es pregunta pels orígens de la realitat sinó pel seu funcionament -independentment que la resposta a aquesta pregunta impliqui algun tipus d'anàlisi retrospectiva, i independentment també que la pregunta pels orígens pugui comportar de retop certa utilitat funcional. Però plantejar-se com a objecte de coneixement els orígens de la realitat significa que la nostra finalitat no consisteix a "conèixer" aquesta realitat; significa que la nostra finalitat consisteix a identificar-la. Utilitzo ara el concepte de coneixement en sentit restrictiu, fent-lo coincidir amb coneixement científic, de manera que paralelament faig equivaler el procés d'identificació de la realitat cognitiva, en sentit ampli, que no tingui per objectiu la manipulació d'aquesta realitat, característica específica i exclusiva del coneixement científic. En definitiva, es tracta tan sols de constatar que quan volem conèixer quelcom sense intenció de manipular-lo el que fem és simplement identificar-lo.

La formula en virtut de la qual identifiquem un objecte determina que aquest objecte, A, per exemple, és igual a A', essent A' una realitat no directament perceptible que del fet d'igualar-la a A en derivem unes determinades conseqüències. En certa mesura, tot coneixement, incloent-

hi el científic, identifica també el seu objecte com a primer requisit del procés, però això no vol dir que tot coneixement tingui identificació del seu objecte per finalitat única i essencial. Precisament, quan així succeeix sospito que el judici d'identitat comporta en si mateix certs efectes específics que necessàriament remetent a la valoració (legitimació) de la realitat identificada. En aquest sentit -i només en aquest sentit- identitat i coneixement científic esdevenen discursos antagònics, tal com ho esdevenen també ideologia i ciència.

Ara bé, ¿de quina manera la historiografia es tradueix en un discurs sobre la identitat i com aquest discurs confereix legitimitat a la realitat que identifica? És fàcil adonar-se que el judici d'identitat es converteix automàticament en un judici de valor quan de l'equació $A=A'$ el segon terme representa en ell mateix un valor. Però el rol específic del discurs històric exigeix una explicació més acurada. Sabem que la pregunta pels orígens determina el naixement de la investigació Històrica. Esbrinar els orígens de quelcom, de Catalunya, de la classe obrera, del capitalisme, etc., significa establir una continuïtat substantiva entre la realitat d'un passat més o menys llunyà i el que apareix com a la seva conseqüència en el present, continuïtat que ens permetrà referir (identificar) aquesta realitat present (A) amb una línia de moments anteriors a mode d'expressió fenomenològica de la seva identitat essencial (A').

Considerem un judici d'identitat paradigmàtic: "Catalunya (A, realitat present) és una nació (A', valor que representa la seva identitat essencial). "Demostrar" la veracitat d'aquest enunciat implica atribuir a Catalunya alguna de les característiques definitòries del concepte de nació, posem per cas la independència. Que actualment Catalunya no constitueix un Estat independent no significa que no sigui una nació, ja que fa, diguem-ne, mil anys sí que

ho constituïa, i com que hem establert una continuïtat substantiva entre la Catalunya de mil anys enrera i la Catalunya actual, arribem a la conclusió que el fet de no posseir un Estat propi no afecta la seva identitat essencial, exterioritzada en cadescuna de les etapes que van des del moment originari fins a l'actualitat, exterioritzada al capdevall en el fil conductor que uneix totes aquestes etapes i en base al qual l'aparició de cadescuna d'elles s'explica a partir de la seva antecedent, de manera que l'explicació final i definitiva es troba, precisament, als orígens, únic moment en què l'objecte de coneixement apareix com a "idèntic a si mateix" (Hegel, 1982), únic moment en què la Catalunya-nació és idèntica a si mateixa: Estat independent.

LA CRITICA HISTÒRICA

Definir la història com a ideologia i establir la funció específica d'aquesta ideologia no ens ha d'abocar tanmateix a una irremissible condemna de tota historiografia. Potser perquè la peyorativitat del qualificatiu ideològic prové d'una excessiva positivitat en la concepció de la ciència que comença a ser "post-modernament" qüestionada. En darrera instància, ideologia equival simplement a judici moral, i de la mateixa manera que aquest judici pot legitimar l'ordre existent, és susceptible també de proveir instruments per a la seva crítica. Indubtablement, al costat de la historiografia oficial sempre ha existit la historiografia antioficial. Però notem també que fins ara hi ha hagut pocs projectes per bastir un discurs històric capaç de transcendir explícitament la hipoteca ideològica consubstancial a la recerca i construcció de la identitat. Per combatre la identitat del poder sembla que l'única alternativa hagi estat la construcció de la identitat del no-poder.

Davant la historiografia espanyolista, l'objectiu de la qual es concretaria en la invenció de la identitat nacional espanyola com a mecanisme de legitimació en l'Estat, hom hi ha contraposat la historiografia de les nacions "autèntiques", de les nacions secularment oprimides i secularment en lluita per la seva independència. La crítica de la identitat espanyola esdevé així simplement un problema de "falsa consciència", de descobrir les identitats nacionals "reals" darrera de les perverses identitats estatals "imaginàries". Altres, en canvi, han intentat alliberar-se de la dicotomia nació/Estat per forjar una identitat dels oprimits a partir del concepte de classe. El fil conductor de la nova continuïtat substantiva es definiria per la identificació del proletariat "amb si mateix", és a dir, amb la classe redemptora de la humanitat. La història de la Classe Obrera havia de constituir-se per tant en la fenomenologia de l'esperit revolucionari, inapel·lablement enfocada cap a la Revolució Mundial, la Fi de la Prehistòria, etc., etc. Torna a aparèixer exactament igual el problema de la falsa consciència, només que ara l'única identitat real és la identitat de classe. Finalment, els més temeraris pretenien fins i tot reconciliar els dos discursos bastint el projecte d'una definitiva identitat "nacional i de classe" amb què se'ns prometia legitimar la revolució més revolucionària de totes les revolucions que es fan i es desfan.

Sense negar ni l'autoritat moral ni l'oportunitat tàctica de tots aquests llenguatges a les seves conjuntures específiques, penso que en el moment present denoten una capacitat crítica irreversiblement a la baixa. Es com si la seva complicitat formal amb el discurs hegemònic hagués acabat penetrant i neutralitzant la seva originària subversivitat material. No veig ja quin sentit pot tenir escorcollar la història a la recerca d'independències nacionals perdudes o de consciències de classe químicament pures. Ben al contrari, diria que les condicions de la possibilitat

d'un discurs crític en història han de formular-se a partir d'unes bases radicalment diferents.

En principi, proposo reflexionar sobre el sentit de la ideologia historiogràfica dominant a partir del binomi identitat-continuïtat. Perquè potser la crítica històrica contemporània (o hauria de dir postcontemporània?) ens vingui, no ja de la construcció d'identitats alternatives, sinó -si se'm permet la pedanteria d'utilitzar aquesta expressió- de la deconstrucció de les identitats hegemòniques. Així, en lloc de plantejar cap a la continuïtat substantiva de l'ordre dominant la continuïtat substantiva d'un altre ordre amb pretensions de dominació, suggeriria la necessitat de cercar precisament la discontinuïtat substantiva d'aquell ordre dominant, la desraó essencial de la seva identitat (Morey, 1986).

Pensar la història a partir del concepte de discontinuïtat vol dir convertir la pregunta pels orígens del present en la pregunta per la seva genealogia (Foucault, 1982). La concepció unilineal del procés històric, a partir de la qual la necessarietat del moment present esdevenia al capdevall el foment de la seva eticitat, esclata en una multiplicitat irreductible a mode de destitució del caràcter definitiu d'aquest moment present. En conseqüència, la verbalització de la història es concretaria així en un discurs fragmentari i essencialment dispers; l'objectiu del qual consistiria a denunciar les continuïtats formals aparents mitjançant el descobriment de les discontinuïtats substantives subjacents.

Ara bé, si no volem caure en cap irracionalisme neoromàntic, el descobriment d'aquestes discontinuïtats ens imposa la tasca de pensar la producció dels "talls epitemològics" amb què hem fracturat el continuïsmes substantiu que pretenem combatre, la tasca de pensar justament la problemàtica de la transició. Des de la meua perspectiva, el

concepte de discontinuïtat ha d'anar per aquesta raó inseparablement unit a una recuperació d'un altre concepte: la subjectivitat en l'acció històrica (Abrams, 1982; Giddens, 1977). Atenció: el que plantejo és una recuperació crítica, de manera que no pretenc en absolut retornar a cap voluntarisme lukacià que faci dependre el desenvolupament de la història de l'adquisició pel subjecte de torn de la corresponent consciència de classe revolucionària. Lluny de tot això, simplement es tracta de subvertir la possibilitat de qualsevol concepció teleologista fragmentant aquell continuïsmen substantiu mitjançant la intervenció del subjecte, però no d'un subjecte "(re)evolucionari", amb la qual cosa al capdevall no hauríem fragmentat absolutament res, sinó del que jo defineixo com a subjecte resistent.

ACCIO HISTÒRICA I ACCIO RESISTENT

Definir l'acció històrica com a acció resistent significa adoptar explícitament una lectura problemàtica tant a la idea de (re)evolució-progrés com a la de reacció. En darrera instància, (re)evolució i reacció ens permeten ambdues a algun tipus de continuïtat, bé amb el prometedor alliberament del futur o bé amb la paradisiàca harmonia del passat. Però el concepte de resistència, per contra, parteix d'una discontinuïtat substantiva essencial en fer pensable l'acció històrica, no per referència a cap ordre transcendent, passat o futur, idealitzat en la consciència dels subjectes, sinó arrelant-la en les condicions objectives de l'opressió i explotació humana. No crec que calgui trobar el "sentit" de la història per explicar la secular lluita dels oprimits, n'hi ha prou simplement de descobrir la feixuga materialitat de l'explotació a què estan sotmesos, i la fragmentària, dispersa però tenaç resistència amb què li han fet front.

En conclusió, repensar el discurs històric a partir d'aquestes premisses ens porta a concedir a l'historiador una tasca certament modesta. Sabem ja que no poseïm cap "continent per al coneixement científic", que de la nostra feina no se'n derivarà cap manipulació ni transformació de la realitat. A més, ni tan sols ens queda el consol d'auto-definir-nos com a reveladors d'identitats mil·lenàries o de profundes immemorials que anuncien inapel·lables "destins en l'universal". Ens hem adonat fatalment que la història constitueix un procés objectiu però substantivament fragmentat per l'acció del subjecte, a mode de solucions de continuïtat, en darrera instància, sempre epistemològicament indeterminades; de manera que no és factible albirar cap mena de redempció o alliberament final. Em fa l'efecte que l'única possibilitat d'una historiografia radical es presenta a hores d'ara en la construcció d'un rigorós (alguns diran "científic") aparell de crítica precisament del discurs històric dominant, del seus continuïsmes legitimadors i de les seves identitats alienants. Crítica que no es fonamenta en cap normativa moral, estètica o pragmàtica, sinó simplement, una vegada més, en aquella aspra però tossuda empiricitat dels fets objectius.

REFERÈNCIES

ABRAMS, Ph., 1982

Historical Sociology, Cornell University Press, Ithaca, New York.

ALTHUSSER, L., 1968

La revolución teórica de Marx, s. XXI, México.

FOUCAULT, M., 1982

"Nietzsche, la genealogia, la història", L'ordre del discurs i altres escrits, Laia, Barcelona, pp. 149-179.

GELLNER, E., 1985

"The scientific status of the Social Sciences" Relativism and the Social Sciences, Cambridge University Press, pp. 101-127.

GIDDENS, A., 1977

Studies in Social and Political Theory, Hutchinson, London.

HEGEL, G.W.F., 1982

Lecciones sobre la filosofía de la historia universal. Alianza Universidad, Madrid.

HINDESS, B. i HIRST, P.Q., 1975

Pre-capitalist modes of production, Routledge & Kegan Paul, London.

MOREY, M., 1986

"Hi havia una vegada...", Michel Foucault i el problema del sentit de la història", Recordar Foucault, Fundació Caixa de Pensions, Barcelona, pp. 11-25.

- (*) Aquest article és el resultat en bona mesura de les discussions mantingudes amb Xavier Ferré, a qui agraeixo les seves crítiques i suggeriments, sobre un tema que ens apassiona a ambdós, encara que des de perspectives teòriques i ideològiques diverses.

DOSSIER

ROMPEOLAS

Trucos

un poco de trucos

"Problemas profesionales"

*2ª jornada para historiadores la -
tarios*

Chica, puedes vivir una vida de hogar,
búscate un marido con miedo a volar.
No hables de futuro, es una ilusión,
cuando el Rock and Roll conquistó mi corazón.

Loquillo y los Trogloditas
de "Morirse en primavera"

¿Te interesa ampliar el ámbito de tu relación personal?
¿Te planteas mejorar en tu formación cultural?

PARA LA MUJER

ESTUDIOS DE HUMANIDADES

Información:
Mañanas de 10.00 a 13.00 horas
Tardes de 16.30 a 20.00 horas
De lunes a jueves

FERT
Dpto. Humanidades
Trav. Gracia, 30, 6.º Tel. 200-71-55
08021 Barcelona

Concertar entrevista

LA VANGUARDIA 29-9-88

PUBLICACIONS HISTORIOGRAFIA CATALANA

ANY 1986 (Font: Serra D'Or)

Gener Nº316,p.76-77

Biografies: 7

Geografia: 1

Història: 6

Monografies

Locals: 8

TOTALS 22

Marc Nº318,p.77

Biografies: 4

Geografia: 2

Història: 6

Mon.Locals: 11

TOTALS 23

Mai Nº320,p.78

Biografies: 3

Història: 6

M.Locals: 23

TOTALS 32

Juliol-Agost. Nº322-323

Biografia: 6

Geografia: 1

H.i Arque: 3

Mon.Locals: 14

TOTALS 24

Octubre Nº325,p.95

Biografies: 6

Geografia: 3

H.i Arqueo.: 9

M.Locals: 26

TOTALS 44

Desembre Nº327,p.109

Biografies: 2

Geografia: 2

Història: 4

TOTALS 8

Febrer Nº317,p.78

Biografies: 5

Geografia: 1

Història: 7

Mon. Locals: 19

TOTALS 32

Abril Nº319,p.77

Biografies: 1

Geografia: 1

Hist. i arqueologia: 6

Monografies Locals: 4

TOTALS 12

Juny Nº321,p.78

Biografies: 6

Geografia: 1

H. i Arq.: 5

M.Locals: 11

TOTALS 23

Setembre Nº 324,p.78

Biografies: 3

Geografia: 1

H.i Arqueo.: 1

M.Locals: 16

TOTALS 21

Novembre Nº 326,p.78

Biografies: 6

Arqueologia: 1

M.Locals: 13

TOTALS 20

TOTAL PUBLICACIONS 1986

BIOGRAFIES: 49

GEOGRAFIA: 13

H.i ARQUEO.: 54

MON-LOCALS: 145

TOTAL : 261

PUBLICACIONS HISTORIOGRAFIA CATALANA

ANY 1987 (Font: Serra D'Or)

Gener Nº328,p.77

Biografíes:6

Geografia:1

H.iArqueo.:6

M.Locals: 18

TOTALS 31

Marc Nº330,p.76

Biografíes:9

Geografia:1

H.iArqueo.:4

M.Locals.: 18

TOTALS 32

Maig Nº332,p.77

Biografíes:8

Geografia:2

Història:7

M.Locals: 15

TOTALS 32

JULIOL-AGOST Nº334-335,p.93-94

Biografíes:18

Geografia:1

M.Locals: 17

TOTALS 28

Octubre

Biografíes:6

H.iArqueo.:9

M.Locals: 14

TOTALS 29

Desembre

Biografíes:9

Geografia:3

Història:7

M.Locals: 29

TOTALS 48

Febrer Nº329,p.60-61

Biografíes:1

Geografia:3

H.iArqueo:4

M.Locals: 15

TOTALS 23

Abril Nº331,p.109

Biografíes:2

Geografia:2

H.iArqueo.:5

M.Locals: 11

TOTALS 20

Juny Nº333,p.

Biografíes:7

H.iArqueo.:3

M.Locals: 4

TOTALS 14

Setembre Nº336,p.76

Biografíes:4

Geografia:2

Arqueologia:3

Història:10

M.Locals: 27

TOTALS 46

Novembre

TOTAL PUBLICACIONS 1987

BIOGRAFIES: 62

GEOGRAFIA: 15

H=I ARQUEO: 58

M.LOCALS: 168

TOTAL : 303

(Falta novembre)

Carles Salazar*

La jove història

Ja fa quatre anys que els joves historiadors i historiadores d'aquest país decidírem reunir-nos per a discutir plegats sobre un grapat de temes que ens interessaven i per a reflexionar també, a partir d'aquesta discussió i des de la nostra particular perspectiva, sobre la problemàtica de la historiografia com a pràctica professional i intel·lectual.

El resultat fou la celebració de les Primeres Jornades de Joves Historiadors Catalans i la publicació d'un gruixut volum on es recollien els treballs i investigacions de tots els que varen participar en aquellencontre, on es recollia el que de segur constituïa, aleshores, la primera línia dels combats per la història a casa nostra.

Repetir la iniciativa

L'èxit de les Primeres Jornades feia preveure que no passaria gaire temps sense que la mateixa iniciativa es reproduís. I això és precisament el que tindrà lloc el proper mes d'octubre. La celebració de les Segones Jornades es presenta per tant amb l'esperit clar de continuar la tasca de debat i reflexió col·lectiva iniciada pels nostres antecessors. Però també amb la voluntat de replantejar aquesta continuïtat tenint en compte els nous imperatius derivats de l'específica conjuntura política,

social i cultural que ens ha tocat viure.

Què significa continuar la tasca de reflexió col·lectiva? Significa primer que tot pensar la nostra pròpia identitat. No estem organitzant una reunió més d'erudits professionals de la història preocupats per justificar llur estatus gremial davant d'una societat cada cop més corporativitzada, sinó que ens agradaria deixar molt clara ja de bon començament la nostra condició de *joves*, professionals o no, convençuts de la importància dels enuncisats històrics en la construcció del discurs intel·lectual hegemònic.

No és gaire difícil adonar-se que darrerament assistim a una proliferació de missatges històrics, o pretensament històrics, procedents de les més diverses instàncies de poder.

Mil·lenaris, centenaris, *quinto-centenaris*, pugnen acarnissadament per atribuir legitimitat retrospectiva a llurs respectius nuclis d'interessos creats i institucionalitzats. Enfront d'aquesta ofensiva ideològica, volem que el nostre comú denominador de joves defineixi una ferma actitud de renovació i, sobretot, de crítica radical.

L'esgotament d'un model

Agustí Colomines, membre de la comissió organitzadora de les Primeres Jorna-

des, al·ludia aleshores a la crisi de la història com a disciplina científica, bo i referint-la a la crisi del model social hegemònic. Quatre anys després, observem com aquest model social continua tan hegemònic com sempre, mentre que la història, precisament com a disciplina científica, ha estat arrossegada per l'esgotament, no tant del model social com del model cultural en el qual fins ara havia estat integrada.

Certament, les anomenades ciències humanes en general passen per una profunda crisi. No pretenem atribuir-nos cap originalitat reconeixent-ho. La racionalitat instrumental característica de les societats contemporànies fa temps que va primar el desenvolupament de les ciències dures en detriment de les tradicionals disciplines socials i humanístiques.

Però com a conseqüència d'aquesta marginació, les velles humanitats es varen veure abocades a una gradual *deshumanització* de llurs objectius, paral·lela a la *cientifització* de llurs mètodes.

També la historiografia, que algú va definir encertadament com a mare de les ciències socials, reivindicà ràpidament el seu títol de coneixement científic substituint la rànica i carregosa narrativa per sofisticades

formalitzacions historiomètriques, de manera que l'analista de la història esdevenia al capdavant un mer informatitzador del passat.

És innegable que sota aquest estatus epistemològic les investigacions històriques experimentaren un desenvolupament extraordinari. Però tampoc podem negar, pensem nosaltres, que avui en dia és justament aquest el model cultural que comença a presentar símptomes clars d'envelliment. Hi ha en marxa un procés del qual desconeixem els resultats; en qualsevol cas, ens agradaria poder discutir-ho conjuntament el proper mes d'octubre.

Renovació crítica

Discussió a partir de la qual voldríem bastir una profunda renovació crítica que afectés la mateixa medulla del nostre discurs. Una crítica audaç, rigorosa i si convé bel·ligerant. En paraules d'un vell *historiador* conegut de tots nosaltres, "una crítica sense contemplacions, en el sentit que no s'ha d'espantar ni de les seves conseqüències ni d'entrar en conflicte amb els poders establerts".

* Carles Salazar és membre de la comissió organitzadora de les Segones Jornades de Joves Historiadors i Historiadors.

La llei d'Alicia: una falsedat per demostrar

Barcelona acollirà l'octubre les Segones Jornades de Joves Historiadors Catalans

JOSEP M. BOSCH I CASADEVALL. La llei d'Alicia diu que la història és avorrida. Va ser anunciada, el 1863, per Lewis Carroll al llibre *Alicia en terra de Meravelles*. Es basava en el fet que cap lliçó d'història no genera cap interès. L'experiment el va fer amb una nena que en tot moment va estar més preocupada per un conill que feia tard que no pas per escoltar la vida d'un mite històric. Però, per desgràcia nostra, aquest autor no ens va donar l'explicació d'aquesta llei.

Des de llavors, molts historiadors han intentat de buscar-la. Fragnals i Ginzburg en poden ser bons exemples. El primer ha arribat a dir que la història mai no és avorrida sinó que els avorrits som els historiadors. Pel segon, si la història és avorrida és perquè els historiadors tenen mandra de pensar problemes nous.

La creació d'aquesta llei, malgrat ser de ciència ficció, no és gratuïta. Molts exemples la fan possible. Per una altra part, la majoria d'historiadors estarem d'acord a afirmar que, si existeix, és més per culpa nostra que no pas de la societat.

La màxima font productora d'historiadors són les facultats d'Història. Actualment, però, s'han convertit en grans fàbriques de professionals inútils o infravalorats. I malgrat això tenen un gran nombre de matriculats. A Catalunya, per exemple, i segons dades del curs 1986-1987 de la universitat de Barcelona, la facultat de Geografia i Història era la segona en alumnes després de la facultat de Dret. La raó no està pas en les sortides professionals sinó que cal buscar-la en el passeig anglès que són els cinc anys de carrera universitària.

Per una altra banda, la majoria de professors no es preocupen de la funcionalitat de la institució, no van més enllà del sou. La classe magistral és encara avui el mètode més estès per transmetre la teoria i la pràctica. Molt poques vegades s'estableixen contactes amb l'exterior per conèixer les necessitats històriques de la societat.

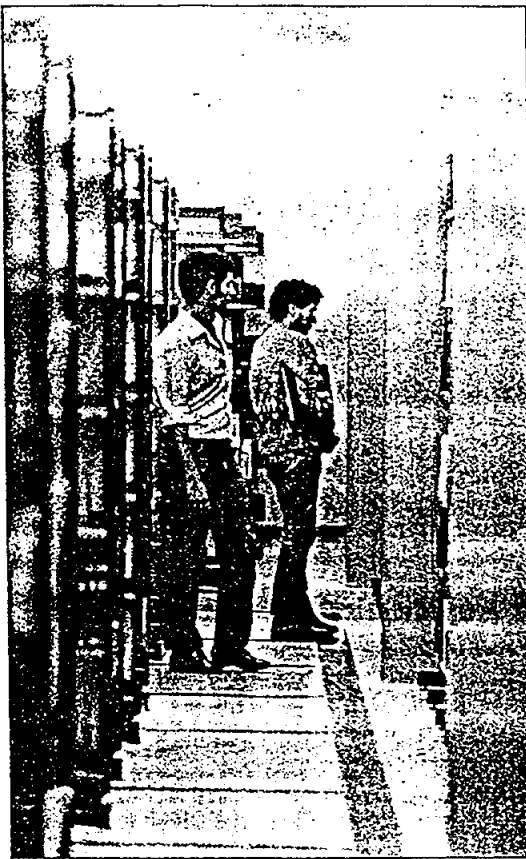
La conseqüència de tot això és que no hi ha capacitat per poder fer front a una pràctica professional. Les facultats no formen veritables obrers de la història. Com tampoc no volen la responsabilitat de definir el producte que s'ha de oferir a la societat. La riuada de llicenciats que cada any surt es perd.

Professors

Amb l'objectiu de completar la realitat del món de la història presentem una tipologia d'historiadors. Ens limitarem a descriure'n els tipus majoritaris i alhora amb més incidència social. Per això no hi trobarem, per exemple, l'historiador dedicat al 100 per 100 a la investigació, l'historiador de poble i l'historiador que treballa sense cobrar.

En primer lloc, hi ha el professor o professora de la Facultat. Viu generalment dins una bombolla de sabó. La seva preocupació màxima és la seva línia d'investigació, que sempre té un caràcter de propietat privada i de prioritat respecte a les altres línies. I del seu temps laboral, en dedica el més poc possible a la docència.

L'historiador o historiadora que treballa en un institut o en una escola privada en constitueix el segon tipus. Viu limitat o es limita a un temari. Quan pot i en té

Alumnes de la universitat Autònoma de Bellaterra a la biblioteca.

ganes, continua alguna línia d'investigació iniciada moltes vegades a l'època d'universitari. Pot, fins i tot, arribar a preocupar-se per qüestions pedagògiques relacionades amb la història. Aquestes preocupacions més enllà de la simple docència l'obliguen a hipotecar molts caps de setmana i a voltes una gran part de l'estiu.

Un tercer tipus seria format per historiadors que treballen fora de l'ensenyament. Aquest és el grup més minoritari. Normal-

ment els podem trobar treballant en un arxiu i/o dedicant-se a l'arqueologia.

Dins d'aquest tipus s'ha de distingir el que és funcionari del que no ho és. El primer no té gaires problemes. El segon acostuma a cobrar tard i malament o s'ha d'enfrontar als contractes de servei.

Finalment, el quart gran tipus és l'historiador o historiadora que mai no exercirà la professió. Aquest fa la carrera per acumu-

lar coneixements, per trobar un bon partit o per accedir a una qualificació professional més alta. La majoria d'integrants d'aquest tipus és de sexe femení.

El missatge històric ha perdut el protagonisme dins la societat. Les facultats d'Història no són capaces de formar veritables professionals. El col·lectiu d'historiadors navega dins una societat productiva i funcional sense cap paper clar.

Davant d'aquesta realitat cal definir les nostres deficiències i alhora ser crítics per poder-les superar. Si no ho fem, la nostra professió està condemnada a extingir-se en un medi hostil.

L'any 1984 es van realitzar les Primeres Jornades de Joves Historiadors Catalans, amb la intenció de superar la crisi que ens afecta. El resultat fou molt positiu. Però, per tal d'aconseguir que la feina feta no s'oblidés amb l'envelliment de les generacions, i també per donar-li un renovat impuls, hem cregut necessari d'emprendre la realització de les segones jornades. De nou, els dies 20, 21 i 22 d'octubre, els joves historiadors dels Països Catalans tindran una cita a Barcelona.

Consciències ingènues

Aquest cop, a més d'altres intencions, s'ha volgut remarcar l'existència de la dona historiadora. Com a conseqüència, se n'ha modificat el títol. L'objectiu és el de despertar moltes consciències ingènues davant de la història. Però, malgrat tot, hi ha una continuïtat ideològica respecte a les primeres jornades. Per això apuntarem cap a la consolidació dels contactes entre els historiadors, als debats de les línies d'investigació i a l'aportació de reflexions per solucionar la identitat social i professional de l'historiador.

No podem pas esperar dels historiadors professionals la solució de la Llei d'Alicia. Hem de ser nosaltres mateixos qui, des d'una posició crítica, adoptem els canvis necessaris. Canvis que, encara avui, s'han de perfilar i s'han d'assumir.

EL PAÍS

PROMOTORA DE INFORMACIONES, SOCIEDAD ANÓNIMA (PRISA)

PRESIDENTE DE HONOR
José Ortega Spottorno

PRESIDENTE
Jesús de Polanco

DIRECTORES GENERALES
Javier Baviano y Juan Luis Cebrián

DIRECTOR
Juan Luis Cebrián

DIRECTORES ADJUNTOS
Soledad Gallego-Díaz y Xavier Vidal-Folch

Subdirectores: Miguel Ángel Bastanier y Eduardo San Martín. Redactores jefes: Marió Ruiz de Elvira (Internacional), José María Izquierdo (Información General), Vicente Verdú (Cultura), Manuel Navarro (Economía y Trabajo) y Lorenzo Romero (Ciencia). Jefe de Colaboraciones: Juan Cruz. Editor gráfico: Enrique Palacios. Redactores jefes en Barcelona: José Antonio Sorolla y Luis Motta. Adjunto: Tomás Decidó. Secciones: Luis Matías López (Internacional), Alex Grijelmo y Juan Francisco Janeiro (Información General), Joan M. Perdigó (Cataluña), José Miguel Larruga y Rosa Mora (Cultura), Alex Martínez Roig y Emilio Pérez de Rozas (Deportes), Salvador Aranda y Andreu Masé (Economía), Javier López (Diagramación), Raúl Candío (Fotografía) y Gregorio Centeno (Documentación). EDICIÓN DOMINICAL. Subdirector: Joaquín Estefanía Moreira. Redactores jefes: Juan González Yusta y Alberto Anaut. Jefe de sección: Ángel Santa Cruz y Sol Fuentetaja. SERVICIO EXTERIOR. Redactor jefe: Carlos Mendo. Jefe de edición: Ángel Luis de la Calle. FORMACIÓN E INVESTIGACIÓN. Subdirector: Julio Alonso.

DIRECTOR GERENTE
Jesús Fernández Vallejos

Subdirectores gerentes: Santiago Alonso (Madrid) y José García Miquel (Barcelona). Departamentos: Alfonso Serrat y Jaime Canals (Publicidad), Francisco Pérez Escudero (Dirección Técnica), José Mariano Martín (Financiero), Lorenzo Cristóbal y José Antón (Distribución), José María Vidal (Control de Gestión), Juan Carlos de Mercado (Planificación) y Ángel Gómez Anátegui (Compras).

SECRETARIO GENERAL
José María Aranzaz
Adjunto a la Dirección General: Joaquín Rodríguez

Cultura de relumbrón

LA POLÍTICA cultural del Gobierno se afirma cada vez más en su condición de empresario de espectáculos varjíos y vistosos, sin que se vea ninguna intención de crear estructuras auténticas para la preparación de quienes han de producir esa cultura y de quienes puedan recibirla como un bien para el país. Se gastan enormes sumas de dinero en la organización de actos culturales efímeros o en la creación de premios literarios sin fin, mientras los centros que deben garantizar la formación cultural permanente del país —escuelas de bellas artes, conservatorios, bibliotecas— languidecen o son saqueados por falta de presupuesto.

No se entiende bien por qué un Gobierno con etiqueta socialista defiende con la fe del converso la libertad de mercado en materia económica y la iniciativa privada en asuntos empresariales, a la vez que en el terreno cultural muestra una vocación estatista o nacionalizadora muy próxima a un paternalismo propio de otros tiempos o de otros lugares. A no ser que se termine por aceptar que se esté buscando un control de la cultura con ánimo de filtrar un mensaje determinado o como una compra sôlapada del intelectual y del artista, que este mismo acepta, unas veces, inconscientemente, y otras, con ánimo de lucro.

Esta operación se va a acentuar con vistas a los acontecimientos de 1992. Ya hay oficinas estatales y autonómicas, con decenas de funcionarios y asesores, que preparan los sucesos culturales paralelos a la declaración de Madrid como capital europea, a los Juegos Olímpicos o a la exposición de Sevilla. Una indigestión de acontecimientos en un

país en el que se sigue negando la formación a una amplia capa de la población con inquietudes y deseos de expresarse de formas distintas. Madrid, por poner un ejemplo, será capital cultural europea con un conservatorio en el que no caben los alumnos en viejas y mal adaptadas aulas y con un profesorado en plena desesperación; con una Escuela de Arte Dramático que no puede encontrar en la sociedad salidas para sus alumnos y ni siquiera contiene un local de teatro en condiciones; con orquestas cuyos escasísimos conciertos son acaparados por los abonos; con una ópera que sólo da seis títulos al año de cinco representaciones cada uno; un teatro donde la iniciativa privada está agonizando y los institucionales tienen vocación de espectáculo brillante más que de profundidad cultural; con un cine que produce cada vez menos. Y con unos espectadores cansados de la baja oferta, de la carestía y de la antigüedad.

La posibilidad —o, por mejor decir, la conveniencia— de que desaparezca el Ministerio de Cultura no supondría un cambio de política. Las estructuras de sustitución —organismos o institutos creados a este fin— ya están en marcha, encargadas de proseguir con esta política, mientras el ministro del ramo se dedica a sus preocupaciones como portavoz del Gobierno y a escrutar al presidente del Ejecutivo y a los altos niveles del partido con vistas a la continuación de su carrera política por otras vías.

No parece cercano el día en que el Gobierno, con ministerio o con institutos nacionales, decida cambiar su política de organizador de manifestaciones culturales de relumbrón por la de creación de estructuras sólidas que faciliten la formación de sus auténticos protagonistas, dejando al arte y a la cultura su necesaria libertad plena. No parece tampoco próximo el día en que el Gobierno aliente a la iniciativa privada, mediante alivios fiscales, para que ayude libremente al patrocinio —o *sponsor*— de las actividades culturales. No está, por lo que se ve, en la naturaleza de este Gobierno o en su psicología de poder.

Valor político de la historia

EL profesor José F. Merino Merchán, asociado en mi departamento de la Universidad Complutense de Madrid, presenta, con enfoques nuevos, la historia de los regímenes políticos españoles, arrancando del Estatuto de Bayona de 1808. El valor de nuestra historia política adquiere estos días especial actualidad y es materia de discusión. En el prólogo al libro de Merino he hecho algunas consideraciones sobre tan apasionante asunto sobre las que vuelvo ahora.

Hay que empezar con una advertencia. La función de la historia no es la misma en las distintas sociedades. Marc Ferro explica bien estas diferencias.

En los pueblos recientemente descolonizados, por ejemplo, se está elaborando una historia con el propósito de legitimar una cultura propia, capaz de contraponerse con éxito a la cultura de las antiguas metrópolis. Se trata de reafirmar la personalidad de la comunidad ahora liberada de los corsés — principios, valores, normas de conducta, pensamientos, tabúes — que fueron impuestos, durante tiempo, por las potencias extrañas. Hay que buscar las raíces y procurar que árboles nuevos crezcan y den otras sombras. Bajo la tutela de la cultura occidental se habían perdido las maneras de ser y de pensar de cada uno.

En el ámbito europeo, la historia ha servido para crear el sentimiento nacional. Aquí no había que modificar las versiones de los hechos ofrecidas por los colonizadores, pero hasta hace poco se elaboró la historia y se enseñó la historia con criterios unilaterales, procurando que los aspectos gloriosos de los antepasados anulasen, u oscureciesen al menos, sus derrotas. Cada pueblo estaba orgulloso de su caminar en el pretérito, y se infravaloraba, simultáneamente, el discurrir de los restantes pueblos. La falta de objetividad en el relato y en las interpretaciones fueron notas comunes de las varias historias nacionales.

En los últimos años — no más de veinticinco o treinta — los historiadores europeos han cambiado sus enfoques y sus apreciaciones. Por un lado, las nuevas técnicas han contribuido eficazmente a la anulación de las fronteras territoriales. Ya puede verse con facilidad por encima de las barreras que parecían inexpugnables.

Por otro lado, los movimientos supranacionales se han traducido en normas e instituciones para un modo de convivir amplio, en el que han perdido significación las querellas domésticas.

Las "memorias de la nación" son entendidas como discursos políticos para amparar situaciones injustificables, muchas veces, olvidándose en tales relatos una explicación convincente de lo que realmente sucedió. Ahora se reescribe, en suma, la historia de las naciones europeas y se quiere saber el ayer completo.

En España, esta función operativa de la historia como una ciencia que nos ayuda a comprender los mecanismos de la vida social, económica y política, reviste especial importancia. Téngase en cuenta que nuestro pasado inmediato — los cuarenta años de franquismo — no puede ser estimado, ciertamente, como una lección de ciudadanía. No somos un pueblo recientemente descolonizado, que tenga que investigar su historia y redactarla con intenciones polémicas frente a quienes antes nos subyugaron; pero sí somos una nación que acaba de recuperar su soberanía. Todo lo ocurrido aquí entre 1936 y 1975 podría ser considerado un parentesis, una sucesión de acontecimientos sin enlace con lo anterior y con lo posterior. Sin embargo, la larga dictadura penetró en la sociedad española, dejando un legado de hábitos, usos, costumbres y manera de acercarse a los hombres y a las cosas que gravita sobre la situación presente y la hipoteca notablemente. Ojalá pudiera compartirse la opinión, expresada por algunos filósofos de la historia, que sólo atribuyen interés a la historia de los pueblos libres; la historia de los pueblos sometidos al despotismo sería únicamente una recopilación de anécdotas. Ojalá fuese eso para nosotros el franquismo.

CON la recuperación de la democracia política hemos ingresado en la Comunidad Europea. El historiador español ha de contemplar el panorama desde este observatorio que todavía se está construyendo. El historiador de los regímenes políticos ensayados entre nosotros ha de procurar que su relato se inscriba en la crónica general de Europa, en

cuanto ámbito cultural común. Si fuimos diferentes en algunos momentos del pasado, tendrá que anotarse. Pero, en contra de lo habitualmente sostenido, los regímenes españoles y los regímenes europeos pueden ser entendidos con los mismos instrumentos conceptuales.

HAY que intentar saber lo que políticamente nos pasa. Podría invocarse aquí la conocida sentencia de Alain: "La historia es un gran presente, y no solamente un pasado". Los mecanismos de la democracia parlamentaria, puestos en funcionamiento a finales de 1978, articularon en su día una experiencia de varios decenios. La monarquía constitucional atravesó en España por momentos de grandeza y por fases de declive. Los agentes políticos de la hora actual tienen antepasados conocidos, sean los partidos políticos, sean los sindicatos y los grupos de intereses. Prácticas de influencia y de presión que consideramos agobiantes, ya fueron soportadas por las generaciones que nos precedieron. Es la historia de los regímenes políticos españoles.

Tocqueville solía decir que la historia es una galería de cuadros en la que hay pocos originales y muchas copias. Al considerar las constituciones que pretendieron formalizar la vida de los españoles, desde el Estatuto de Bayona a la Constitución republicana de 1931, la originalidad de las fórmulas adoptadas importa menos que la eficacia de las mismas. Fueron muchas las buenas intenciones de algunos hombres públicos, con proyectos que no dieron sus frutos en un terreno demasiado árido. Es la historia de la política española.

Al historiador se le complica su tarea en las jornadas festivas del milenario de Cataluña y del octavo centenario de las Cortes de León. ¿Cómo deben ser relatados e interpretados los acontecimientos del pretérito de las comunidades autónomas? ¿Se trata simplemente de reafirmar una personalidad, o hay otros objetivos políticos en estos quehaceres?

Yo repito a Alain: "La historia es un gran presente, y no solamente un pasado".

MANUEL JIMÉNEZ DE PARGA

ANÁLISIS

Pero qué historia

Los acontecimientos están ausentes de los nuevos programas de EGB

JULIO VALDEÓN BARQUE
 "Por la historia se sabe lo que ha ocurrido en cada país y cómo fueron sus reyes, sus gobernantes y sus personajes más ilustres... La historia hace relación de las guerras, de las hazañas extraordinarias, de las aventuras fantásticas, de los viajes y las exploraciones arriesgadas". Esto se lee en la introducción de un libro publicado en 1939 por el Instituto de España titulado *Manual de historia de España. Primer grado*. Ahí se encuentran, sucintamente expresados, los fundamentos de una concepción de la historia que inspiró los programas de la asignatura en la enseñanza primaria y media durante varias décadas en España.

Reyes, grandes personajes, guerras y paces recorrian sin cesar las páginas de aquellos libros de texto, mas su propósito no era atormentar las inocentes mentes de los escolares, sino contribuir a la formación de una determinada imagen de la historia de España. Una imagen al servicio de la exaltación del nacionalcatolicismo. Una imagen, por otra parte, alimentada por un burdo maniqueísmo, en donde todo lo foráneo era perverso, desde los infieles musulmanes que invadieron la península Ibérica en el siglo VIII hasta los liberales afrancesados de la decimonovena centuria, pasando, naturalmente, por los judíos, de los que España se había liberado "gracias a Dios y a la clara visión política de los Reyes Católicos", como se decía en el discurso de fin de año de 1939 del entonces jefe de Estado, y concluyendo por los "rojos" al servicio de la anti-España.

Las transformaciones que inevitablemente se fueron produciendo en la sociedad española tuvieron su reflejo en la enseñanza de la historia. En la España desarrollista de los setenta, los burdos esquemas de 1939 ya no eran de recibo. Poco a poco había ido tomando cuerpo lo que el profesor Fontana ha denominado "la normalización académica" de la historia. Los planes de estudio de la pasada década, tanto en lo referente a la educación general básica como al bachillerato, obedecían a pautas interpretativas alejadas radicalmente de las de la posguerra. La primacía del individuo había terminado, dando paso al protagonismo de los fenómenos colectivos. Se insistía

en el análisis de las sociedades y se propugnaba, asimismo, el acercamiento a aquellas otras civilizaciones ajenas a la que denominamos "occidental". La escuela francesa de los *Annales* y, en primer lugar, la obra de F. Braudel parecían estar en el trasfondo de estas innovaciones.

En octubre de 1982 y posteriormente en junio de 1986, el pueblo español votó mayoritariamente por una opción política que realizó su primera campaña bajo el lema del cambio. Con el transcurso del tiempo un nuevo término fue sustituyendo al de cambio, *modernización* (aun cuando no parecen términos intercambiables, pues aluden a cosas diferentes: un hábil refoque permite dar apariencia de modernidad a lo que estaba anticuado, sin necesidad de cambiarlo).

Pues bien, el cambio o la modernización, ¿en qué se ha traducido por lo que respecta a la enseñanza de la historia? En principio hay que señalar que tanto la enseñanza primaria como la media funcionan de acuerdo con esquemas heredados del pasado. La anunciada reforma de las enseñanzas medias sólo se está aplicando a título experimental. En la educación general básica, por su parte, se están introduciendo paulatinamente cambios en los programas, aunque de momento sólo afectan a los primeros cursos. El cambio, o la modernización, por tanto, aún no ha incidido, o lo ha hecho en una medida muy pequeña, en los primeros niveles de la enseñanza, por lo que sólo podemos referirnos a los proyectos en curso.

Modernización

Se conoce lo que se está ensayando en el terreno de la historia (perdón: ya no hay historia ni geografía, pues ambas han quedado englobadas en las llamadas ciencias sociales; he aquí un ejemplo óptimo de *modernización*) de las futuras enseñanzas medias. Asimismo, una reciente publicación del Ministerio de Educación y Ciencia nos ofrece las orientaciones programáticas del tercer ciclo de la educación general básica, es decir, los cursos sexto, séptimo y octavo, que afectan a niños con edades comprendidas entre los 11 y los 14 años aproximadamente.

Pues bien, la lectura de los

"temas a desarrollar" en el área de las ciencias sociales, según esta última publicación, causa estupor. No olvidemos que, hoy por hoy, la educación general básica es la única enseñanza obligatoria para todos los españoles. ¿Qué iniciación al conocimiento histórico se proyecta en esos programas? En las propuestas de temas a desarrollar en los últimos cursos de la EGB que analizamos sólo aparece una historia de la actividad económica en general (*La agricultura a través del tiempo*, en séptimo, y *La industria a través del tiempo*, en octavo). No hay historia de la sociedad, ni de los sistemas políticos, ni de la cultura o el arte. Se ignora absolutamente la historia de España (la única referencia a algo histórico acontecido en la piel de toro es la mención a la "agricultura ibero-romana", idea que se repite al hablar también de la "sociedad ibero-romana").

No pretendemos volver, ni mucho menos, a la fenecida concepción ultranacionalista de la historia de España. Pero que en la única enseñanza común para el conjunto de los españoles no se haga alusión a lo que la Constitución define como la "patria común e indivisible de todos los españoles" nos parece grave. Tampoco hay acontecimientos en esas propuestas. No se trata de volver a la lista de los reyes godos, pero que no se hable, por ejemplo, ni de la Revolución Francesa (sólo aparece el térmi-

no revolución a propósito de la "revolución industrial" en el tema de *La industria a través del tiempo*), ni del descubrimiento de América, ni de la guerra civil española, nos resulta un tanto extraño.

Pero no, quizá está uno equivocado. ¿No hay en esos programas ni historia de España ni acontecimientos? No importan los contenidos, sino los métodos, se nos dirá. El combate de tantos profesores de historia de este país que creyeron que su disciplina podía ser un arma al servicio de la racionalidad y de la lucha por la democracia acaso fue sólo un espejismo. La historia ya no es un proceso conflictivo y dialéctico. ¿El acontecimiento? una antigüalla inservible. ¿La lucha de clases? una invención diabólica de Marx y Engels. ¿La guerra de España? mejor no hablar de ella. La historia que nos enpená-bamos en defender años atrás será simplemente, como en la novela de Miguel Delibes, "las guerras de nuestros antepasados".

Enfrentamiento E-W

Las sorpresas, sin embargo, no habían terminado. La lectura del último epígrafe de las propuestas para el curso de octavo de EGB dio un nuevo giro a nuestras reflexiones, pues de pronto el *acontecimiento* hacia su entrada, con todos los honores, en el programa de ciencias sociales. Para concluir sus estudios de EGB,

todo españolito venido a este mundo estudiará, mientras estén en vigor estos planes, el "enfrentamiento E-W" (es de suponer que E-W quiere decir Este-Oeste, admitiendo que la W es la inicial de la palabra *West*). De entrada esto ya constituye una sorpresa mayúscula. ¿El Ministerio de Educación atentando contra la lengua castellana? ¿O se trata simplemente de dar una pista al lector, demostrando admiración hacia la lengua del hoy más poderoso imperio de la Tierra?

Pero al margen de esta bagatela, el epígrafe susodicho es el único que alude a algo que creíamos definitivamente desterrado, al acontecimiento histórico concreto. Para que esta idea de pugna entre el Este y el Oeste quede suficientemente clara, el epígrafe en cuestión se desglosa en apartados tan explícitos como "OTAN y Pacto de Varsovia", o "CEE y Comecon". De manera que en unos cursos de iniciación al conocimiento histórico en los que no hay ni lucha de clases, ni revoluciones, ni colonización, ni historia de España, hay, eso sí, y como coronación de todo el ciclo de estudios, un análisis detallado del enfrentamiento Este-Oeste. ¿Es ésta la forma de contribuir a la paz y a la distensión? ¿O se trata de reavivar el espíritu de la guerra fría?

Julio Valdeón Barque es catedrático de Historia Medieval en la universidad de Valladolid.

Nous i vells reptes de la professió docent

La lectura d'alguns recents documents europeus sobre la professió docent i la situació en què ens trobem els ensenyants ens han suggerit la conveniència d'una reflexió sobre el tema.

Com és sabut, la creació de l'ensenyament obligatori va ser un factor clau de l'aparició de la professió docent. Una professió marcada per la progressiva emancipació del control eclesiàstic en els països de tradició catòlica i que, com poques, també, ha patit les conseqüències de fortes pressions ideològiques. Els més, no falten veus que, basant-se en l'anàlisi de la funció reproductora de sabers que té, han qualificat la nostra professió de "semiprofessió". Amb tot, a Europa, fa anys, es parla de la professió docent i podem dir que és reconeguda com a tal, i s'insisteix, també, en la seva funció productora de símbols, d'ordenació i avaluació d'objectes, de creació de noves condicions pel desenvolupament de les societats.

En moments en què s'amplia l'ensenyament obligatori i es reforma el sistema educatiu a tots els nivells, és bo d'abordar globalment —també— els vells i nous reptes d'uns professionals poc reconeguts socialment i dels quals dependrà,

en gran part, el futur de les reformes que es volen fer.

Temps de reflexió

El nostre és un temps per reflexionar sobre la mateixa professió. Els ensenyants, de fet i majoritàriament, hem estat enquadrats, fins ara, en dos grans corrents, amb veus diferenciades i discursos contraposats. Els uns insistien en el domini d'un saber teòric específic i pràctic. Els altres, marginant el discurs anterior, han posat l'èmfasi en la dimensió pedagògica i en les característiques específiques dels grups d'alumnes als quals s'adreça l'acció professional dels docents. Pocs han estat les veus que han insistit en la parcialitat de tals plantejaments, a casa nostra. Les conseqüències han estat greus tant per l'educació com pels seus professionals.

Se'ns permetrà ara d'assenyalar alguns dels grans debats pendents encara entre nosaltres: el de la qualitat de

l'ensenyament, un concepte quasi mític que cal omplir de nous continguts i significats concrets; el de les responsabilitats i els rols dels professionals en la nova situació de l'ensenyament i les dels altres agents que hi intervenen; el de la recuperació de la condició de la reconeixement de la societat envers el sistema educatiu i els docents. És important d'enumerar aquests debats en el moment de discussió del conjunt del sistema educatiu i del seu futur.

Els reptes europeus

Els nous reptes que els docents i llur formació tenen plantejats a l'Europa comunitària han estat analitzats per la conferència permanent de ministres europeus d'Educació de l'any 1987. Avancem amb molts anys. L'OCDE s'havia ocupat a bastament de la problemàtica de la professió docent i les seves noves orientacions.

Els reptes que l'esmenta-

da conferència ha analitzat han estat agrupats en dos grans blocs. L'un, d'aspectes externs a l'escola: l'evolució de l'opinió pública, moguda per factors diversos, ideològics, econòmics, etc.; la realitat pluricultural dels països; les noves exigències imposades a l'escola i als ensenyants que acaben modificant llurs objectius i programes i llurs concepcions sobre la pedagogia i la didàctica, els canvis en les estructures administratives.

Canvis dins de les escoles

Altres desafiaments provenen de l'interior de la institució escolar: els canvis en la conducta dels alumnes; el nou cos de coneixements a transmetre; els nous coneixements sobre mètodes pedagògics i didàctics; els canvis del mateix sistema educatiu i de les concepcions sobre l'educació; la recerca educativa amb continguts científics; l'entrada de noves tecnologies, etc.

En una situació com la nostra, hi podem detectar tots aquests factors d'innovació, al costat d'altres situacions inertes, com la indefinició de l'estatut professional del professorat; l'endèmica indefinició jurídica que suposa tenir regulades les responsabilitats civils i penals per una legislació del segle XIX; la persistent discriminació entre els professionals de la privada i la pública; l'encara mandarina estratificació de la professió i la discriminació respecte de la resta de funcionaris.

Unitat professional

No és, doncs, aquesta una situació fàcil. Ni és possible d'abordar-la globalment sense la coherència de la unitat professional dels docents. L'actual tendència a identificar titulació i professió no ha fet sinó obrir una esquerda corporativista, que ho afavoreix tot menys la possibilitat de treballar amb eficàcia per la millora de la condició dels

docents.

Els professors de ciències naturals, d'història, de química, de llengües i literatura, de matemàtiques, etc., treballen als mateixos centres, tenen els mateixos problemes educatius, necessiten la mateixa preparació pedagògica i exerceixen la mateixa professió. Cal deixar ben clar que aquesta i no qualsevol altra, és l'orientació i el significat que a Europa té el parlar sobre la professió docent. Fer el contrari és esmicolar la professió i —diguem-ho clar— practicar un corporativisme portat a l'extrem. Un parany, en definitiva, en el qual no volem ni hi podem caure.

Defensar la unitat professional dels docents és fer possible una resposta col·lectiva —compartida, per tant amb altres associacions i sindicats— a uns reptes, nous o ja endèmics, a causa de l'abandó dels uns i la desidia dels altres. És bo parlar del tema amb claredat, davant la reforma dels ensenyaments que s'ha engatgat definitivament el curs 1987/88.

* Salvador Carrasco i Calvo, es degà del Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya.

La cultura, per als que manen

Josep M. Benet i Jornet

"Culturalitzar el votant, desenganyem-nos, no els interessa"

Segons el *vegent*, un cop creat l'home, Déu el va beneir i li va encomanar de ser fecund, de multiplicar-se, de poblar la terra i... de dominar-la. Dominar la terra fóra la missió última de la humanitat, aquella que explica un desig instintiu, indestructible de la seva naturalesa, un desig sempre present durant tot el seu llarg viatge, un desig no sé si realitzable, no sé si destinat a dur-lo fins a un port final de salvació o fins a la catàstrofe definitiva, però, en tot cas, suficient per a definir-lo i per a distingir-lo de la resta d'éssers que ha generat el planeta.

Des de la meua ingenuïtat, procuro rumiar què vol dir això de dominar la terra. Imagino, aleshores, d'acord amb el que he sentit dir, que es tracta de no restar supeditats a les lleis de la matèria, de ser capaços d'entendre, controlar i dirigir aquestes lleis. Dominar la terra seria comprendre de manera total què és el món; de fet, poder respondre, amb seguretat, les tres tòpiques preguntes: què som, d'on venim i on anem. Mitjançant la intel·ligència, mitjançant la raó, única arma real que posem, salvar-nos del terror. De l'edifici que, amb tal finalitat, hem anat construint, en diem cultura. Cultura en el sentit més ampli, considerant des del conte de la Bella Dormient, que ja fa potser mil·lennis els avis retransmetien als nés a la vora del foc, fins a la més sofisticada i recent investigació sobre les cèl·lules canceroses.

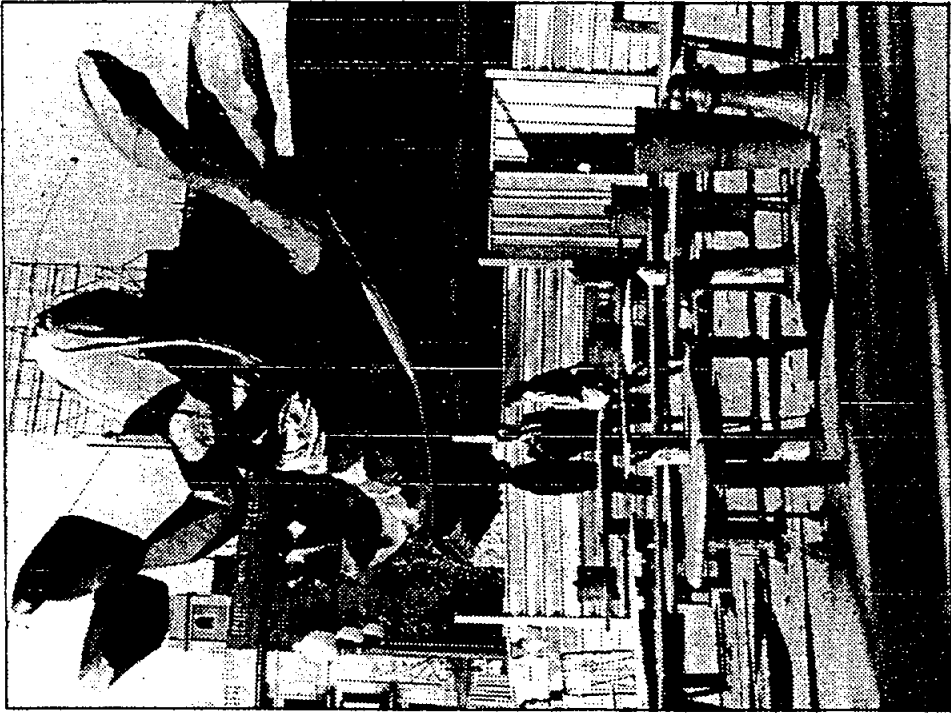
Ja ho veieu, tota aquesta èmfatica i imprecident intruducció només va a parar, resumint, a recordar que Déu, o aquells qui el crearen, va dir-li, aproximadament, al primer home que dues haviem de ser les seves primordial preocupacions: primera, sobreviure, omplir la panxa, i,

segona, exercir la intel·ligència, culturalitzar-se. Quan Déu es referia a l'home en singular, sembla que es referia a un home genèric, per tant, a tots els homes. O m'equivoco?

La cara em cauria de vergonya per haver arribat, després de tant de farciment, a unes conclusions òbvies, si no fos que, d'aquestes obvietats, sembla que se n'obliden constantment els qui més tenen l'obligació de recordar-les, les nostres classes dirigents. Per damunt de qual-sevol altra consideració, al fons últim i prioritari de qual-sevol projecte polític hi ha d'haver, indefugibles, aquests dos objectius, procurar que la gent s'alimenti cada vegada millor, i procurar que la gent sigui cada vegada més culta.

L'assumpte d'omplir la panxa, entenent-lo d'una manera o altra, les classes dirigents el veuen clar. És la manera directa que els animals tenim per sobreviure; la pressió, des d'abaix, esdevé en conseqüència prou forta per haver-la de tenir, si més no, en teòrica consideració. Ara, la cultura, única manera directa que els racionalistes tenim per sobreviure, això, francament, ho tracten amb una frivolitat i

DdB

una desesma que em provoca esgarriances. Culturalitzar el votant, desenganyem-nos, no els interessa. Tant se'ls en fot. No és pas el que diuen, naturalment, no quedaria bé. I dediquen partides dels seus pressupostos a la cosa de la cultura. De quina?

Són conscients, les institucions, que la seva posició és la de servidors del poble, i que al poble només se'l serveix

facilitant-li eines a fi que, dia a dia, aprengui a dominar el món? No, ca, ni pensar-hi. Si us plau, passejeu pels bars del Moll de la Fusta (reducte explícitament i alegrement reservat a les classes privilegiades) i escolteu com parlen, amb quina seguretat, amb quina supèrbia i amb quin menyspreu dels que no siguin els seus semblants. No única-

"Passegeu pels bars del Moll de la Fusta i escolteu com parlen"

bé per les obres els coneixeu. D'algun manera, personalment, a ells, certes formes de la Gran Cultura sí que els interessin, però mentre no surtin del seu cercle. Cada cop trobareu als quioscs més revistes sofisticades, cares i subvencionades per a ús exclusiu de la fama amb poder. I, si convé, Fulanet aconseguirà que una gran actriu vingui a Barcelona a oferir un recital, només amb l'objectiu ben particular de poder-hi sopar després i poder parlar, des d'aleshores, de la seva amiga Jeanne.

Ara, a la gent que representen i que els justifiquen, què li donen? Posem un exemple important, el de la televisió. No parlo de televisions comercials, que encara no existeixen i que per definició són una altra cosa. Parlo del que hi ha, de televisions oficials, televisions en mans dels poders. La cultura no té cabuda en cap d'elles. Si de cas, mínims espais vergonyants, per cobrir no sé quin expedient. En canvi els programes d'entreteniment augmenten, un entreteniment cada vegada més allunyat de qualsevol exercici de la intel·ligència, cada cop més pròxim a la pura escombria. Què hi fa? L'important, i ho

rubor, és aquesta equivocació que les televisions siguin competitives. L'important és guanyar audiència, per frotar el polític contrari, prescindint olímpicament del compromís primordial amb la dignitat del públic. Sobretot, com sempre, que aquest no es vegi forçat al perillós vici del pensar.

Si, passegeu, en cas que la butxaca us hi arribi, pels ambients on les nostres classes dirigents es troben, converseu, s'admiren i s'odien. Els sentireu parlar dels seus viatges per prendre contacte, dels festivals en marxa, dels museus en projecte, dels congressos on han de participar... La humanitat que els va donar el poder no hi apareix per a res; ja els deu anar bé que s'enfonsi dins la merda. Entesos, però que consti: la missió de l'home és la de pensar, la de dominar el món. La de tot home. Això és el que Déu va dir. I qui s'oposa al disseny de Déu és el Dimoni. Si no creieu en el Dimoni, com jo mateix, deixem-ho així: qui tenint-ne la responsabilitat, oblidat, ignora o s'oposa a la desenfocament de la intel·ligència ha de ser considerat, clarinet, un delinqüent.

to sepul
Peru gromet

Josep Maria Benet i Jornet és autor teatral. A més d'*El manuscrit d'Ali Bei* ha estrenat *Berenàveu a les fosques* altres.

Mil anys d'Història o d'història?

Santiago Riera i Tuèbols

Molts llibres asseguren que la màquina de vapor fou un invent de James Watt. I li assignen una data: o bé l'any 1765, en què se li acudí la idea de fer condensar el vapor provinent del cilindre en un aparell a part —el condensador—, o bé l'any 1769, en què patentà la troballa.

Tammateix, Newcomen havia construït una màquina de vapor, més rudimentària això sí, el 1712. Quan Watt va pensar a introduir el condensador, i altres modificacions i innovacions, a Anglaterra hi havia moltes màquines de Newcomen treballant a ple rendiment. Si retrocedim un xic més en el temps, Papin, en el segle XVII, havia tingut ja la idea d'empènyer un pistó fent servir la pressió atmosfèrica quan es produïa el buit per condensació del vapor que prèviament empenyava un cilindre. I això fou possible perquè d'altres havien estudiat abans les característiques de la pressió atmosfèrica i del buit.

¿Qui és, doncs, l'inventor de la màquina de vapor? ¿Watt, Newcomen o Papin?

Només hi ha una contesta: cal oblidar aquells autors a qui ens referim en començar l'article que assignen noms i dates concretes a descobriments i invents i considerar, senzillament, pel que fa a la màquina de vapor, que de finals del XVII a mitjan segle XVIII s'està gestant un invent que transformà el món.

Aquest cas em fa pensar en quelcom que, salvant distàncies, és actualitat avui a Catalunya: es pot assegurar que fa mil anys va començar la independència de Catalunya? Probablement no, si volem donar una contesta que remarqui el sentit de solució de continuïtat; possiblement sí, si entenem el 988 com un moment en què es fa palesa una actitud que pot considerar-se l'inici d'un procés de separació. En la història les dates tenen un significat d'ordre: ajuden a classificar, ordenar, memoritzar. Però com que la història, com la vida, no discorre a batzegades, els talls i les fronteres definides no hi tenen cabuda. Els límits són desdibuixats, existeixen zones de ningú, els dubtes sovintegen; fins que, finalment, el panorama es va aclarint; al cap d'un temps pot dir-se que el canvi, el que sigui, ja s'ha esdevingut, que el descobriment l'ha fet seu la societat, que l'invent és una realitat. Però per poder-ho afirmar ha hagut de passar un lapse de temps, generalment no menyspreable.

Heus ací la dificultat de l'ofici d'historiador: moure's en un entrellat complex on no sempre tot és tan clar com hom desitjaria.

Arribats a aquest punt, voldria fer dues precisions.

La primera. Malgrat la creació d'una comissió específica d'historiadors, entre d'altres comissions, per tal d'organitzar actes al voltant del mil·lenari; malgrat la publicació, amb tal motiu, del primer llibre que en fa referència, *Catalunya fa mil anys*; malgrat el congrés sobre les Corts catalanes recentment celebrat; malgrat tot, tant en les converses mantingudes amb persones que pertanyen a les susdites comissions com en els escrits que van apareixent en la premsa, o en les reunions preparatòries d'exposicions commemoratives, he pogut constatar que es parla molt de l'avui i del demà en detriment de l'ahir. Només voldria recordar un cop més —i em fa certa basarda haver de repetir allò que de tan conegut hauria d'haver estat ja

«En la història, les dates tenen un significat d'ordre; ajuden a classificar, ordenar, memoritzar. Però com que la història, com la vida, no discorre a batzegades, els talls i les fronteres definides no hi tenen cabuda»

plenament assumit— que la Història, amb majúscula, no és nostàlgia. Els pobles, el nostre poble, caminen avui cap al futur recolzant-se en el passat. El present i l'esdevenidor són cosa de cada dia. La Història també hauria de ser-ho; però com que no ho és —malauradament— cal aprofitar les efemèrides per potenciar-ne la recerca seriosa. Sense pors ni condicionaments. Sense més exigència que la científica. Sense la pressa i la improvisació que implica el fet d'haver començat la planificació i organització dels actes el mateix any de l'aniversari. Altra cosa no seria més que substituir la Història per la història. (Quelcom semblant podria escriure's sobre la commemoració de l'Exposició de 1888, un assumpte que deixo per a un proper article).

La segona precisió.

Els segles X i XI contemplaren l'existència d'homes que començaven a mirar-se les ciències de manera diferent a com ho havien fet els seus antecessors: l'abat Oliba (970-1046), massa conegut per descriure'n ara vida i obra; el monjo Oliba, de Ripoll —que no s'ha de confondre amb l'anterior, del qual en fou deixeble—, poeta, músic, matemàtic i astrònom; Ató (? - 971), bisbe de Vic que bastí un centre de cultura i una biblioteca notables, a qui s'atribueix el mestratge, o part, de Gerbert; el mateix Gerbert (950-1003), més tard papa amb el nom de Silvestre II (any 999), vingut al monestir de Ripoll per formar-se culturalment i científica, un dels introductors a Europa del sistema decimal que els àrabs havien après dels hindús; el monestir de Ripoll, sobretot, que durant aquests segles va ser la porta de comunicació entre la cultura aràbiga i Europa —un detall a considerar quan, malgrat que a remolc de l'Estat, ens hem integrat, més o menys, a Europa—. De tot això i molt més, que tan bé va estudiar el conegut historiador de la ciència J. Millàs i Vallicrosa, acompanyat a un reconegut i obligat record, de tot això, dèiem, encara no se n'ha parlat. I fóra bo i necessari alhora, tammateix, recordar-ho i aprofitar al mateix temps l'ocasió per tal d'aprofundir-ne l'estudi.

Fetes les precisions, un comentari final.

Val a dir que resto perplex cada vegada que llegeixo que s'estan commemorant els mil anys de la naixença política de Catalunya (?), en lloc d'escriure, senzillament, de l'inici de la independència —s'entén del procés que menaria a la independència—. Sembla com si en els estaments oficials catalans hi hagués por a emprar el mot independència. Tant més sorprenent és el fet perquè es tracta d'una *hipotètica* independència de... fa mil anys!

I encara, un fet que no s'ha remarcat prou; es tractava de deslligar-se dels *francs*, quelcom ben *diferent* del que s'esdevindria a la resta de la península.

Santiago Riera i Tuèbols és professor d'Història de la Ciència i la Tècnica de la Universitat de Barcelona

EL MITE I LA HISTÒRIA

TOT POBLE TÉ UNA MITOLOGIA HISTÒRICA PRÒPIA. D'AQUESTS MITES, A CASA NOSTRA EN TENIM UN BON GRAPAT I ELS ALIMENTEM AMB CURA. MITOLOGIA QUE DÒNA, PER EXEMPLE, PER CELEBRAR EN UN MATEIX ANY UN MIL·LENARI I UN SET-CENTS CINQUANTA ANIVERSARI.

Anem pel mil·lenari. El mil·lenari ens situa el 988. Plena alta edat mitjana. D'aquesta edad mitjana els nostres mites són múltiples i variats. Per exemple, el 1886 el poeta R. E. Bassegoda a «Brindis» citava Otger Cataló, els Borrells, els Berenguer, en Pere mort a Muret, el gran Conqueridor, Pere el Gran el de les Vespres Sicilianes, el Bon rei Joan creador dels Jocs Florals, Fivaller que féu prevaler el poble sobre la monarquia. I encara s'oblida de peces majors com Jofré el Pelós i de negres mites com el del Cap d'Estopa i el Fratricida, Fra Gari, el comte Arnau, Jaume el Dissortat o el Príncep de Viana.

Pel que fa al nostre tema específic, la literatura llegendària ha donat poca substància, malgrat els poemes «Al comte Borrell II» de J. Rubió i Ors i el d'A. Camps i Febrés, «Lo comte Borrell». Altra cosa és el tema paral·lel: Jofré el Pelós.

En la que Sant Jordi empunya, bandera de color blanc, hi ha l'escut de Catalunya amb quatre barres de sang.

Aquests versos —que ara sé que són l'encapçalament del poema «L'escut de Catalunya» d'Antoni Bori i Fontestà (1863-1912)— els vaig aprendre quan era un nen de quatre o cinc anys, els primers anys quaranta. Me'ls llegia la mare, en un llibre de la Biblioteca Bonavia,

Poesies patriòtiques (o Bon cop de falç, segona sèrie de poesies patriòtiques, no ho recordo exactament). Me'n sabia tota la història. El bon emperador Carles (que jo creia Carlemany, i després vaig saber que era Carles el Calb) premiava el nostre primer gran heroi per la seva victòria sobre els normands: xopava la seva mà en la sang de la ferida oberta pels enemics en el pit de Jofré i estampava quatre llargues ditades roges en l'escut blanc del comte, l'es-

cut de Sant Jordi. Aquesta acció era la manera com (era el símbol) l'emperador concedia a Jofré la independència de la seva terra, la meua terra, Catalunya.

Per a mi tot era diàfanament clar en tota la història, excepte dos extrems: a) ¿qui podien ser aquests normands? Els moros, ¿amb un altre nom? ¿O una classe especial de moros, els més forts i dolents?; i b) ¿com és que ara la bandera de Catalunya (la senyera) era groga i roja, i no blanca i roja? ¿Potser el blanc s'havia esgrogueït amb el pas del temps? ¿O és que l'escut era efectivament blanc i, en canvi, la bandera era groga?

Aquesta llegenda, que jo creia real, fou creada a mitjan segle XVI pel valencià Pere Antoni Beuter (encara que fins el 1948 fou atribuïda a Bernat Boades, qui l'hauria exposada per primera vegada en una obra seva del 1420, que després es comprovà era un fals del segle XVII) i continuà passant com a històrica fins a mitjan segle XIX en l'obra de Víctor Balaguer; no fou refutada fins aquell mateix segle XIX per Joan Sans i especialment per Pròsper de Bofarull. No obstant aquesta refutació, la llegenda continuà circulant en la literatura popular (recollida per Aguiló o Amades, per exemple) i fou cantada per personalitats com Verdaguer o Maragall.

Sant Jordi. Façana de la Generalitat.

Era l'època del romanticisme i la renaixença, en què apareixien llargs poemes èpics de temàtica medieval, o en què el mateix V. Balaguer escrivia un drama sobre Jofre el Pelós. Dels poemes èpics, entre el *Riudor de Llobregat*, de J. Rubió i Ors el 1842, i el *Canigó* de mossèn Cinto el 1886, podríem esmentar el *Sant Vicent* (1855) de B. Altet, o les conquestes de Mallorca d'A. de Quintana i d'E. Pascual, del 1859, o *La cançó del*

(*Ugone rege*), però separant clarament, de vegades, França (*regnare in Francia*) del seu propi territori (Barchinona, Gothia, Hiberia).

Des d'un punt de vista historiogràfic, de molt aviat (amb precedent al segle XI, ja plenament al segle XII), els cronistes situen precisament el temps de Borrell II com una fita que divideix dos moments de la història catalana: abans del 985, «l'any que Barcelona va morir», i després

Més tard, les *Cròniques d'Espanya*, de Pere Miquel Carbonell (1547) i la *Crònica universal del Principat de Catalunya*, de Jeroni de Pujades (segle XVII) estableixen que el comtat fou concedit en feu i no en alou (encara que «feu honrat», «feu noble»). Però, al segle XIX, Pròsper de Bofarull tornà a la idea de la independència en temps de Jofré (*Los condes de Barcelona vindicados*, 1836); en la mateixa línia el seguí V. Balaguer (*Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, 1850-1863).

No fou sinó Pi i Arimon (*Barcelona antiga y moderna*, 1854) qui considerà novament que la independència no existí fins a l'època de Borrell, en aportar l'abans citada carta en què Hug exigia a Borrell el seu trasllat a Aquitània, trasllat que no efectuà. Antoni de Bofarull (*Història crítica de Cataluña*, 1876-1878) fou de la mateixa opinió, com Aulèstia (*Història de Catalunya*, 1887), Botet i Sisó (*Condado de Gerona*, 1890) o Brutalls (*Études sur... la Roussillon au Moyen Âge*, 1891). Balari i Jovany (*Orígenes históricos de Cataluña*, 1899) insistí novament en la creença de Jofré com el primer comte independent, però molt aviat el rossellonès Calmette en una obra sobre el personatge (1901) deixà definitivament inservible aquesta interpretació.

Més tard, Rovira i Virgili (*Història nacional de Catalunya*, vol. III, 1924), Coll i Alentorn (*Historiografia de Catalunya en el període primitiu*, 1951-1952) i Ramon d'Abadal (*Els primers comtes catalans*, 1961) estudiaren el procés historiogràfic sobre el tema, tot refermant la tesi de la independència real en temps de Borrell. Als nostres dies, una altra temàtica ha sorgit: ¿es pot parlar de Catalunya ja a finals del segle X? El mateix Abadal havia parlat de pre-Catalunya: cosa semblant han fet Vil·lar, Bonassie o Salrac. ¿No fóra millor parlar de comtats pre-catalans? ¿La independència a què al·ludim no és un fet que sols afecta a un, el més important segurament, d'aquests comtats, encara dispersos? ¿Catalunya (¿estat? ¿nació?) no es forma uns anys més tard, com a mínim al segle següent, per no parlar del segle XII?

En el llibre de batxiller que estudia la meua filla es pot llegir: «Durant la segona meitat del segle X el comte Borrell II (954-992) va aconseguir la independència definitiva...».

Catalunya, comtat gran, qui t'ha vist tan rica i plena.

F. Espinet B.

Castell de Mur.

pros Bernat, de M. Milà i Fontanals (1867), o el *Joan Gari* (1868), d'I. Corrons, o la *Cançó del comte d'Urgell*, del citat A. de Quintana (1870), o *La reconquesta de Lleida* (1880-1883), de J. Pleyan de Porta, o *La Orientada* (1881), de F. P. Briz, per acabar amb *La llegenda de Montserrat*, del mateix Verdaguier el 1880.

Històricament, coneixem els fets: un comte (*Borrellus*) d'un territori franc (*comitatus Barchinonenstis*), a qui els musulmans andalusís (*sarraceni, ismaeliti, pagani*) han destruït la capital (el 985. *Barchinona interit, fuit Barchinona destructa, devastata, capta*), demana ajut al seu senyor per a recuperar-la. Però no rep altra resposta que promeses, tot recordant-li que cal que vagi a Aquitània «per a confirmar-nos la fidelitat promesa».

Borrellus, el 988, en passa. Borrellus, a sobre, es fa nomenar a més de *comes* (comte). *Hibereo duci atque marchiso i Ducis Gothiae gratia Dei*, és a dir, «duc i marquès dels ibers» i «duc de Gòcia per la gràcia de Déu». Borrellus continua datant d'acord amb el regnat dels francs

d'aquesta data. Abans, les obres com la *Brevis historia monasterii Rivapullensis* o la *Gesta comitatum Barcinonensium*, o els *Cronicones Barcinonenses*, parlen bàsicament dels fets dels carolingis i molt poc dels comtats catalans; després, en canvi, s'ocupen exclusivament de Catalunya. D'altres obres de la mateixa època, com el *Cronicó de Sant Feliu* o el dels *Usatges*, inicien el seu relat precisament amb la presa de Barcelona per Almansor. D'altra banda, els autors musulmans contemporanis —com Ibn Hayyam (segle XI) a través d'Ibn Haldun (segle XIV)— cregueren també que Borrell s'havia «separat completament del reialme dels francs».

En canvi, posteriorment —i ja des de la *Gesta comitatum*, en certa manera—, sobretot en les *Cròniques dels reis d'Aragó i comtes de Barcelona* del segle XIV i en la de Pere Tomí *Històries i conquestes dels reis d'Aragó o comtes de Barcelona* (1438), s'atribuirà la independència a Jofré (quan l'emperador francès li concedí, segons ells, el combat «en franc alou»).

MIL·LENARI, ANTIMIL·LENARI, IGNORÀNCIA HISTÒRICA

ÉS SABUT QUE UNA NACIÓ SENSE SOBIRANIA POLÍTICA NO ÉS UNA NACIÓ NORMAL O, SI ES VOL, UNA NACIÓ NORMALITZADA. PERÒ NO DEIXA DE SER LAMENTABLE QUE ELS MATEIXOS CATALANS ADOPTEM DE VEGADES POSICIONS QUE SÓN CONTRÀRIES A LA IMATGE D'UNA NACIÓ NORMAL, I UN EXEMPLE N'ÉS LA POLÈMICA ENTORN DE LA COMMEMORACIÓ DEL MIL·LENARI DE CATALUNYA.

nicialment m'havia mirat aquesta commemoració amb una mica de distanciament. Un dia, vaig dir a un infant de deu anys, tot parlant d'altres coses i sense donar-li importància, que aquest any se celebraria el mil·lenari de Catalunya i ell va respondre amb admiració: «¿Ja té mil anys Catalunya?». Primer vaig pensar que a un nen d'aquesta edat deu segles li havien de semblar una eternitat, però després vaig considerar que la dada faria pensar també a molts ciutadans adults de Catalunya, completament ignorants de la història del país on viuen, que els ha estat deliberadament amagada a l'escola. Vaig arribar a la conclusió que aquesta commemoració pot oferir-los un element positiu de reflexió, sempre que no es quedi en una simple banalització publicitària a base de samarretes del mil·lenari, que si en altres latituds pot resultar adient, no és el que necessàriament ens ha de convenir a nosaltres, poble mediterrani, irònic i sorneguer.

La campanya contra el mil·lenari desconcerta al personal, sobretot després d'haver estat aprovada en el Parlament de Catalunya fins i tot amb els vots de l'oposició. La data segurament és discutible. La més científica tindria en compte el moment en què comptem amb els primers documents en què es parla de *catalans* i de *Catalunya*. El text més antic al respecte és de començament del segle XII, però probablement el nom era emprat durant el segle XI, i com que la cosa devia existir abans del nom i estem parlant d'èpoques molt reculades, no resulta invalidada l'elecció de l'època en què esdevingué políticament independent el comte de Barcelona a finals del segle X. La data escollida, d'altra ban-

Monestir de Sant Martí del Canigó.

da, té l'avantatge de no ser triüfalist. No es commemora la victòria sobre uns altres sinó la supervivència enmig de les grans potències del moment. Si fa no fa, encaixa en la imatge de l'au fènix, renaixent de les seves cendres, tan escaient a la història del poble català. Perquè en aquell temps el nostre país, insignificant i feble, tot just s'estava refent de les incursions d'Almansur, que

havien arribat a destruir Barcelona. Però jo no sóc medievalista i no m'endinsaré per aquest camí.

L'argument que la commemoració no val per a tot Catalunya perquè només serveix per a la Catalunya Vella o septentrional, resulta sorprenent. Segons això, la commemoració, per exemple, del segon centenari de la independència dels Estats Units no era vàlida més que per als tretze estats

que aleshores componien la Unió i no per a la resta. Evidentment, als indis de les reserves i als *chicanos* de Texas, ben poca gràcia els podia fer aquest segon centenari, però sortosament no es troben en una situació semblant ni de bon tros els adversaris del mil·lenari de Catalunya. ¿Quina seria la data alternativa que

i «Som sis milions» o de llargs espots sobre l'obra d'una diputació provincial, surti un altre que digui que Catalunya té mil anys —cent més, cent menys—, si això ens ha d'ajudar a tirar endavant tots plegats.

Perquè el que resulta més preocupant és la dificultat que sembla insalvable dels partits catalans per arri-

Frontal d'Avià.

proposarien? ¿La de la conquesta de Tortosa i Lleida, endarrerint la data del mil·lenari a l'any 1248? Evidentment no. I és que en realitat el que els molesta és el mil·lenari en si. ¿S'oposen amb tanta dedicació al «quinto centenario»? No ho sembla. El fet és que, tot i que les dues commemoracions són del tot independents, el mil·lenari podria ser una vacuna contra els possibles efectes propagandístics del «quinto centenario», que se celebrarà al mateix temps que els jocs olímpics de Barcelona, perquè la efemèride en qüestió sí que compta amb un bon adoctrinament escolar ja que ens van ensenyar que Isabel i Ferran van *unificar* Espanya amb la utilització que tots coneixem d'aquesta tesi contra els drets de les nacionalitats de la península que no són la castellana o espanyola. Els símbols nacionals històrics contenen inevitablement certa manipulació llegendària, però la renúncia unilateral a aquests és únicament pròpia de pobles disposats a capitular de la seva personalitat col·lectiva.

El ciutadà, desconcertat, sospita que darrere de l'oposició al mil·lenari pot haver-hi passions polítiques i una certa manca d'esportivitat, cosa especialment censurable en plena època olímpica. Ben mirat, posats a gastar els diners del contribuent en publicitat institucional, no em sembla malament que al costat d'eslògans com «Barcelona més que mai»

bar a un consens en qüestions molt més importants i greus que el mil·lenari, qüestions que a Madrid en diuen «d'estat». Els catalans, justament perquè no tenen estat, necessiten molt més aquest consens, encara que el fet de no tenir estat segurament fa que no siguin conscients de la importància d'aquest consens a nivell operatiu i no de simples declaracions parlamentàries. El consens no vol dir «unió sagrada», ni callar la crítica o la discrepància, ni ofegar la pugna i el debat polític, és a dir la democràcia de partits, per la qual tant es va lluitar sota el franquisme. No cal congelar la lluita interna per lluitar consensuadament per l'autogovern de Catalunya, del qual som encara lluny, tot i que aviat s'haurà de celebrar el primer decenni de l'actual estatut d'autonomia.

¿Però és possible posar-nos d'acord en coses més compromeses i difícils si no som capaços de posar-nos d'acord ni en un mil·lenari? Una commemoració no ha de ser fatalment unívoca i cofoista, ha de ser crítica i hi ha moltes formes de celebrar-la perquè ofereix —aquest és l'avantatge— l'ocasió de fer un balanç i una reflexió, que en aquesta època activista i postmoderna resulta potser més necessària que mai. Es pot afirmar allò que ens uneix sense renunciar al que ens separa. Es poden donar diverses imatges de l'evolució històrica sense mancar a la realitat històrica.

Commemorar el mil·lenari no vol dir fatalment tornar a pensar la nostra història com la dissenyaren Víctor Balaguer i els romàntics del segle passat. Vol dir l'exigència de donar una imatge menys èpica, més real i més dialèctica però tan eficaç per als homes de finals del segle XX com la que donaren als catalans del XIX els historiadors romàntics. No sé fins a quin punt els historiadors avui responem a aquesta necessitat i em sembla que la cultura del poble català se'n ressent. Però la responsabilitat no és únicament nostra. La història cada vegada interessa menys a la nostra classe política, amb honorables excepcions. Ja ni per instrumentalitzar-la sembla que la necessiti. Aquest fet, que no es dona en països de gran tradició liberal, on la política podria permetre el luxe potser de substituir la història per la tradició, encara resulta més sorprenent en un país on els partits polítics són d'abans-d'ahir.

Els historiadors ens plantejem sovint com a responsabilitat la defensa del coneixement científic de la història contra les visions històriques llegendàries populars, però dissortadament aquesta tasca aquí resulta inútil perquè si busquéssim alguna mitificació històrica en la imaginació popular o en la memòria col·lectiva, possiblement no en trobaríem cap. I la manca d'errors per ignorància supina no és precisament motiu de satisfacció.

No ens ha d'estranyar aquest fet. Fa temps que un ampli conjunt d'historiadors, pedagogs, escriptors, corporacions i associacions molt diverses demanen al Departament d'Ensenyament de la Generalitat que es posi esmena al fet lamentable que els futurs ciutadans de Catalunya surtin de l'ensenyament primari i del secundari sense tenir la més mínima noció sobre la història i la geografia de Catalunya, però encara no s'ha posat remei al mal. Aquesta si que seria una forma constructiva i seriosa de celebrar el mil·lenari de Catalunya: acabar amb la ignorància del nostre passat durant el qual es configurà la nostra identitat. I la TV3 fóra també hora que fes alguna cosa en el mateix sentit perquè fins ara la història dels Països Catalans ha estat completament absent de la petita pantalla. Estem segurs que amb aquestes propostes fins i tot els adversaris del mil·lenari estarien d'acord, ¿o tampoc?

Albert Balcells

Opinió

Vicenç Villatoro

Mil anys i un dia

Algú ha parlat del retorn del tribalisme. El que és evident és que les planes dels diaris van plenes de conflictes nacionals, de conflictes internacionals. Potser és que molts camuflatges ideològics s'han anat diluint i al darrere ha aparegut el fons real, un fons de pugna entre un «nosaltres» i un «els altres», un conflicte d'adscripcions. A la Unió Soviètica i a la República Popular Xina, les nacionalitats pre-existents no només no s'han dissolt, sinó que reclamen graus diversos de reconeixement polític. A l'Orient Mitjà, la naturalesa nacional dels conflictes queda agreujada per la sensació de *puzzle* bigarrat damunt de territoris molt petits.

Fins i tot a un estat d'aparença més artificial i convencional com és Panamà, el general Noriega fa equilibris damunt d'un nacionalisme antiianquí que al cap i a la fi és el que l'ha aguantat contra tantes escames. Conflictes nacionals arreu, a penes disfressats de conflictes ideològics —¿qui són els progress a Afganistan, els fonamentalistes islàmics de la guerrilla o els comunistes filosoviètics? ¿Qui són els progress de Gaza, els khomeinistes teocràtics del bàndol àrab o els soldats manats per socialistes?— que tenen com a denominador comú les disfuncions entre el mapa del món que surt en els atlas i les fronteres més o menys impossibles entre realitats diferents, que de vegades comparteixen fins i tot territoris. I al darrere de cadascun d'aquests conflictes nacionals, exèrcits d'historiadors que busquen en la història de cada zona la legitimació dels projectes polítics de la pròpia col·lectivitat.

Fa unes setmanes, per a un programa de televisió, vam voler tractar la qüestió armènia. Vam entrar en contacte amb els cercles polítics armenis a París per demanar una persona que vingués a explicar el que passava. Tothom ens va recomanar historiadors. Diferents, segons el color de qui els recomanava. Però tothom historiadors. I estic convençut que si hagués volgut venir algun representant soviètic, per contrarestar-los, ens haurien enviat també historiadors. De la mateixa manera que no hi ha debat sobre el conflicte de l'Orient Mitjà que no acabe essent un debat de legitimitats històriques: «nosaltres ja hi érem abans», «vosaltres ens va fer tal cosa tal any», «vosaltres ja ens ho havíeu fet tal altre»... L'historiador és el bruixot dels conflictes nacionals i basteix l'arsenal d'arguments legitimadors per racionalitzar el

convenciment dels ja convençuts i per sol·licitar de l'arbitratge internacional l'etiqueta de bons de la pel·lícula. L'historiador en un sentit molt concret del terme: l'espigolador en un passat magnàtic i contradictori de les dates i els moments que il·lustrin o fonamentin una política.

¿El mil·lenari, imminent, de Catalunya, forma part d'aquesta tendència natural dels nacionalismes a espigolar en la història els fonaments de la seva legitimitat? Potser-ho, però no necessàriament. Personalment em semblaria un trist objectiu. La història d'aquest país, com la de qualsevol altre, ofereix dades i dates per sustentar qualsevol posició, per legitimar qualsevol política. Si se n'escull una o altra, és per una voluntat de present, d'una opció actual que ens gira cap al passat i fa la recerca del que li convé, troba allò que vol trobar. Normalment, perquè hi és. Si la commemoració del mil·lenari hagués agafat el nacionalisme en la seva fase d'expressió romàntica —fase no del tot superada entre nosaltres, encara menys en altres nacionalismes—, hauria servit molt probablement per bastir aquest arsenal de legitimacions històriques, aquesta col·lecció d'arguments històrics a favor de la nacionalitat. Hauria estat, ben segur, una celebració molt grata a un nacionalisme d'aquesta mena, molt convençut del protagonisme de la història en la formació de la consciència nacional. Però l'ocasió de celebrar el mil·lenari li arriba al nacionalisme català en un temps d'inquietud ideològica, en un temps de formulació, en una època de superació o de suplementació de les seves bases romàntiques i el mil·lenari li podria servir per muntar al seu interior una revolució copernicana. Si el fet nacional és un fet de present que busca la legitimitat en el passat i no una obligació del passat presentada en el present, no fem servir el mil·lenari com un memorial de greuges, com un mur de lamentacions històriques, sinó com a expressió de voluntats polítiques. L'accent és al present, no en el passat, i això no és una frase. El present és disponible, el passat no. Estem en condicions de fer un mil·lenari no estrictament d'historiadors —sense cap menyspreu gremial—, en el sentit de recol·lectors d'arguments en la història, sinó gairebé un mil·lenari de polítics en el sentit més constructiu del terme. Si més no, a l'hora de formular projectes no estem obligats a res. Tampoc res no està prohibit. Parlem-ne. □

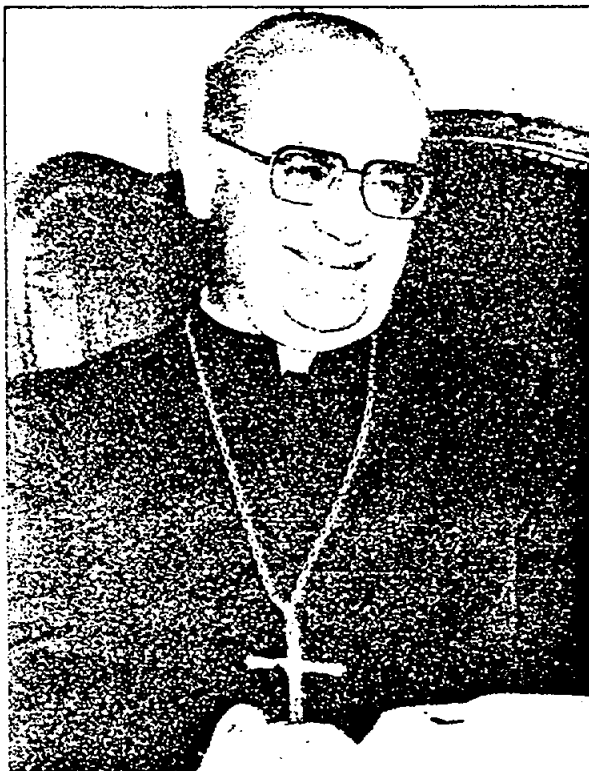
ORGANITZAR LA LEGITIMACIÓ

— ANTONI LÓPEZ QUILES —

Hi ha alguna gent que considera el coneixement històric com la via adequada per legitimar qualsevol situació del present. Així, almenys, sembla entendre-ho algun dels organitzadors d'un pròxim congrés d'historiadors joves. I el cas és que una tal afirmació no es pot negar: en efecte, l'apel·lació a la història és habitual en totes les societats i ha produït extraordinàries mostres de recuperació del passat en benefici de situacions de present sovint ben dubtoses i per això fóra convenient d'introduir-hi algun matis.

Per exemplificar-ho, hauré de recórrer també a la història, de la qual podem extraure abundants mostres del que dic: si repassem la premsa de l'època de la Renaixença, hi trobem aclaparadores exhibicions d'espanyolisme robustíssim al costat d'un bon aplec —menor, però significatiu— d'adhesions més o menys fervoroses a la causa de la catalanitat. *Las Provincias* o *La Vanguardia* ens nodreixen d'abundants notícies sobre la col·laboració del personal de la Lliga d'en Cambó i els conservadors patrocinats per Llorente, de manera que, tret de la disputa entre proteccionisme i lliurecanvisme, el nacionalisme català hi trobarà arguments explicatius per contraposar al nacionalisme espanyol i tots dos poden sentir la temptació d'exhumar-ne raons legitimadores en una estèril batalla.

No puc evitar invocar una anècdota il·lustradora d'aquest procediment legitimador: al segle XVII, fort en convulsions de tota mena, un clergue més o menys erudit pretengué ajudar en l'obra de penetració del tridentisme al nostre país amb tant d'afany que arribà a demostrar que el paradís estava a Xelva i, amb molta paciència, va poder quantificar les passes que donà el pare Adam des de Mesopotàmia fins que hi arribà. Si el mètode del senyor Marés arribà a semblar una divertida gosadia cultural, podem afirmar que ben probablement té una consideració anàloga a la que segurament rebrà dins d'un parell

El nostre arquebisbe manifesta desitjos d'integrar-nos en una actualització de l'Antiga Corona d'Aragó en convocar tots els bisbes i abats d'aquell antic territori a un Te Deum.

de centúries el curiós sistema d'utilització de la història que fa el «blaverisme».

Tota una altra cosa és l'omnipotent abús del poder —que hi aplica el mètode d'ús de la història *ad libitum*— o fins i tot alguns nacionalistes de violades proclames.

Això, ja ho he dit, exigeix una altra anàlisi, però al capdavant posa en relleu que qualsevol intent de

legitimació en té un altre al davant amb el qual xoca irremissiblement.

Aquest és un país amb una tradició no gens desdenyable de teixir controvèrsies estèrils sobre el re-fons de la història: amb aquest intent de legitimar qualsevol projecte polític basant-lo en un passat més o menys gloriós i fabricat a mesura, hem disputat per topònims, vexil·les, genealogies, denominacions i Déu sap quantes peripècies més. No cal dir que la flagrant tergiversació, moltes vegades conscient, que en fan els grups citats —amb incommensurable desequilibri a favor del dos primers, però— els invalida o els hauria d'invalidar la participació en aquesta correguda d'incursions al passat; això no obstant, no cal negar tampoc la seua eficàcia social.

Tan eficaç resulta que, en un país que desconeix completament la seua història i, doncs, no es pot comprendre ell mateix, un conegut director de mitjans de comunicació hi encolomà un epitafi que era més fruit d'un interès epigramàtic que no d'una honesta voluntat de reflexió; aquest epitafi tingué intencions i efectes demolidors, com pertoca a un poble que no es comprèn, a un poble que s'ignora.

No obstant això, València, el País Valencià no pot haver mort d'un enfit, d'una sobredosi d'història —el director hi fa trampa—, sinó, en tot cas, d'una hiperexplotació de la poca història coneguda en benefici dels respectius i contraposats postulats polítics. Desgraciadament, en el balanç del coneixement i la ignorància de la història, el segon plat encara resulta desmesuradament més pesant que no el primer; així, els esforços equilibradors dels historiadors ensopegaran durant molts anys davant l'apressada usurpació del coneixement històric que fan els polítics.

És veritable, però, que aquest país té urgències que no podem eludir. Possiblement es tracta de salvar-ne uns mínims o d'ajudar a enfonsar-lo definitivament, però fora excessiu reclamar per a la Història cap paper protagonista en aquesta aventura, senzillament perquè no el pot fer i perquè ja en coneixem els resultats. Senzillament perquè la història no és intrínsecament salvífica i veig molt lluny l'historiador en l'ofici de redemptor.

Si en comptes de concebre així la història, ens hi acostem com a procediment adequat per a «comprender el món», els resultats es modifiquen profundament perquè el mètode també és radicalment diferent.

Així comprendrem que les commemoracions són útils a qui les organitza precisament perquè el legitimen, perquè acrediten la seua continuïtat històrica, perquè es proclama hereu de qui és celebrat, perquè en el seu anhel de legitimació tria l'avinentsa a commemorar i n'exclou d'altres possibles. Parlem una miqueta, doncs, de commemoracions: Catalunya celebra el seu primer mil·lenari —el mil·lenari d'un projecte d'expansió del comtat de Barcelona— i no hi inclou el País Valencià, potser perquè no hi formàvem part. Espanya celebra el mig mil·lenari de l'inici del seu projecte expansionista i ens hi in-

¿No resulta un sarcasme que es commemore també el mig mil·lenari del Tirant lo Blanc, obra mestra de la literatura universal, i les autoritats desdenyen restaurar l'ús social de la llengua en què fou escrita?

clou tot i que llavors no hi estàvem integrats; tots dos expliquen la història a la seua mida. El País Valencià, al bell mig de totes dues celebracions, evoca enguany els tres quarts de mil·lenari tot sol, sense Catalunya o Espanya al darrere, i ho evoca com correspon a un país desballestat en el qual l'abús —que no el coneixement— de la història ha interferit de tal manera en la vida pública que només podem comprendre la disbauxa organitzativa dels actes que s'hi han previst. I la Catalunya, que alguns volen expansionista, ni es recorda de les seues reiterades proclames de país emissor de repobladors, de país conqueridor, com el rei.

La veritat, però, és que no sabem ben bé què es commemora enguany: l'expansió *natural* de la Corona d'Aragó, la incorporació de València a la Civilització Cristiana Occidental, la creació d'un regne autònom dins la *confederació* catalano-aragonesa; l'aixafament del jou musulmà... tal com ho han disposat, cadascú pot triar l'argument que li sembla més ajustat a les seues necessitats, i segurament no l'errarà. Però l'escàndol organitzatiu (l'època tan tardana en què començà, la frivolitat organitzativa dels primers moments, la tardança a nomenar un comissari seriós) posen de manifest un parell de qüestions concatenades: en primer lloc, la repetida constatació que el País Valencià no està vertebrat i, doncs, que no formula exigència d'enllaç amb la història; en segon lloc, que la classe dirigent valen-

ciana —fidel traducció de la voluntat majoritària— no n'ha sentit necessitat fins al darrer moment, tot i que un pèl de legitimitat històrica, sí que en reivindiquen i per això s'afanyen a celebrar, ni que siga a corre-cuita, el que puguem. Ben probablement l'actual comissari ho farà bé i és ben vist pels sectors nacionalistes —els únics que poden reclamar commemoracions— perquè és procedent.

Ningú ens ha explicat, doncs, l'abast de l'avinentesa, tot i que podem intuir-ne alguna cosa, com ara que ni el president invoca la incorporació del regne de València a la civilització cristiana, malgrat el seu exhibit clericalisme actual, ni el nostre arquebisbe manifesta desitjos d'integrar-nos en una actualització de l'antiga Corona d'Aragó en convocar tots els bisbes i abats d'aquell antic territori (¿nació, estat, regne?) a un *Te Deum* que recorda els que històricament s'han fet en les mateixes dates.

No sabem res de tot això perquè el país —ja ho he dit— no està vertebrat i ha tardat molt a preocupar-se per la seua història: no la coneix i no es comprèn. Però conèixer la història i arrelar-s'hi per projectar-se al futur no significa considerar-la com a argument legitimador, com ho acredita el poc interès de les autoritats valencianes per *legitimar-se* mitjançant aquesta commemoració, ja que ells se senten legitimats per altres vies. ¿O no resulta un sarcasme que es commemore també el mig mil·lenni del *Tirant lo Blanc*, obra mestra de la literatura universal, i les autoritats desdenyen restaurar l'ús social de la llengua en què fou escrita?

Com a resum, malament si no coneixem la història i construïm el futur sense *comprendre'ns*, però pitjor si la utilitzem en benefici particular o la tergiversem, perquè aquesta Caixa de Pandora en té per a tots. □

HISTÒRIA A LA CARTA

FERRAN GARCIA-OLIVER

Consumim aniversaris, dates i esdeveniments a la carta, al gust del patrocinador, del qui mana o es creu manar. La *història*, instrumentalitzada més que mai per la política de corredor i consens, serva dòcil del poder, ha esdevingut un gran restaurant on l'Estat de les Autonomies pren les menges ideològiques que es justifiquen i el projecte amb presumpció cap al futur.

Però no sempre ha estat així.

Hereus d'una tradició combativa i militant, en les agonies del franquisme, creiem en la capacitat de seducció de la cultura i, especialment de la història, talment l'espill en el qual les col·lectivitats emmirallades s'esglaiarien davant tantes maltempsades i hi trobarien *models* i raons per a l'acció, el combat, la resistència. «Un poble que no coneix la seua història està condemnat a morir», cridàvem, cantàvem i recitàvem. El nostre optimisme raia en la possibilitat de capgirar el discurs oficial. L'intel·lectual havia d'accelerar les contradiccions existents entre la superestructura d'un estat uniformitzador i centralista, i els elements de base caracteritzadors de les societats tradicionals invertebrades: tal propòsit apareixia com la via més ràpida i decisiva per a la creació d'una consciència nacional, com també el pas previ per a la formulació d'unes legítimes reivindicacions en termes de *poder*.

L'entusiasme d'alguns de nosaltres ens convidà,

Un símbol que forma part de la història col·lectiva.

fins i tot, a aparcar la militància política per tal d'especialitzar-nos en la subversió cultural, de professionalitzar-nos en diverses branques del saber i, una volta a dins, bombardejar les estructures de l'estat postfranquista amb míssils ideològics i sulfúrics discursos, acuradament confeccionats als laboratoris d'investigació universitària.

El treball de catequesi d'ençà dels seixanta fou ingent. L'alfabetització s'escometé enmig de precarietats i clandestinitats. La recerca historiogràfica, a re-

La commemoració de l'Expo-92 serà una mostra més del neonacionalisme espanyol.

cer o no de la universitat, subministrà multitud de parcel·les inèdites del passat col·lectiu. La multiplicació de revistes, col·loquis i assemblees d'història local demostren la vitalitat i la consistència del gremi. I mentre la tasca d'arqueologia cultural anà de la mà de la lluita per la democràcia i encara de la consecució de l'autogovern, semblava lògica i real —inexorable i necessari sovint— la versemblança de la incidència i la transformació per part d'aquesta colla selecta d'«agitadors-creadors» damunt d'una societat civil amnèsica.

El nacionalisme polític també ho interpretà així, i sagaçment s'aprofità dels retards i dels buits d'un estat espanyol *imperfecte*, incapaç d'anihilar les perifèries. A diferència del jacobinisme de l'Hexàgon, que afrancesà totes les nacionalitats dins un programa de llibertat i igualtat, en un camí sense retorn, els bidells del centralisme al sud dels Pirineus —en part per les resistències, en part per les insuficiències de l'estat— no es cregueren mai que bascos, gallecs i catalans érem espanyols, ni permeteren que exercírem com a tals. Afortunadament, ara comencen a adonar-se de l'error, d'ací el neoespanyolisme agressiu —fatxenda i ridícul— que per primera vegada compta amb valuosos aliats indígenes, imbuïts d'un programa de modernitat, europeïtzació i capitalisme ferotge.

Vet ací el que ens separa de la situació de fa deu anys: la consolidació de la democràcia formal i l'arrelament fins al darrer racó de l'estat com a resultat de

la intel·ligentíssima operació de redistribució administrativa a través de la Constitució del 77 i les autonomies. Les lectures que poden extraure's de la reconversió són múltiples. La política i, en conseqüència, la teoria nacional n'és una de les bàsiques. Com que no sóc cap polítleg, i menys un ideòleg, els meus comentaris no poden anar més enllà de l'esfera de la cultura i la història, al capdavant el meu ofici.

Doncs bé, assistim al soterrar de la vella, i honesta, aspiració de capgirar les estructures socials —ideològiques, estatals...— des de la barricada cultural. Els conflictes, les tensions, els interessos en aquesta societat pre-olímpica rau en altres parts, més individualitzats i esparsos, més caòtics i superficials. És cert que la cultura continua provocant espasmes, però em fa l'efecte que, en termes generals, no passen de nafres corticals, cauteritzades d'hora gràcies a la gran capacitat de deglució del sistema: els concerts contra l'*apartheid* s'han convertit en una fórmula mestra per a la promoció de la Coca-cola. O, també: l'estètica ha adotzenat la societat postmoderna (m'ho preneu com una provocació, ¿d'acord?).

Els termes identificatius, eficaços antany, comencen a mancar de sentit. ¿El roc urbà anglosaxó, electritzant, del Quimi Portet és menys *català* que els Tocs i Vares d'Al Tall? ¿I *Daniya*, d'en Mira posseïx més marxamo d'autenticitat cinematogràfica catalana que l'*Angoixa* del Bigas Luna? Les fluctuants fronteres culturals ens adverteixen alhora de les ambigüitats de les duanes econòmiques i de les ratlles de sobirania.

Insistir en axiomes d'especificitat, de puresa, de verisme, em sembla la drecera directa per fondre's en el provincianisme més estèril. Com també la repetició fins a la sacietat de les pregàries de la «voluntat de ser», l'«acció volitiva», l'«espai configurador suprem de la identitat», no mena més que a l'esclerosi d'una teoria nacional que ha de trobar amb urgència un nou llenguatge, superar vicis, desprogramar tabús: el de la *justificació* històrica, per exemple.

Podem assortir-nos de tants referents com vulguem per a apuntalar la idea d'Espanya com la dels Països Catalans, i més si passem al camp de la consciència. Depèn en bona part dels cuiners que guisen el pastís de la història. Maravall, un marmitó valencià, si més no de pertinença geogràfica, escrigué el voluminós *Concepto de España en la Edad Media*. També hi ha el coc que, atrapat descaradament per servilismes polítics regeneracionistes espanyols, es limita a establir l'inventari del registre de mancances regionals amb l'objectiu de legitimar el nou estat, i indefugiblement Espanya. Altres més abrandats negligeixen les contradiccions internes —immenses, decisives— obstinats en l'opressió plurisecular externa. Tant de fàstic em produeix la brometa de l'eterna Espanya com el mite de la nació catalana històricament configurada, que sura com una ànima fantasmagòrica per damunt d'espais i temporalitats, i que té en la barra de l'home del Parpalló (saforenc com el qui escriu) un dels seus avantpassats. Cada volta entenc menys allò de la «Història del País Va-

lencià, o dels Països Catalans; i a la universitat em toca explicar *Historia de España* medieval!

No obstant això, la història fora dels ambients al·mogàvers produeix nosa i rebuig en augment. La seua condemna cap als marges de l'ensenyament, dins el magma de les *Humanitats*, és el símptoma més evident. Tecnologia i progrés. Prou de perdre el temps reculant cap a l'*obscuritat*. Vivim, doncs, el drama de la pèrdua de la cadena, coherent i ensems plena de contradiccions, de la memòria col·lectiva. Només recuperada a colp d'aniversari, pel biaix de l'*esdeveniment*, de l'episodi breu i fugisser: per a exaltació, glòria i justificació dels poders de torn. ¿Que difícil és obtenir una perspectiva de futur si el rastre del passat —els processos globals de canvi— s'esborra sota flassades de silenci o anecdotaris! L'edifici social bastit mostra la inconsistència dels seus fonaments, la fragilitat de la societat civil que s'hi aixopluga.

Memòria col·lectiva. Tant s'ha insistit en el terme que ha perdut gran part de la seua operativitat: també ha estat paït per la insaciabilitat dels ideòlegs dissenyadors de la nova Espanya. No deixen de sorprendre, però, les festasses i la prodigalitat de talonaris en l'efemèrides de 1492, i la rapidesa amb què s'ha liquidat el franquisme i el seus sicaris, molts d'ells empastifats de morts, truculències i martingales.

L'expressió, però, encara és vàlida, perquè implica un conjunt social i incita l'acció del cervell al si d'aquesta precarietat cultural de drogodependència televisiva i informativa. Perquè pren el seu autèntic

significat en un *poble* sense estat. Molt hauríem d'evitar no caure en els mateixos paranys d'entrar a sac en l'ullal de la història per justificar-nos, per interpretar el 750 aniversari de la presa de València —un esdeveniment bèl·lic— com l'«acta de naixement dels valencians com a poble» (?). Els medievalistes preferim parlar en termes de trencament i supervivències, d'expansió feudal i crisi andalusí. Si més no, això evita que caiguem de nou en populismes escarants que, inclús canviant la perspectiva del vencedor, podrien emprar-se com a data reivindicativa del Gran Islam, ara que els xiïtes de Khomeini creixen com la verdolaga. I ens hauria d'evitar —i això sí que és més difícil, per això el condicional— de repetir el que ha passat a l'altra banda del Sènia: una *resistència* anticapeta mil·lenària, es transmutà en una institucional cerimònia borbònica: un dels diversos menús que podien oferir els regents i cuiners del gran restaurant de la història, instal·lats a la plaça de Sant Jaume.

Per ací baix copien fórmules i es fan servir d'identics ingredients edulcorants i conservants, tan dolents per a la salut. Amb l'aggravant que els restauradors del carrer de Cavallers són un desastre en la manipulació dels aliments. Enguany a Prada del Conflent, al marc de la UCE, he seguit un curset sobre el tema força interessant: els l'aconselle per a pròximes commemoracions. Per si de cas m'apunte a la cuina alternativa. □

- ABADAL, Ramon d'**
"La Catalunya Carolíngia".
Institut d'Estudis Catalans (Barcelona, 1926-1955) 4 vols.
— "Un diplôme inconnu de Louis le Pieux pour le comte Oliba de Carcassonne".
Annales du Midi, LXI, (Tolosa 1949) p. 346-352.
— "Com neix i com creix un gran monestir pirinenc abans de l'any mil: Eixalada-Cuixà".
Analecta Montserratensia VIII (Montserrat, 1954-1955) p. 125-137.
— "La Catalogne sous l'Empire de Louis le Pieux".
Études Roussillonnaises IV, 3-4 (Perpinyà, 1954-1955) p. 239-272; V, 1 (Perpinyà, 1956) p. 31-50; V, 2-3-4 (Perpinyà, 1956) p. 147-177; VI, 1-2 (Perpinyà 1957) p. 67-95.
— "La Pre-Catalunya".
Història dels Catalans, Ariel (Barcelona, 1961) Vol. II p. 601-992.
— Els primers comtes catalans. Barcelona 1961.
— Dels visigots als catalans. 2 Vols. Barcelona, 1969-1970.
- AINAUD DE LASARTE, J.M.**
"La Cultura del segle X".
La Vanguardia, 17-4-1988.
— "La Catalunya de mil anys enrera".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 5.
— "El segon Mil·lenniari de Catalunya".
Xarxa, núm. 7, abril 1988, p. 15.
— "El naixement d'una cultura".
El Temps, 25-4-88, p. 23-25.
- ALAVEDRA, Maelà**
"Consolidar el teixit econòmic".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 21.
- ANSCARI M. MUNDÓ**
"Milenario de todos los catalanes".
La Vanguardia, 17-4-88.
— "Catalunya i Europa, un llarg festeig".
Avui Suplement Especial, 22-4-1988, p. 19-26.
- ARGEMÍ, Àureli**
"Catalunya cap a Europa".
Diari de Barcelona 22-4-1988, p. 15.
- BALCELLS, Albert**
"Mil·lenniari, antimil·lenniari, ingnorància històrica".
El Temps, 25-4-88, p. 33-34.
- BARBERO, Abilio VIGIL, Marcelo**
"La formación del feudalismo en la Península Ibérica".
Crítica (Barcelona, 1978).
- BARCELÓ, Miquel**
"L'or d'al-Andalus circulant als comptats catalans entre 967 i 1100; un or vist i no vist?".
"Symposium Numismático de Barcelona" I (Barcelona, 1979) p. 313-327.
- BEER, Rudolf**
"Els manuscrits del monestir de Santa Maria de Ripoll".
(traducció de l'alemany d'en Pere Barnils i Giol); extret del *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, tom V (Barcelona 1910).
- BONNASSIE, Pierre**
"Une famille de la campagne barcelonaise et ses activités économiques aux alentours de l'an mil".
Annales du Midi LXXVI núms. 68-69 (Tolosa, 1964) p. 261-304.
— "La Catalogne du milieu du Xe à la fin du XIe siècle. Croissance et mutations d'une société".
Publications de l'Université de Toulouse. Le Mirail (Tolosa, 1975-1976) 2 vols.
- BRU DE SALA, Xavier**
"Aniversario histórico y político".
Cambio 16.
- CARRERAS CANDI, Francesc**
"Notes sobre els orígens de la enfeiteus en els territoris de Barcelona".
Revista Jurídica de Catalunya XV (Barcelona, 1909) i XVI (Barcelona 1910).
- CASTELLAR-GASSOL, J.**
"Quan érem francesos".
Xarxa, núm. 7, abril 1988, p. 11-17.
- CLARAMUNT, Salvador**
"La voluntat de ser un país".
La Vanguardia, 17-4-88.
- COLL I ALENTORN, M.**
"La historiografia de Catalunya en el període primitiu".
Estudis Romànics, III, 1951-52, p. 139-197.
- "La Llegendà d'Oger Català i els Nou Barons".
Estudis Romànics, I (Barcelona, 1947-48) p. 1-48.
— "Mil anys d'organització política".
Avui, Suplement Especial, 22-4-1988, p. 7-8.
— "El Mil·lenniari de la Independència de Catalunya".
El Temps, 25-4-88, p. 4.
- COLOM i COLOM, Àngel**
"Raons d'un no al rei".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 14.
- CONTE, Jesús**
"Catalunya, una joven de mil años".
Cambio 16 núm. 856, 25-4-1988.
- DALMASES, Núria**
"Un renaixement del romànic".
El Temps, 25-4-88, p. 26-28.
- DOMINGO, Xavier**
"El nacionalismo del siglo XXI".
Cambio 16.
- DUPONT, André**
"Considérations sur la colonisation et la vie rurale dans le Roussillon et la Marche d'Espagne au IXe siècle".
Annales du Midi LXVII, núm. 31 (Tolosa, 1955) p. 223-245.
- ESPADALDER, Anton M.**
"Les mil i una".
La Vanguardia 22-4-88.
- ESPINET, B.F.**
"El mite i la història".
El Temps, 25-4-88, p. 31-32.
- FELIU I MONTFORT, Gaspar**
"La cronología según los reyes francos en el condado de Barcelona (siglo X)".
Anuario de Estudios Medievales VI (Barcelona 1969) p. 441-469.
— "El Condado de Barcelona en los siglos IX y X": "Organización territorial y económico-social".
Cuadernos de Historia Económica de Cataluña VII (Barcelona, 1972) p. 9-32.
— La formación del dominio territorial de la sede de Barcelona (800-1010).
Universidad de Barcelona (Barcelona, 1975).
- FERRER, Joaquim**
"Es desplegament de la llibertat".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 10.
— "Alegría i reflexió".
Xarxa núm. 7, abril 1988, p. 16-17.
- FIGUERES, Josep M.**
"L'herència de deu segles".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 15.
- FLUYÀ I ESCORSA, Armand de**
"Dinàstics".
El Temps, 25-4-88, p. 12-14.
- FONT RIUS, Josep M.**
"Cartas de población y franquicia de Cataluña".
CSIC (Madrid-Barcelona, 1969) 2 Vols.
- GALÍ I HERRERA, Jordi**
"El Mil·lenniari com a pretext".
Crònica d'Ensenyament Abril 1988, núm. 3.
- JARDI, Enric**
"Entre mil y quinientos años".
La Vanguardia, 22-3-88.
- JOU, David**
"La ciencia y el milenario de Cataluña".
La Vanguardia 17-4-88.
- KEHR, Paul**
"El papat i el principat de Catalunya fins a la unió amb Aragó".
Estudis Universitaris Catalans, XII-XV (Barcelona 1927-1930).
- KENNELLY, Karen**
"Sobre la Paz de Dios y la sagra en el condado de Barcelona (1030-1130)".
Anuario de Estudios Medievales V (Barcelona, 1969) p. 107-136.
- LEWIS, Archibald R.**
"The Development of Southern French in Catalan Society (718-1050)".
University of Texas Press (Austin, 1965).
- MIRANDA, Pere**
"Un mil·lenniari fecund".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 5.
- MONSENYOR RAMON TORRELLA I MASCANTE**
"Les aspiracions dels catalans les han d'acceptar els fidels".
Avui 17-4-88.
- MUNDÓ, Anscari M.**
"Entorn de les famílies dels bisbes Oliba de Vic i Oliba d'Elna".
Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona XXVIII (Barcelona, 1959-1960) p. 169-178.
— "Notes entorn de les butlles papals catalanes més antigues".
Homenaje a Johannes Vincke I (Madrid, 1962-63) p. 114-120.
— "Recherches sur le traité du moine Garnias à l'abbé-évêque Oliba sur Cuxa".
Ces Caniers de Saint-Michel de Cuxa (Cuixà, 1970) p. 63-74.
- MUNDÓ i MARCET, Manuel**
"Diplomàcia catalana al segle X".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 4.
- NADAL i FARRERAS, Josep M.**
"Els orígens de la llengua catalana".
El Temps, 25-4-88, p. 20-23.
- NICOLAU D'OLWER, Lluís**
"Gerbert i la cultura catalana del segle X".
Estudis Universitaris Catalans IV (Barcelona, 1910) p. 332-358.
— "L'escola poètica de Ripoll en els segles X-XIII".
Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans VI (Barcelona 1915-1920) p. 3-84.
— "Gerbert a Catalunya".
Serra d'Or XIII, núm. 145 (Barcelona, 1971) p. 17-20.
- PLADEVALL I FONT, Antoni**
"Ermessenda de Carcassona, comtessa de Barcelona, Girona i d'Osona".
Col·lecció Comtes de la Vall de Marilès (Barcelona, 1975).
— "També l'Església trencà amb els francs".
El Temps, 25-4-88, p. 18-20.
- PLANES, Ramon**
"Mir Geribert príncep d'Olerdola".
Dalmau Editor (Barcelona, 1970).
- PONSICH, Pierre**
"Le Conflent et ses comtes du IXe. au XIIe siècle".
Études Roussillonnaises I, 3-4 (Perpinyà, 1951) p. 241-344.
— "Les problèmes de Saint-Michel de Cuxa d'après les textes et les fouilles".
Études Roussillonnaises II, 1 (Perpinyà, 1951) p. 241-344.
— "Le rôle de Saint-Michel de Cuxa dans la formation de l'historiographie catalane et l'historicité de la légende de Wilfred le Velu".
Études Roussillonnaises IV, 2 (Perpinyà, 1954-1955) p. 156-159.
- PORTA PERALES, Miquel**
"Celebració amb llibre".
Diari de Barcelona 22-4-1988, p. 14.
- PUJOL SOLEY, Jordi**
"Mil anys de construcció".
Avui Suplement Especial, 22-4-1988, p. 5.
- RIBER, Llorenç**
"Barcelona, en las leyendas épicas medievales francesas".
La Vanguardia, 17-4-88.
- RIU RIU, Manuel**
"Hipòtesi entorn del orígens del feudalisme a Catalunya".
conferència llegida el 9 de setembre del 1970 a la Societat Catalana d'Estudis Històrics.
- ROVIRA i VIRGILI, Antoni**
"Història nacional de Catalunya Vol. III (Barcelona, 1924)".
— "La genealogia de Guifré I comte de Barcelona i de la seva muller Guineúda".
Revista de Catalunya III (Barcelona, 1926) p. 289-296.
- SABATER i SICHES, Ernest**
"El perquè d'un Mil·lenniari".
Xarxa, núm. 7, abril 1988, p. 13.
- SALES, Núria**
"La tossuda persistència de la catalanitat".
- Avui*, Suplement Especial, 22-4-1988, p. 28-32.
- SALRACH, Josep M.**
"El comte Guifré de Besalú i la revolució del 957".
Amics de Besalú II Assemblea d'Estudis del seu comtat (Olot, 1973) p. 3-30.
— "La societat i el govern de Catalunya a l'Alta Edat Mitjana, segles IX-XII, Formes i institucions del govern de Catalunya".
Ajuntament de Barcelona (Barcelona, 1977) p. 22-37.
— "Miró Bonfill i la solemnitat ripollesa de 977".
Revista de Girona XXIV-83 (Girona, 1978) p. 157-166.
— El procés de formació nacional de Catalunya (segles VIII-IX). Edicions 62 (Barcelona, 1978).
— "Catalunya i Catalans des de quan?".
Revista de Catalunya, 15, gener 1988, p. 35-50.
— "Catalunya, un país i un poble de velles arrels".
Avui, Suplement Especial, 22-4-1988, p. 11-16.
— "Els historiadors i el Mil·lenniari".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 6-7.
— "Què succeí l'any 988".
El Temps, 25-4-88, p. 5-9.
- SALRACH, Josep M.; AVENTIN, Mercè**
Els orígens històrics.
Doposa (Barcelona, 1977).
- SANCHEZ, Jordi**
"O l'Espanya endins o l'adéu a Espanya".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 10.
- SCHRAMM, Percy E.; CABESTANY, Joan F.; BAGUÉ, Enric**
Els primers comtes-reis. Ramon Berenguer IX, Alfons el Cast. Pere el Catòlic. Vicens Vives (Barcelona, 1963).
- SOBREQUÉS i CALLICÓ, Santiago**
Els grans comtes de Barcelona.
Vicens Vives (Barcelona 1961).
— "Un Mil·lenniari per al futur".
Diari de Barcelona, 22-4-1988, p. 8.
— "Cap a l'aparició de l'estat-nació".
El Temps, 25-4-88, p. 29-30.
- TARRADELL, Miquel**
"A l'atzar de la rosa dels vents".
El Temps, 25-4-88, p. 10-11.
- UDINA, Frederic**
"La Barcelona condal (siglos VIII al XII)".
Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad de Barcelona III (Barcelona, 1962) p. 93-112.
- TRESSERRAS, Joan M.**
"Un instant de llibertat a l'edat mitjana".
El Temps, 25-4-88, p. 14-17.
- VALLS i TABERNER, Ferran**
"El feudalisme i els orígens de la nacionalitat catalana".
Quaderns d'estudi XIII (Barcelona, 1921) p. 147-160 i 205-231.
— "Estudi sobre els documents del comte Guifré I de Barcelona".
Obras selectas de... IV (Madrid-Barcelona, 1961) p. 47-70.
- VERGES, Oriol**
"Catalunya any zero: aproximació a la vida quotidiana".
Avui, Suplement Especial, 22-4-1988, p. 35-42.
- VILLATORO, Vicenç**
"El mil·lenniari que ve".
Avui, Suplement Especial, 22-4-1988, p. 44-52.
- WOLFF, Philippe**
"Les événements de Catalogne de 798-812 et la chronologie de l'Asturnome".
Anuario de Estudios Medievales II (Barcelona, 1965) p. 451-458).
- ZIMMERMANN, Michel**
"L'usage du droit wisigothique en Catalogne du IXe. au XIIe. siècle".
Mélanges de la Casa de Velázquez IX (Madrid, 1973) p. 233-281.